Gie van den Berghe

Professor Universiteit Gent

Die Uitbuiting van de holocaust

Anthos
Amsterdam
2001
ISBN 10 : 9041405453

Internet

AAARGH

2009

Voorafgaande opmerkingen

Holocaust is vanuit wetenschappelijk oogpunt een ongelukkige term. Het is geen objectieve maar een sacrale benaming, een mystiek begrip van bijbelse oorsprong (brandoffer opgedragen aan god). *Holocaust* verwijst naar slachtoffers, niet naar daders. De term verraadt het perspectief van slachtoffers en hun onvermogen om het gebeurde

te begrijpen. Omwille van de bijbetekenis van martelaarschap geven sommigen de voorkeur aan 'shoah' of 'choerban', maar die zijn eveneens van religieuze oorsprong [Marrus-1989, 3-4; Young, 85-89; Van Den Berghe-1989/4, 226]. Daarom zal ik het hebben over 'jodenuitroeiing', 'nazi-genocide' of 'judeocide' [Mayer]. 'De Holocaust' gebruik ik alleen ter aanduiding van de gemythologiseerde versie van de jodenuitroeiing, dat wil zeggen het werkelijke verhaal met toevoeging van een mythische dimensie, de judeocide geïnterpreteerd als een absoluut uniek, onvergelijkbaar en onbegrijpelijk mysterie.

Om redenen die ik verderop uiteen zal zetten zal ik het begrip revisionisme niet gebruiken als benaming voor de ontkenning van de jodenuitroeiing door de nazi's, maar vervangen door *ontkenning* of *negationisme* (afgeleid van negatie).

Tenzij anders aangeduid verwijs ik met *gaskamers* naar gaskamers die gebruikt werden om mensen te vermoorden, niet die waarin ontluisd werd.

In dit boek probeer ik bepaalde evoluties en parallellen duidelijk te maken die toelaten de stijgende aandacht voor het negationisme en de judeocide in een breder kader te plaatsen. De politieke of ideologische waardering van de besproken fenomenen, bijvoorbeeld het Midden-Oosten beleid van de staat Israël, is een onderwerp voor een ander boek. Daarom heb ik gepoogd me zo genuanceerd mogelijk uit te drukken. De tweeledige structuur van het boek moge daarvan getuigen.

Een laatste opmerking betreft de evolutie van mijn denken over de judeocide. Zoals het ontkenners betaamt insinueren de Vlaamse negationisten [VHO-3, 9] dat die evolutie te wijten zou zijn aan omkoperij, aan de kansen die mij worden geboden. Dat zij niet begrijpen dat iemands denken evolueert, begrijp ik, dat is inderdaad geen kenmerk van starre doctrines zoals het negationisme.

Deel I Ontkenning van de jodenuitroeiing

1. Inleiding: Houdingen tegenover de ontkenning

a. Doodzwijgen

Enkelen zullen dit boek a priori afwijzen als overbodig of gevaarlijk. Gevaarlijk omdat je van een mug geen olifant moet maken, overbodig omdat kritische reflectie over de Holocaust niet door de beugel kan. De Holocaust is voor velen een geloofspunt, de hoeksteen van een anti-fascistische houding. Men heeft de Holocaust nodig, hij schraagt ideologie en wij-gevoel. De Holocaust is gedogmatiseerd geraakt, kritische interpretatie is taboe. Wie dat overtreedt wordt, zoals ik ervaren heb, scheef aangekeken, gewaarschuwd, bedreigd, tegengewerkt. Men stelt geen vragen maar antwoorden. Historici die bijvoorbeeld twee titels van negationistische boeken opnemen in een uitvoerige bibliografie worden alleen daarom al verdacht gemaakt [Dawidowicz-1989, 59]. Doodzwijgen is een vorm van taboeïsering.

Het negationisme zou doodgezwegen moeten worden. Door erover te spreken zouden mensen op verkeerde gedachten worden gebracht en zou een forum verleend worden aan de ontkenners om hun extreem rechts gedachtengoed te spuien. Negeer ze, de geschiedenis zal wel uitwijzen wie gelijk heeft! Dit naïeve vertrouwen in immanente

historische rechtvaardigheid keert verrassend vaak terug, maar niemand maakt duidelijk waarom elk openlijk verweer tegen de ontkenners een averrechts effect zou moeten hebben.

Een vaak gehoorde stelling is dat de media de negationisten hebben 'gemaakt' door er zoveel aandacht aan te besteden [Steinberg-1988, 31; Stengers-1989, 8]. Ook de ontkenners zijn daar blijkbaar van overtuigd, ze getroosten zich heel wat moeite om in het nieuws te komen en zelfs negatieve aandacht is kennelijk zeer welkom [VHO-2, voorwoord, 6-7]. Men staart zich blind op wat zich het laatste decennium in Frankrijk heeft afgespeeld. Maar negationisten kregen ook vroeger en elders veel media-aandacht en dat leidde niet tot een doorbraak.

De rol van de media is slechts een van de vele factoren waardoor de ontkenners meer bekendheid hebben verworven. Ontkenners waren er al tijdens de oorlog en hun argumenten verschillen weinig of niet van die van vandaag. De media reageerden verontwaardigd of schouderophalend, maar de publieke belangstelling was gering. In de eerste naoorlogse decennia sloeg het negationisme alleen aan in extreem rechtse kringen. Maar tegen het einde van de jaren zeventig was er wèl een echo, in Frankrijk. De gebeurtenissen lagen verder af, de nieuwe generaties waren minder direct betrokken, het verwerkingsproces leek voorbij en er kon al iets openlijker over collaboratie worden gesproken [Rousso, 170-172]. Nog beslissender was dat de Holocaust enorm aan politiek belang gewonnen had en dat de houding van het grote publiek tegenover de staat Israël en de joden veranderd was in negatieve zin. Sinds goed een decennium waren ook veel vertegenwoordigers van de slachtoffers van de jodenuitroeiing (overlevenden, nabestaanden, joden in het algemeen) zelfbewuster geworden. Ze reageerden feller dan ooit op aantastingen van het aan slachtoffers of nabestaanden verschuldigde respect. In de tweede helft van de jaren zestig bijvoorbeeld, waren er hoog oplopende discussies over een aantal aspecten van het joodse getto- en kampleven en er werd toen een comité opgericht om erover te waken dat respect werd betoond [Rousso, 177-179].

Dat alles verklaart de weerklank van en het weerwerk tegen de ontkenning, de grotere maar meer verdeelde belangstelling bij het grote publiek en de opvallend repressieve reactie. Dààrom zijn de Franse media op de affaire Faurisson gesprongen (Robert Faurisson is het Franse boegbeeld van de ontkenners). Persmensen waren er bovendien rotsvast van overtuigd dat de argumenten van de ontkenners in een mum van tijd konden worden weerlegd. Ze gingen de ontkenners te lijf om ze in het hemd te zetten. Ze realiseerden zich niet dat de dossierkennis van enkele negationisten (Faurisson bijvoorbeeld) toen groter was dan die van doorsnee journalisten, én dat het dossier onjuistheden bevat die nog steeds door ontkenners worden uitgebuit.

De verontwaardiging over de nefaste rol van de media is overigens nogal selectief. Het hangt er maar vanaf waaraan de pers veel aandacht besteedt. Op de vele media-aandacht voor de T.V.-serie *Holocaust* reageerden negationisten verontwaardigd. Ontkenners die er niet in slagen de media te halen, overtuigen zichzelf ervan dat de media ervoor verantwoordelijk zijn dat 'het Holocaust-bedrog' nog volgehouden kan worden [Rogiers, 27-29]. Beide partijen hebben geen objectieve houding tegenover de media maar laten zich leiden door ideologische preferenties.

Uit een recent onderzoek naar het effect van grootscheepse verslaggeving blijkt dat die wel eens negatief kan uitdraaien voor de ontkenners. In maart 1985 werd Ernst Zundel, een Duitser die in Toronto leeft, veroordeeld voor het opstellen en verspreiden van antisemitische publikaties. Een groot deel van de joodse gemeenschap vreesde dat media-aandacht meer kwaad dan goed zou doen en was tegen een proces [Makin, 31; Weimann, 28-29]. Toen het proces er kwam probeerden beide partijen er zoveel mogelijk munt te slaan. Het werd een waar mediagebeuren [Makin, 30-31; Weimann, 23, 83, 163]. Na het proces bleek de publieke opinie lichtjes ten gunste van joden gewijzigd.

Zundel en zijn medestanders waren er niet in geslaagd hun doelgroep te bereiken via de media. Anti-joodse vooroordelen komen het veelvuldigst voor bij laaggeschoolden. Daarom, veronderstelt men, zou deze sociale groep ook het meest vatbaar zijn voor negationistische ideeën. Laaggeschoolden zijn evenwel het minst geïnteresseerd in politieke gebeurtenissen en de berichtgeving daarover. Zij hadden dus ook weinig belangstelling voor de verslaggeving over het proces tegen Zundel [Weimann, 57, 62, 68].

Het effect van de media (en van attitude-change in het algemeen) wordt nogal eens overschat. Uit een opiniepeiling vier maanden voordat Adolf Eichmann ter dood werd veroordeeld, bleek dat 87% van de Amerikaanse bevolking wist van het proces maar dat slechts de helft daarvan wist dat Eichmann een nazi was, 12% meende dat hij een communist of een jood was [Weimann, 55-56]. Ook na Zundels veroordeling bleek slechts de helft van de ondervraagde Canadezen enig idee te hebben wat hij eigenlijk op zijn kerfstok had [Weimann, 39]. Ook belangrijk is het onderscheid tussen effect op korte en op lange termijn. Onderzoek heeft bijvoorbeeld aangetoond dat de positieve weerslag die de T.V.-serie *Holocaust* had op houdingen tegenover joden, op iets langere termijn wegebde [Eysakkers].

b. Bagatelliseren

Anderen bagatelliseren het negationisme. Uit een Franse enquête (oktober 1987) zou volgen dat het negationisme geen gehoor vindt bij het grote publiek. Slechts één procent van de ondervraagden twijfelde ronduit aan het bestaan van gaskamers en uitroeiing (Rollat-Truffaut). Maar andere rondvragen tonen aan dat bepaalde relativerende ideeën wel aanslaan. Een Duitse enquête (*Spiegel-Umfrage,* maart 1989) leert dat 65% van de Duitsers het Derde Rijk als een slechte zaak blijft beschouwen, maar dat 13% van oordeel is dat minder dan zes miljoen joden werden omgebracht. Uit een andere rondvraag (*Wiener,* april 1989) volgt dat 29% van de Oostenrijkers niet twijfelt aan de gruwelen van het Derde Rijk maar vindt dat ze worden overdreven, 7% wijt het grootste deel van die gruwelen aan leugens en propaganda van de overwinnaars (maar liefst 61% is van oordeel dat de nazi-gruwel nog dikwijls gebagatelliseerd wordt) [Maier, 43].

Enquêtes kunnen tot misleidende conclusies leiden. Wat mensen publiek uiten stemt niet noodzakelijk overeen met wat ze in stilte denken of met wat ze zullen doen. Of neem dat ene procent dat het bestaan van de jodenuitroeiing in twijfel trok. Dat zijn nog altijd vijfhonderdduizend Fransen. Bovendien waren ook 8% van de ondervraagden van oordeel dat de nazi's hoogstwaarschijnlijk gebruik gemaakt hebben van gaskamers, en nog eens 2% verkoos geen mening te uiten. Diezelfde enquête leert ook dat hoewel meer dan 80% van de Fransen Le Pen - voorzitter van het Franse Front National - niet tot minister wou, toch 55% van oordeel was dat hij de enige is die hardop zegt wat vele Fransen denken [Rollat-Truffaut]. Veel hangt af van de klemtonen die men legt. Uit de *Wiener*-enquête leidt men bijvoorbeeld af dat de misdaden van het Derde Rijk als nooit tevoren worden vergoelijkt en dat mythes en vervalsingen welig tieen [Maier, 38]. Maar dat volgt helemaal niet uit die enquête. De vragen en voorgekauwde antwoorden (vier per vraag) die de ondervraagden kregen voorgelegd bevatten veel foutieve interpretaties en politiek gekleurde suggesties, en de resultaten werden zeer tendentieus geïnterpreteerd. Bij nader toezien kan uit deze rondvraag even goed geconcludeerd worden dat het Oostenrijks publiek verrassend goed geïnformeerd is. Meer dan 60% weet bijvoorbeeld hoeveel joden in de kampen omkwamen, meer dan de helft weet dat politieke tegenstanders vanaf 1933 in kampen terechtkwamen, bijna de helft is ervan overtuigd dat de Duitsers van de kampen afwisten en bijna 30% twijfelt er niet aan dat vanaf 1942 elke Duitser geweten moet hebben dat joden werden uitgeroeid [Maier, 41].

c. Weerleggen

Het negationisme moet onderschat noch overschat worden. Het telt weinig militanten, maar het ideeëngoed zelf kent een verrassend brede verspreiding. De ontkenners werken internationaal samen, beschikken kennelijk over niet geringe financiële middelen en sommige publikaties zijn voor leken meer dan overtuigend. De tegenwerping dat verweer hun bekendheid zal verschaffen, is door de feiten achterhaald. Hun stellingen zaaien reeds twijfel in al te brede kringen. Leerlingen interpelleren leerkrachten over de realiteit van de nazi-genocide, sommige leerkrachten (geschiedenis!) aarzelen en wenden zich tot gespecialiseerde onderzoekscentra. Uit verontwaardigde lezersbrieven aan kranten blijkt dat sommigen zich afvragen of buitenstaanders de waarheid mogen kennen [Arndt-Scheffler, 110-111; Kulka, 22; Points Critiques, 4; Rousso, 171; Wormser-Migot-1978, 79]. De vreemdste vogels nemen het negationisme over, vaak zonder besef waarover het eigenlijk gaat. Bijvoorbeeld de zwartgallige anarchistische auteurs van de beruchte handleiding voor zelfdoding. Zij nemen het negationisme over omdat het hen sterkt in de overtuiging dat Jan met de pet voortdurend belogen en bedrogen wordt [Guillon-Le Bonniec, 205-207]. En zelfs in het soms krasse maar steeds boeiende betoog van Ernst Nolte, de verdienstelijke Duitse historicus die aan de basis lag van de *Historikerstreit* (zie hieronder), keert een even klassiek als dom argument van negationisten terug, namelijk dat de joden Hitler de oorlog zouden hebben verklaard.

Negationisten geven een trend aan die politiek wordt vertolkt door extreem rechtse partijen. Tot voor kort gingen deze partijen elke openlijke associatie met het negationisme behoedzaam uit de weg. Ze waren, zoals een ontkenner het uitdrukt, bevreesd gelijkgeschakeld te worden met de nationaal-socialisten [De Grauwe, 3]. Daar is de laatste jaren verandering in gekomen. De sociaal-economische malaise en het electorale succes van extreem rechts zorgen ervoor dat ze zich steeds openlijker antidemocratisch, racistisch en antisemitisch opstellen. Extreem rechtse politici spelen in op de scepsis die is ontstaan rond de gaskamers. Eind 1987 noemde Le Pen de gaskamers een 'detail in de oorlogsgeschiedenis' en verwees ongegeneerd naar het 'historisch waardevol onderzoek' dat negationisten verrichten. En in april 1989 nam een niet onbetekenend politicus van het extreem-rechtse Vlaams Blok het in zijn partijblad indirect op voor de ontkenners. De gewezen voorzitter van de verboden privé-militie VMO (Vlaamse Militantenorde), Bert Eriksson, had dat al eerder gedaan, maar nu bekende 'een Vlaamse politieke partij, met een toch aanzienlijk kiezerspubliek' openlijk kleur [Gijsels; VHO-3, 3; *Vlaams Blok,* 1989/4, 3]. Bij het debat over het Karmelitessenklooster in Auschwitz, midden 1989 (zie hieronder) hanteerden Le Pen en zijn companen schaamteloos antisemitische en negationistische argumenten [Biffaud]. Uitspraken die enkele maanden later nog krachtiger werden verwoord door Claude Autant-Lara, kandidaat voor het Front National bij de jongste Europese verkiezingen.

Negationisten voeden het extreem-rechtse gedachtengoed. En dat laatste levert tegenwoordig kennelijk voldoende electoraal voordeel op om sommige gevestigde politici in verleiding te brengen er bepaalde ideeën aan te ontlenen. Ogenschijnlijk onbeduidende fanatieke marginalen kunnen, als de omstandigheden er zich toe lenen, enorme tweedracht zaaien en hun ideologie kan dan verrassend snel om zich heen grijpen.

Struisvogelpolitiek en onderschatting van fascistische bewegingen hebben extreem rechts al te vaak gediend. Hun ideengoed is niet onbesproken en mag dat niet blijven, men moet ze van antwoord dienen.

d. Vrijheid van meningsuiting

Een andere vraag is welke tactiek moet worden gevolgd. Velen zijn voorstander van onderdrukking en vervolging. Een houding die de Franse ontkenners nogal wat steun heeft opgeleverd. Toen Faurisson omwille van zijn negationistische stellingen uit zijn academisch ambt werd geschorst, ondertekende een vijfhonderdtal intellectuelen een

petitie daartegen. Onder hen niemand minder dan Noam Chomsky, de befaamde Amerikaanse taalkundige en radicale criticus van het Amerikaanse beleid. De affaire rees de pan uit. De petitie werd in Frankrijk veroordeeld als een pleidooi voor het negationisme. Op verzoek van zijn linkse Franse vrienden zette Chomsky een aantal beschouwingen op papier over het recht op vrije meningsuiting. Die tekst werd zonder Chomsky's expliciete toelating gebruikt als woord vooraf in een boek van Faurisson (1980) [Chomsky-1988].

In voornoemde beschouwingen gaat Chomsky niet in op de inhoudelijke discussie (gaskamers, jodenuitroeiing) omdat hij oordeelt daar te weinig over te weten. Chomsky maakt duidelijk dat het recht op vrije meningsuiting zinledig is als dat recht alleen geldt of alleen verdedigd wordt voor meningen waar men achter staat. Het recht op vrije meningsuiting moet natuurlijk het vurigst verdedigd worden als het om schokkende meningen gaat, meningen die lijnrecht indruisen tegen de eigen overtuiging. Chomsky benadrukt ook het evidente verschil tussen het verdedigen van de vrijheid van meningsuiting en het verdedigen van de geuite meningen. Maar daar voegt hij, jammer genoeg, aan toe dat Faurisson in zijn ogen een tamelijk a-politieke liberaal lijkt en dat niets bij hem op antisemitisme wijst [Chomsky-1980, xiv-xv; Chomsky-1989]. Chomsky had er goed aan gedaan zijn eerder geuite standpunt, dat met negationisten niet gediscussieerd hoeft te worden, even te herhalen. De ontkenners zouden zijn tekst dan zeker niet als legitimatie gebruikt hebben [Sereny-1981/2, 12].

Vrije meningsuiting wordt beperkt op basis van macht en daarmee samenhangende waarden. Verboden wordt wat die macht en die waarden bedreigt of ertegen indruist (of wat aldus wordt waargenomen). Verboden meningsuitingen leren dus iets over de machtsverhouding tussen partijen en over de verbiedende instantie. Houdingen van mensen tegenover censuur worden mede bepaald door de hiërarchische positie die ze bekleden in relevante machtsstructuren, ze worden met andere woorden mede bepaald door de macht waarover ze beschikken, die ze nastreven of waarvan ze profiteren. De voorwaarden van een voorwaardelijk recht op vrije meningsuiting worden bepaald door de machtspositie die men bekleedt en door daarmee samenhangende waarden.

Omdat het recht op vrije meningsuiting 'een politiek-filosofisch basisprincipe van de democratische rechtsorde' is, achten sommigen het verbieden van een meningsuiting die gericht is 'tegen de basisinstituties van de democratie zelf (...) zowel ethisch als politiek en juridisch gewettigd' (Van den Enden, 98, 108). Maar de meningen over wat antidemocratisch is lopen nogal uiteen (denk aan euthanasie- en abortusdebatten, aan burgerlijke ongehoorzaamheid, totaalweigering...). De concrete invulling van wat tegen de democratie indruist en van wat op basis daarvan verboden mag worden, is dus tot op bepaalde hoogte afhankelijk van de ethische en politieke waarden die de machthebbers huldigen.

Ook in de context van het negationisme bestaan voorbeelden van selectiviteit waarmee machthebbers het recht op vrije meningsuiting verdedigen. In 1988 bond Bolkestein (een Nederlands oud-minister) een polemiek aan met Chomsky. Bolkestein verklaarde zich om democratische redenen tegenstander van een absoluut recht op vrije meningsuiting. Dat terwijl hij zetelde in een regering die in naam van de vrijheid van partijvorming en van meningsuiting, weigerde een verbod uit te vaardigen tegen racistische partijen en discriminatie [van Dijk].

Het recht op vrije meningsuiting moet blijven wat het oorspronkelijk was, een wapen tegen gevestigde meningen en machtsuitoefening. Niet meningen, maar machtsuitoefening en machthebbers moeten aan banden worden gelegd.

Repressieve reacties op het negationisme zwengelen het aan. Processen tegen Faurisson

hebben hem, ook al heeft hij ze alle verloren, heel wat intellectuele aanhang opgeleverd. Faurisson werd ook al enkele keren in elkaar geslagen, eind 1989 nog door 'De zonen van het joodse geheugen' die hem verantwoordelijk stelden voor de politieke beroering rond het Karmelitessenklooster in Auschwitz. Dergelijke reacties bevestigen bepaalde negationistische en antisemitische beweringen (almacht van joden, komplottheorie), leveren hen publiciteit en een martelaarsimago op, alsook steun en sympathie van linksgezinden en jongeren die gewoontegetrouw opkomen voor openheid en eerlijkheid en zich tegen taboes keren.

Wie negationistische argumenten probeert te onderdrukken of dood te zwijgen loopt het risico dat steeds meer mensen gaan denken dat die argumenten niet kunnen worden weerlegd. Stellingen kunnen ook pas onderzocht en weerlegd worden als ze bekend zijn, als ze geuit worden. De negationistische argumenten, methoden, overredingstechnieken en hun evolutie kunnen dan geanalyseerd worden. Oorzaken en voedingsbodems van het negationisme kunnen opgespoord en geëlimineerd worden.

Openheid, tolerantie en weerlegging zijn, zeker op langere termijn, verstandiger dan repressie. Een illustratie daarvan biedt J.C. Pressac, een apotheker met extreem-rechtse sympathieën. Pressac hoorde in 1979 in Auschwitz over Faurisson spreken en nam contact met hem op. Hij keerde naar Auschwitz terug om een aantal dingen uit te zoeken, ook voor Faurisson. In Auschwitz kwam hij onder de indruk van het feit dat de verantwoordelijken van het Auschwitz-museum hem geen strobreed in de weg legden maar hem alle mogelijke hulp verleenden. Pressac bestudeerde grondig plannen en archieven en... vond nieuwe aanwijzingen voor het bestaan van minstens twee gaskamers. Beide partijen spelen Pressac tegen elkaar uit. De enen beweren dat hij in opdracht van Faurisson naar Auschwitz terugkeerde en zodanig onder de indruk kwam van het daar verzamelde materiaal dat hij zich 'bekeerde', de anderen dat hij terugkeerde om Faurissons ongelijk aan te tonen. Deze laatste stelling snijdt geen hout omdat de linkse negationisten die ze verkondigen de aandacht vestigen op de extreem-rechtse overtuigingen van Pressac en, mede daardoor, niet kunnen verklaren waarom Pressac zou willen aantonen dat er wel gaskamers hebben bestaan [AHR-4, 24; Dartevelle; Guillaume-1986, 83, 86, 89, 113-125; Pressac-1982, 95; Vidal-Naquet-1987, 227].

2. Geschiedherschrijving en geschiedvervalsing

De ontkenners van de bijna totale uitroeiing van het Europese jodendom door de nazi's noemen zichzelf *revisionisten.* Deze benaming, die door bijna iedereen overgenomen wordt, is fout en sticht verwarring. De geargumenteerde afwijzing ervan vormt een eerste stap naar helder en kritisch denken over het negationisme.

a. Revisionisme

Revisie van gebeurtenissen is van alle tijden en windstreken. Sommige herzieningen dienen politieke doeleinden en gebeuren op gezag van bovenaf. Geschiedschrijving diende vroeger bijna uitsluitend politieke doeleinden en wordt ook nu nog gebruikt voor de rechtvaardiging van machtsposities en beleidsvoering. Orwell vatte deze vorm van werkelijkheidscontrole beklemmend samen in de partijleuze van Big Brother: 'Wie het verleden beheerst, beheerst de toekomst; wie het heden beheerst, beheerst het verleden'.

Kritische en gefundeerde herinterpretatie van gebeurtenissen is van wezenlijk belang voor wetenschappelijke geschiedschrijving. Ter discussie stellen en herzien van

geschiedkundige interpretaties is een noodzakelijke en legitieme *geschiedkundige werkwijze* of *praktijk*. Herzieningen gebeuren in het licht van nieuwe waarden, inzichten, perspectieven of gebeurtenissen, en door middel van nieuwe documenten of methodologieën. Historici leven niet in een vacuüm maar in een bepaald politiek, cultureel en wetenschappelijk milieu. Hun interpretaties zijn dan ook tot op zekere hoogte waardegeladen. Vandaar dat waardegeladen kwesties zoals oorzaaks- en schuldvragen het meest aan herziening onderhevig zijn.

In de geschiedkunde wordt het begrip 'revisionisme' meer in het bijzonder gebruikt ter aanduiding van een *geschiedkundige beweging* of *stroming* van dissidente theorieën over oorlogshandelingen en oorlogsparticipatie, meer bepaald wat betreft de politieke verantwoordelijkheid voor veroorzaking en gevolgen van de oorlog. Revisionistische stromingen danken hun bestaan en bekendheid grotendeels aan het feit dat ze een waardegeladen brok nationale geschiedenis anders, doorgaans minder vleiend, verklaren. Revisionisten gaat het voornamelijk om een billijker schuldverdeling en dat gaat gewoonlijk gepaard met onthullingen over de kwalijke rol die de eigen natie heeft gespeeld. De revisie van de officiële (gouvernementele) interpretatie roept natuurlijk weerstanden op.

Revisionistische interpretaties ontstaan en krijgen een kans in een sfeer van desillusie, doorgaans na beëindiging van een oorlog. Na de Eerste Wereldoorlog dongen Duitse, Franse en Engelse historici af op de Duitse oorlogsschuld, maar dit revisionisme was vooral opvallend in de VS, waar de ontgoocheling over de oorlogsparticipatie zeer groot was. Revisionisten probeerden aan te tonen dat de inmenging de belangen van de meerderheid van de Amerikaanse staatsburgers niet gediend maar geschaad had, dat ze misbruikt werd om binnenlandse problemen te maskeren, dat de president zijn belofte van non-interventie niet had gehouden en dat zijn macht ten gevolge van de oorlogsparticipatie bijna dictatoriaal was uitgebreid.

De Tweede Wereldoorlog bracht een kentering in de politieke en economische machtsverhoudingen. Europa was niet langer wereldmacht nummer één, de VS nam die rol over. Amerikanen hadden dus weinig reden om teleurgesteld te zijn en het aantal revisionistische studies bleef aanvankelijk beperkt. Dat veranderde met de ontgoocheling rond de Vietnamoorlog en de mede daardoor gewijzigde houding van VS-burgers tegenover Amerikaanse inmenging en wereldpolitiek. Eind jaren zestig bijvoorbeeld groeide er een tendens om de VS alle schuld te geven voor de Koude Oorlog.

Revisionistische bewegingen kennen gewoonlijk een kort maar turbulent bestaan. Ze gaan ten onder aan hun extremisme of raken geïntegreerd in de geschiedschrijving van het post-revisionistische tijdperk [Brands, 78-79, 84-86, 88-92; Dagboeken, 109; Briggs, 2].

b. Negationisme

De ontkenners van de judeocide hebben zichzelf het etiket 'revisionisme' opgekleefd omdat ze geassocieerd willen worden met deze gerechtvaardigde geschiedkundige praktijk. Door Amerikaanse en andere revisionisten voor te stellen als illustere voorgangers [AHR-1, 5-14; Roques-1985, 4] proberen ze zich een salonfähig verleden te fabriceren. Hun zelfbenaming is een rechtvaardigingspoging die kadert in hun verwoed streven naar academische erkenning.

Het negationisme vertoont evenwel alleen oppervlakkig gelijkenis met het revisionisme. De ontkenners zijn geen geschiedkundigen en zelden of nooit wetenschappers. Dat zegt niet noodzakelijk iets over de waarde van hun argumenten, wel iets over de afwezigheid van officiële waarborgen voor wetenschappelijke bekwaamheid. Anders dan ze beweren,

vormen ze geen alternatieve historiografische school. Geschiedkundige scholen ontkennen geen gebeurtenissen, ze proberen ze op een alternatieve wijze te VERKLAREN. *Revisionisten* herzien gevestigde of orthodoxe interpretaties van historische feiten EN voeren nieuw feitenmateriaal, andere interpretaties aan. *Ontkenners* herzien niet, verklaren of interpreteren niet, ze ONTKENNEN. In hun geschriften is geen van de drie dimensies van het revisionisme terug te vinden [May, 29]. Ze beroepen zich niet op nieuwe feiten, bronnen, methodologie of perspectieven, wel op grotere overeenstemming met de Waarheid [bijvoorbeeld Roques-1985,4].

Stäglich bijvoorbeeld, een vooraanstaand negationist, kondigt al op de eerste bladzijden van *Der Auschwitz Mythos* aan dat hij niet aan geschiedschrijving wil doen, niet zal beschrijven hoe het er in Auschwitz werkelijk aan toeging, dat hij alleen geïnteresseerd is in kritisch onderzoek van de bewijzen van de jodenuitroeiing, dat 'quasi religieus geloofsdogma' [Stäglich, x-xi en 4].

Het zijn dus ontkenners of *negationisten* [Rousso, 166; Wieviorka, 119]. Het *negationisme* (in de VS vaak 'no holocaust'-beweging genoemd) biedt geen alternatieve verklaring, het ontkent de judeocide.

c. Intentionalisme en functionalisme

Voorbeelden van geschiedkundige scholen met betrekking tot de nazi-genocide zijn het *intentionalisme* en het *functionalisme* (vroeger structuralisme geheten). Deze stromingen verdedigen een verschillende stelling over de besluitvorming die tot de judeocide heeft geleid. Ze kregen al in de vroege jaren vijftig wetenschappelijk vorm (respectievelijk Reitlinger, 1951 en Poliakov, 1953), maar kregen pas later hun specifieke benaming. Dat er verschillende interpretaties bestaan, komt doordat er geen documenten bewaard gebleven zijn waaruit direct en onomstotelijk blijkt hoe, wanneer en door wie de uitroeiing van het Europese jodendom werd besloten en bevolen, en dat geen van de drie hoofdrolspelers - Hitler, Himmler en Heydrich - de oorlog heeft overleefd om daarover te getuigen.

Intentionalisme is een wat misleidende term. Alle historici zijn het erover eens dat Hitler op een bepaald moment beslist heeft dat alle Europese joden moesten worden uitgeroeid, de meesten twijfelen er niet aan dat die beslissing in het jaar 1941 gevallen is en velen zijn ervan overtuigd dat de besluitvorming over deze volkenmoord samenviel met die die leidde tot de inval in de Sovjet-Unie (22 juni '41) [Marrus-1989, 45]. Intentionalisten en functionalisten verschillen van mening wat betreft moment en precieze inhoud van die intentie, de graad van voorbedachtheid, planmatigheid en koelbloedige nauwgezetheid waarmee het moordprogramma werd uitgevoerd.

Intentionalisten zien de judeocide als de verwerkelijking van een onveranderlijke, volgehouden intentie. Hitlers jodenhaat was de drijvende kracht. Zijn besluit lag allang vast, hij heeft alleen het geschikte moment afgewacht om zijn moorddadige intentie in daden om te zetten.

Functionalisten twijfelen niet aan Hitlers pathologische jodenhaat, maar menen dat de weg naar de jodenuitroeiing niet recht maar kronkelend was. Het plan om de joden uit te roeien kreeg geleidelijk vorm, nadat allerlei andere maatregelen om Duitsland 'Judenrein' te maken hadden gefaald of onuitvoerbaar waren gebleken (gedwongen emigratie, evacuatie naar het oosten, deportatie naar overzeese gebieden). Het concrete uitroeiingsplan was het resultaat van interacties tussen rivaliserende bureaucratieën, belangengroepen en leiders in het Derde Rijk. Een rivaliteit die tot steeds radicalere voorstellen, initiatieven en maatregelen leidde [Marrus-1989, 34-46; Browning-1985, 191, 194, 196; Billig-1978].

De judeocide is de eindfase van een langdurig vernietigingsproces. Een proces dat volgens een bepaald schema verliep: definiëring, onteigening (goederen, beroep, rechten, gouden tanden, haar), gedwongen emigratie, concentratie (isoleren van de rest van de bevolking, getto's, doorgangskampen) en, tenslotte, uitroeiing. Dit schematische verloop is geen weergave van een plan maar wijsheid achteraf. De uitvoering van elke fase maakte de daaropvolgende *denkbaar,* mogelijk of - gezien de nazi-ideologie - onontkoombaar. Dat betekent niet dat de daders zich geen rekenschap gaven van de getroffen maatregelen, wel dat ze de uitkomst van het langdurige proces niet kenden, zich niet eens realiseerden dat er een proces gaande was, laat staan dat ze daarvan een schema in het hoofd gehad zouden hebben [Hilberg; Billig-1978]. Dat ontslaat hen geenszins van verantwoordelijkheid. De ingeslagen wegen waren niet de enig mogelijke en de gemaakte keuzen hadden alles te maken met persoon en ideologie van de beslissers. Zonder de eeuwenoude antisemitische attituden (die ook tot wereldwijde onverschilligheid voor de jodenuitroeiing hebben geleid), zonder de nazi-ideologie en nazi-mentaliteit zou het nooit zover gekomen zijn. Wie anderen als onmensen ziet maakt de stap naar volkenmoord kleiner, ook als dat niet de bedoeling was.

Ook met betrekking tot de 'Endlösung' bestaan authentieke revisionistische tendenzen en historici. Het gaat daarbij onder andere om nuancering van de schuld- en verantwoordelijkheidsvraag, de betrokkenheid door passieve medeplichtigheid van de VS, de geallieerden, het Vaticaan, het Rode Kruis en de rol van de joden in het vernietigingsproces (Morse, Laqueur, Wyman).

Een recent voorbeeld is de *Historikerstreit,* een hoog oplopende polemiek tussen Duitse historici en andere geleerden. Deze woordenstrijd begon in 1986 naar aanleiding van een artikel van Ernst Nolte, een befaamd Duits geschiedkundige, en de verontwaardigde reactie van de filosoof Jürgen Habermas. Wezenlijke inzet van het debat was een apart geschiedkundig statuut voor de nazi-misdaden, meer in het bijzonder de judeocide. Is deze massamoord uniek, kan en mag ze worden vergeleken met andere volkenmoorden? Revisionisten ontkennen de gruwel niet maar wijzen op overeenkomsten met andere volkenmoorden (o.a. in de stalinistische Sovjet-Unie). Hun tegenstanders wijzen de soms verregaande relativering a priori af omdat ze de nazi-misdaden zou bagatelliseren. De poging om het verleden te verwerken ('Vergangenheitsbewältigung') zou niet meer zijn dan verwerping van het nazi-verleden [van Laeken, 4]. Deze 'strijd tussen geschiedkundigen' ging in hoofdzaak om niet-geschiedkundige belangen en werd grotendeels met behulp van andere dan geschiedkundige argumenten gevoerd. Vooral bepalend waren de politieke implicaties van de omstreden vergelijking en de waarde-oordelen die eruit afgeleid konden worden [Craig, 17-18; Historikerstreit; in 't Veld-1988 en 1989].

d. Besluit

De ontkenners 'revisionisten' noemen, is feitelijk en tactisch fout. Die benaming verleent hun een vorm van wetenschappelijke rechtmatigheid die ze niet bezitten. Een aparte benaming voorkomt verwarring en vestigt de aandacht op het onderscheid met authentieke geschiedschrijving en -herschrijving. Het gebruik van 'ontkenners' en 'negationisme' bevordert dus goed begrip en communicatie.

3. Van revisionisme naar negationisme

Al gaat het om wezenlijk andere fenomenen, de stap naar negationisme blijkt soms toch niet erg groot te zijn. Harry Elmer Barnes (1889-1968) bijvoorbeeld, was een van de Amerikanen die bepaalde delen van de geschiedschrijving van de Eerste Wereldoorlog

wou herzien. Deze niet onverdienstelijke historicus en socioloog breidde zijn inzichten uit tot de Tweede Wereldoorlog en keerde zich fel tegen Amerikaanse interventie. Hij raakte geobsedeerd door oorlogszuchtige regeringskomplotten en zijn geschriften werden steeds onverantwoorder. Vanaf 1962 betwijfelde hij of het Derde Rijk misdaden tegen de mensheid op het geweten had. Vier jaar later deed hij de judeocide als oorlogspropaganda af [Berman; Dawidowicz-1980, 32-33; Holmes, 5; May, 30].

a. De stamvader van de ontkenners

In het jaar dat Barnes de jodenuitroeiing begon te ontkennen had hij Paul Rassinier ontmoet. Rassinier had als socialistisch militant en pacifist meer dan een jaar gevangen gezeten in Buchenwald en Dora en was zwaar gehandicapt teruggekeerd. Kort na zijn terugkeer begon hij zich te ergeren aan overdrijvingen in sommige ooggetuigenverslagen en hij besloot zelf te getuigen. Zijn getuigenis, zijn kritiek op enkele ooggetuigenverslagen en op de 'Häftlingsführung' zijn het lezen waard (de 'Häftlingsführung' of gevangenenleiding ontstond door een beperkte machtsdelegatie van de SS aan bepaalde gevangenen, ze bracht een machts- en overlevingshiërarchie onder de gevangenen tot stand).

Rassinier was niet de enige overlevende die getuigde in reactie op eenzijdige voorstellingen en overdrijvingen in ooggetuigenverslagen [Federn, Lingens-Reiner, d'Harcourt]. Sommigen deden dat zoals Rassinier uit wrok tegen medegevangenen die macht over hen hadden uitgeoefend, anderen omdat ze beseften dat overdrijving de gruwel volkomen onbegrijpelijk maakte [Lingens-Reiner, ix]. Sommige van deze ego-documenten, dat van Lingens-Reiner bijvoorbeeld, zijn uitermate boeiend en leerrijk, maar ze pasten niet in de stereotiepe beeldvorming over de kampen en werden zelden of nooit herdrukt.

Bij Rassinier was veel meer aan de hand. Uit zijn geschriften treedt een onverzettelijke en geobsedeerde man naar voren die een opvallend onvermogen tot begrip voor menselijke zwakheid en tekortkoming koppelde aan een verbijsterende zelfoverschatting of naïviteit. Rassinier gebruikte zijn in tijd en ruimte beperkte kampervaring als toetssteen voor alle kampen en ervaringen. Wat hij niet had meegemaakt, bestond niet. Een standpunt dat uiteindelijk leidde tot de simplistische redenering dat er geen gaskamers hadden bestaan omdat hij er geen had gezien.

In *Le mensonge d'Ulysse* (1950) ontkende Rassinier nog niet voluit. Hij hield rekening met de mogelijkheid dat er nog documenten over de gaskamers konden worden gevonden. Maar zelfs als dat gebeurde stond voor hem als een paal boven water dat die gaskamers alleen gebruikt waren door één of twee SS-ers die daartoe omgekocht of minstens bijgestaan werden door communistische gevangenen [Rassinier-1961, 180]. Er werden wel mensen vergast maar niet zoveel als men gelooft (er staat 'niet zoveel als men niet gelooft', een voor Freudianen betekenisvolle verschrijving). Enkele jaren later schreef Rassinier dat het 'mogelijk zoniet zeker is dat er werd uitgeroeid door middel van gas ... aangezien er geen rook is zonder vuur'. Maar hij betwist met klem dat er zoveel slachtoffers waren als wordt beweerd, dat er speciale gaskamers gebouwd werden om mensen te vergassen, dat alleen niet uitgesloten kan worden dat enkelen werden vergast in de gaskamers die dienden voor de ontluizing van kleding [Rassinier-1961, 20].

Aanvankelijk deed Rassinier de gaskamers dus af als hersenspinsels van met macht beklede communistische gevangenen die op die manier hun verantwoordelijkheid voor de dood van vele kampgenoten probeerden af te wentelen. En andere communisten veroordeelden luidkeels de nazi's om de aandacht af te leiden van de sovjetkampen [ibid,

218]. Joden kregen dus aanvankelijk geen hoofdrol toebedeeld.

Dat veranderde in de jaren zestig, waarschijnlijk ten gevolge van de toen stijgende aandacht voor de judeocide. De ontvoering van Eichmann, diens proces en terechtstelling, en het geruchtmakende Auschwitz-proces in Frankfurt dat Rassinier niet kon bijwonen omdat hij als 'neo-nazi' Duitsland niet binnen mocht. *Ulysse trahi par les siens* (1961), zijn volgend aan de nazi-kampen gewijde boek, was veel directer tegen de joden gericht. Rassinier probeerde statistisch aan te tonen dat 'slechts' een half miljoen of hooguit één miljoen joden gestorven of verdwenen waren. De gedachte aan een 'holocaustmythe' gefabriceerd door het op de wereldmacht azende jodendom kreeg vorm. In zijn laatste werken dook steeds frequenter een wereldomvattend joods-communistisch komplot tegen de nazi's op, waarmee hij aanknoopte bij het leidmotief in Hitlers *Mein Kampf.*

Bij Rassinier heeft ervaringsnaijver (onder overlevenden geen zeldzaamheid) een zekere rol gespeeld. Getuigenissen waarin de gruwel van gaskamers en van de doelbewuste uitroeiing wordt benadrukt, wekten bij hem het gevoel op dat zijn ervaring geminimaliseerd of gebanaliseerd werd. In *Le mensonge d'Ulysse* en in een lezing die hij in 1960 in veertien Duitse steden heeft gegeven, beweert hij dat 82% van de gevangenen van Buchenwald zijn omgekomen. Rassinier overdrijft het sterftecijfer om het schrikbewind van de communistische gevangenen dik in de verf te zetten [Rassinier-1978, 99]. Maar een dergelijk hoog sterftecijfer komt hem niet goed uit als hij het aantal 'dode en verdwenen' joden becijfert. Hij minimaliseert hun aantal wel maar het blijven er toch veel. Maar om dat te verklaren, schrijft hij in dezelfde bron, 'heb je geen gaskamers nodig, in Buchenwald waren er geen gaskamers en 25% van de geïnterneerden zijn dood' [Rassinier-1978, 65].

b. Verschil met revisionisme

In zijn eerste geruchtmakende boek verwijst Rassinier naar Jean Norton Cru als een voorganger [Rassinier-1961, 225] en negationisten apen hem nog steeds na [AHR-1, 9; Roques-1985, 4].

Jean Norton Cru (1879-1949) had als Frans soldaat in de Eerste Wereldoorlog vier jaar loopgraven-ervaring opgedaan. Zijn frontervaring bleek geenszins overeen te stemmen met het traditionele, door veldheren, historici en romanciers gecreerde oorlogsbeeld. De militaire geschiedenis steunt volgens Cru geheel op documenten opgesteld door mensen zonder frontervaring. Bij het begin van de oorlog was hij ervan overtuigd dat de vele getuigenissen van frontsoldaten daar verandering in zouden brengen en dat niemand nog geloof zou schenken aan de verheerlijkende legendes en fabeltjes [Cru, 13-14, 21-23, 36, 361; Vogel, 49]. Maar nog in de loopgraven stelde hij vast dat zijn hoop niet in vervulling zou gaan. In vele ooggetuigenverslagen die toen al gepubliceerd werden, werd een vertekend beeld opgehangen. Pacifisten probeerden de oorlog te discrediteren door er nog gruwelen bij te fantaseren [Cru, 30; zie ook Mosse]. Cru maakte een systematische analyse van het grootste deel van de in het Frans geschreven getuigenissen die tussen 1914 en 1928 in boekvorm werden gepubliceerd. De meer dan 300 boeken, geschreven door 251 auteurs, bracht hij onder in zes waardecategorieën volgens graad van waarachtigheid (waarbij hij zijn eigen frontervaring als enige waardemeter gebruikte) [Cru, 661].

De gelijkenissen tussen het oeuvre van Cru en Rassinier zijn louter oppervlakkig. Beiden hebben gereageerd op verkeerde voorstellingen en overdrijvingen in ooggetuigenverslagen en hebben daarbij hun eigen ervaring als toetssteen gebruikt. Een eerste belangrijk onderscheid is het doel dat ze voor ogen hadden. Cru analyseerde de onvolkomenheden in ego-documenten omdat ze volgens hem de aanklacht tegen de

gruwel die oorlog heet afzwakken. Cru ontkent niet, hij benadrukt de oorlogsgruwel in de hoop dat herhaling voorkomen kan worden. Vanuit geschiedkundig oogpunt is het oeuvre van Cru onvergelijkbaar veel degelijker en belangrijker dan dat van Rassinier. Bij Cru geen scheldpartijen, verdachtmakingen, loze beweringen of komplottheorieën. Cru - een autodidact die zich had opgewerkt tot docent Frans in de VS - wou het terrein effenen voor historici. Zijn omvangrijke kritisch-vergelijkende onderzoek bleef ook niet beperkt tot negatieve kritiek. Cru geeft een overzicht van de relevante literatuur en van stereotiepe overdrijvingen en die probeert hij te verklaren. Zijn werk omvat een schat aan bio- en bibliografische gegevens en een classificatiesysteem voor ego-documenten (dagboeken, mémoires, overpeinzingen, brieven, romans). Zijn oeuvre is zeker niet feilloos [Thomas, 630-632] maar Cru leverde een waardevolle bijdrage tot de methodologische analyse van oorlogsgetuigenissen én ego-documenten. Zijn eerste boek, *Témoins* (1929), werd in geschiedkundige kringen vrij positief onthaald. Maar uiteindelijk kreeg zijn werk niet de erkenning die het verdiende omdat Cru het had aangedurfd vlijmscherpe en terechte kritiek te uiten op de gevestigde auteurs en waarden van oorlogsliteratuur en krijgswetenschap. Legerleiding en krijgsscholen spraken schande, auteurs en uitgevers vreesden voor hun verkoopcijfers [in, Deauville, 12; Vogel, 56]. Het deel van Cru's oeuvre dat in het Duits was vertaald werd door de nazi's op de brandstapel geplaatst [Vogel, 67]. Rassiniers geschriften worden bewonderd en gebruikt door neo-nazi's.

c. De eerste ontkenners

De defensieve reacties van overlevenden en hun organisaties dreven Rassinier in de open armen van het extreem rechtse kamp. Daar kon men zich geen beter bondgenoot dromen. Stel je voor: een onverdachte overlevende van de nazi-kampen die verklaart dat de nazi-gruwel zeer overdreven wordt!

Negationisten beschouwen Rassinier tot op heden als hun stamvader. Maar hij was niet de eerste negationist. De jodenuitroeiing werd al tijdens de oorlog ontkend, door de nazi's, door nazi-collaborateurs en sympathisanten overzee [Fresco-1988, 31; Holmes, 5].

Vrijwel direct na de oorlog, zeker tijdens en na de Neurenberg processen (waarop Amerikanen, Russen, Engelsen en Fransen recht spraken over nazi-bonzen en nazi-organisaties), waren al heel wat *revisionistische* geluiden te horen. Extreem rechts probeerde het nazi-regime te vergoelijken. Het zou wel meegevallen zijn met die misdaden van het Derde Rijk, alle regeringen hadden fouten begaan en het aantal omgekomen joden was sterk overdreven.

Het einde van de Tweede Wereldoorlog maakte geen einde aan het fascistische gedachtengoed. Kort na de oorlog al werden in Duitsland joodse begraafplaatsen besmeurd en er werden nieuwe fascistische partijen opgericht, onder andere in Italië. Het fascisme leefde illegaal of vermomd verder en kreeg toen de Koude Oorlog de vrees voor de Sovjet-Unie aanwakkerde meer wind in de zeilen. Begin jaren vijftig werd een neo-fascistische internationale opgericht en die had er natuurlijk belang bij dat het nazisme witgewassen werd. De in 1951 in Malmö gehouden internationale fascistische conferentie werd bijgewoond door een dertigtal fascistische leiders (uit Zweden, Denemarken, Noorwegen, Nederland, België, Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk) en verscheidene negationisten [Billig, 154-156; Leibovici; Robinson, 61-62; Schneiders, 107; Taguieff, 16].

d. Het credo van de ontkenners

Het negationisme kent vele tijd-, mode- en plaatsgebonden tendenzen en nuances, maar

hun credo komt momenteel op het volgende neer. De nazi-genocide op de joden en de gaskamers die haar symboliseren hebben nooit bestaan. De joodse slachtoffers kwamen om tengevolge van normale oorlogsomstandigheden (o.a. geallieerde bombardementen) en hun aantal is veel kleiner dan wordt beweerd. De 'mythe' over gaskamers en volkenmoord is in wezen van zionistische oorsprong. Ze maakte een gigantische politiek-financiële oplichterij (herstelbetalingen) mogelijk die vooral de staat Israël voordeel oplevert.

4. Soorten negationisten

a. Pamflettaire ontkenners

Negationisten kunnen ruwweg ingedeeld worden in twee categorieën: pseudo-wetenschappelijke en pamflettaire ontkenners. De eersten beroepen zich op wetenschappelijkheid en streven academische erkenning na. De tweeden distantiëren zich vaak uitdrukkelijk van elke wetenschappelijke aanspraak, waarschijnlijk om aansprakelijkheid te ontlopen. Van bij het begin stellen ze geen specialisten te zijn, dat ze alleen maar onbevooroordeeld proberen te denken. Zo bijvoorbeeld de Vlaamse ontkenners die sedert 1989 een *VHO-Nieuwsbrief* vol pennen, de opvolger van hun eerste periodiek pamflet (*Taboe*). Pamflettaire ontkenners getroosten zich zelden de moeite om argumenten of bewijzen aan te dragen [Langbein-1975, 13, 15]. Dit militante voetvolk spant zich niet erg in om zijn antisemitische houding en zijn banden met neo-nazi's te verhullen. Het overgrote deel van de negationisten zijn pamflettaire ontkenners.

De pamfletten van deze fanatici zijn dwaas, bewust aanstootgevend en beledigend. Ze bevatten weinig meer dan onjuistheden, overdrijvingen, leugens en persoonsgerichte aanvallen. Aan lezers wordt bijvoorbeeld gevraagd haarlokken op te sturen naar het museum van Auschwitz zodanig dat ze ginder ook wat echt 'haar van slachtoffers' kunnen uitstallen [Weimann, 25]. Nazi-kampen schilderen ze af als vakantie-oorden. Ditlieb Felderer beweert boudweg dat hij onlangs in Birkenau sporen heeft gevonden van een olympisch zwembad en van de vele gezellige feestjes die gevangenen hielden, onder andere in een danszaal in de buurt van de douches waar zich 'volgens getuigen' de gaskamers bevonden [Persitz-Wellers, 85]. Felderer noemt Anne Frank een 'seksueel geperverteerde tiener' en 'drugverslaafde' (in haar dagboek staat dat ze iedere dag een valeriaanpil, een licht kalmerend middel, inneemt) [Dagboeken, 109]. Deze Felderer wordt door andere negationisten geciteerd als een baanbrekend Zweedse wetenschapper [VHO-4, 3; Faurisson-1988, 43].

De kennis van deze pamflettaire ontkenners is meer dan oppervlakkig en ze getroosten zich geen moeite om daaraan te verhelpen. Klassieke studies over nazi-regime en nazi-genocide worden doodgezwegen. Recente studies komen alleen aan bod als ze er, via enkele favoriete trefwoorden in het register, iets uit kunnen halen dat in hun kraam past. Kritische analyses van hun geschriften noemen ze 'ellenlang' of 'langdradig' [Faurisson-1989, 93-94; VHO-3, 9] maar ze laten angstvallig na op de kritiek in te gaan en beperken zich tot persoonsgerichte insinuaties en schimpscheuten. Over *L'avenir d'une négation,* Finkielkrauts analyse van de achtergronden van linkse ontkenners, schrijft Faurisson zowaar dat hij 'er niets kan over zeggen omdat hij de taal van mijnheer Finkielkraut niet begrijpt' [Faurisson-1989, 96].

Ik geef enkele voorbeelden van pamflettaire ontkenners [over V.H.O. zie Van Den Berghe-1989/2]. John Bennett is een merkwaardig negationist. Ten eerste omdat deze Australiër een gewaardeerd en vooraanstaand lid was van een strijdvaardige Australische mensenrechtenorganisatie. Vanaf 1979 zette hij zich even onverdroten in om de

'holocaust-mythe' te ontmaskeren. Hij bombardeerde de media met brieven en werd uiteindelijk uit zijn functie ontheven [Dawidowicz-1980, 35; Thion, 160-162; Buckley]. Ten tweede omdat hij bij mijn weten de enige ontkenner is die consequent, maar stekeblind, àlle genocides ontkent. De stellingen van Bennett over de jodenuitroeiing worden dankbaar overgenomen door negationisten van allerlei slag [*Taboe*, 1983 nr 3, 6-9; Thion, 161]. De stupiditeit druipt er nochtans af. Bennett noemt de jodenuitroeiing een leugen omdat er geen foto's bestaan van de doodsstrijd van vergaste joden, omdat historici het niet eens worden over de vraag hoe lang die doodsstrijd duurde en of de lijken rechtop stonden dan wel op elkaar lagen. Er zijn, vervolgt hij, ooggetuigen, maar die zijn niet geloofwaardig. Als er werkelijk miljoenen mensen zijn vergast dan zouden er toch getuigen moeten zijn (ik heb de volgorde van de argumenten niet gewijzigd). Zyklon B werd als insekticide gebruikt, het is (daarom?) ongeloofwaardig dat er mensen mee gedood werden. En zo gaat dat maar door, vol interne tegenstrijdigheden. Na de bewering dat *voor* het einde van de oorlog niemand van de massamoord wist, volgt de bewering dat 'de legende van de zes miljoen vermoorden' in 1942 de wereld werd ingestuurd op aandringen van het World Jewish Congress dat daarmee zijn aanspraken op een joodse staat in Palestina kracht wou bijzetten! Bemerk ook het merkwaardige feit dat het totaal aantal slachtoffers blijkbaar al gekend was op het moment dat de jodenuitroeiing nog maar net begonnen was.

De Belgische negationist Robert Ketels is een ander interessant voorbeeld, alleen al omdat de negationisten hem blijkbaar nog niet hebben ontdekt. In 1935 schreef Ketels een boekje (*Le culte de la race blanche*) waarin hij de principes van het 'pan-europese racisme' verkondigde. Toen al pleitte hij voor massale deportatie van joden [Ketels, 69]. Zijn abject anti-communistische en antisemitische principes verdedigde hij tot het bittere einde, tijdens en na de oorlog. Hij schreef open brieven aan Joris van Severen, Hitler en de Amerikanen, om hen ervan te overtuigen dat de communisten en de joden bestreden moesten worden (in plaats van respectievelijk de Engelsen en de Duitsers). Ketels vond dat de nazi's àlles vergeven moest worden. De geallieerden trof evenveel schuld en ze hadden de Duitsers nodig om een Europese unie op te richten. De geallieerden hebben alles sterk overdreven om de eigen gruweldaden te verdonkeremanen, de gevangenen hebben zich bij de bevrijding aan gruwelen tegen de Duitse burgerbevolking bezondigd, de slachtoffers van de kampen hebben hun verdiende lot gekregen, ze hadden maar geen weerstand moeten bieden, ze stierven een natuurlijke dood en er zijn er geen zes miljoen want daarvoor lopen er nu nog te veel joden rond [Ketels, 68, 107-108]. Alles, werkelijk alles moet herzien worden [Ketels, 109].

Nadine Fresco vergeleek dit soort negationistische 'bewijsvoering' met de 'grappige' redenering die Freud in *De grap en zijn relatie tot het onbewuste* beschreef [1980, 2202]. Als A de koperen ketel die hij van B geleend had teruggeeft, beklaagt B er zich over dat er een groot gat in zit; A verdedigt zich door te stellen dat hij primo, nooit een ketel heeft geleend van B, secundo, dat het gat er al in zat toen hij de ketel leende en tertio, dat hij hem ongeschonden heeft teruggegeven.

Een laatste voorbeeld komt van Léon Degrelle, leider van Rex. In 1979 richtte deze Waalse Führer een open brief aan de paus. Daarin bezweert hij de paus af te zien van zijn plan om in juni een mis op te dragen in Auschwitz. Of de paus dan niet beseft dat hij daardoor nog meer geloofwaardigheid zal verlenen aan de 'holocaustmythe'? Degrelle haalt het ganse negationistische arsenaal te voorschijn en voegt daar nog een paar blunders van eigen makelij aan toe. Aan het argument dat andere naties en volkeren geen haar beter zijn dan de nazi's, vooral de Israëli's niet, voegt hij bijvoorbeeld toe dat de katholieke kerk door haar antisemitisme toch ook heeft bijgedragen aan de joodse tragedie. Dit laatste is ongetwijfeld juist maar wie dat aanvoert tegen het hoofd van die kerk, en dat ook nog doet om hem ervan te overtuigen dat die tragedie niet plaatsgegrepen heeft, moet wel een heel flinke slag van de molen gekregen hebben.

Gezien dit soort belabberde argumentatie wordt het onderzoek naar deze pamflettaire negationisten terecht toegespitst op hun extreem-rechtse achtergronden en banden [zie vooral: Berman, Billig Michael, Langbein-1975, May, Seidel, Sereny, Taguieff, Vidal-Naquet-1987].

b. Pseudo-wetenschappelijke ontkenners

Naast voetvolk bestaat er ook een negationistische intelligentsia. Hun publikaties zijn doorgaans in academische taal gesteld en sommige argumenten zijn minder makkelijk te doorprikken.

De bakermat van het revisionisme bood ook veel kansen aan negationisten, ook al omdat in de VS het recht op vrije meningsuiting veel absoluter wordt geïnterpreteerd dan in landen zonder Angelsaksische rechtstraditie. Het Amerikaans negationisme ontvangt steun uit extreem rechtse en neo-nazistische kringen en heeft een nauw verholen anti-communistische, racistische en antisemitische inslag [M. Billig, 96, 117; Holmes, 5; May, 31]. Sinds de tweede helft van de jaren zeventig proberen Amerikaanse negationisten een respectabele indruk te wekken door zogenaamd wetenschappelijke activiteiten te ontplooien. In 1978 richtten ze het Institute for Historical Review (Californië) op. Idee en geld kwamen uit conservatieve en extreem-rechtse hoek. Het Institute werkt als een soort koepelorganisatie en verzendboekhandel voor revisionisten, negationisten en regelrechte neo-nazi's. In 1979 organiseerde het een eerste 'revisionistische conferentie' en die ging door op een universiteitscampus. Op die conferentie werd onder meer een lezing gegeven over de sovjet-verantwoordelijkheid voor de massaslachting in Katyn en werd een overzicht gegeven van het negationisme waarbij de nadruk lag op Barnes en Rassinier. Sinds 1980 worden die lezingen, samen met andere artikels, afgedrukt in het kwartaaltijdschrift *Journal of Historical Review* [Dagboeken, 110; Dawidowicz-1980, 34; Holmes, 5; May, 31]. Het eerste nummer van dit tijdschrift werd gratis verspreid onder de 12.000 leden van de respectabele Organization of American Historians. Sommige leden van deze organisatie vonden dat dit niet door de beugel kon, anderen waren van mening dat intellectuele vrijheid door niets mag worden gedwarsboomd [Dawidowicz-1980, 37].

The hoax of the twentieth century (met dat reusachtige bedrog wordt natuurlijk de jodenuitroeiing bedoeld), het boek geschreven door de leidende figuur van de Amerikaanse ontkenners, Arthur R. Butz, werd al in 1977 besproken in de *New York Times* (Dawidowicz-1980, 34]. In hetzelfde jaar verscheen op initiatief van de uitgeverij Revisionist Press (Brooklyn) een boekje over 'revisionistische historici en de Duitse oorlogsschuld'. Daarin weegt Warren Morris de argumenten van negationisten (o.a. Rassinier, Butz) af tegen die van 'traditionalisten' zoals Reitlinger, Hilberg en Dawidowicz. Morris komt tot het besluit dat de negationisten 'er niet in geslaagd zijn de traditionele visie op de nazi-inspanningen om de joden uit te roeien in diskrediet te brengen'. Maar ze hebben volgens hem 'historici gedwongen het Derde Rijk objectiever te bekijken en een aantal simplistische theorieën te herzien, al gaat het daarbij alleen om klemtonen, zeker niet om een herziening van de geschiedenis'. Het boekje werd in 1980 vrij lovend besproken in de *American Historical Review,* het gerenommeerd blad van de *American Historical Association.* De vermaarde Holocaustonderzoekster Lucy Dawidowicz veroordeelde dit scherp, waarschijnlijk niet in de laatste plaats omdat de recensent de intentionalistische theorie, waarvan zij een vurig voorstandster is, als volkomen voorbijgestreefd verwierp [Dawidowicz-1980, 35-36; Viault]. Dawidowicz keerde zich met opluchting naar de houding van enkele Franse geschiedkundigen die in reactie op Faurissons verklaringen dogmatisch verkondigden dat er over de gaskamers niet kritisch gedacht mag en kan worden [Dawidowicz-1980, 37].

Ook in Frankrijk werpen ontkenners zich op als een historische school en worden omvangrijke en academisch ogende tijdschriften uitgegeven (*Annales d'Histoire*

Révisionniste). De Franse ontkenners richten zich tot een intellectueel publiek en, om nog meer zand in de ogen te strooien, doen ze al eens een poging om andere zaken dan gaskamers en jodenuitroeiing te demystifiëren, al mondt dat toch weer uit in de suggestie dat er nog veel legendes te ontmaskeren zijn, bijvoorbeeld rond de twee wereldoorlogen [Clericus]. Andere ontkenners bevorderen zichzelf tot 'Vrije Historische Onderzoekers' (V.H.O.), daarmee insinuerend dat conventionele historici op onvrije of dogmatische wijze werken. Sinds 1988 bestaat in Frankrijk een 'Vereniging voor de verdediging van het vrije historisch onderzoek'. Deze vereniging loochent elk verband met de ontkenners maar zamelt gelden in om hen te steunen en organiseert colloquia over de ontkenning van de nazi-genocide [AHR-4, 188; AHR-7, 209-210].

In al deze publikaties wordt druk geschermd met fictieve titels en kwaliteiten. Paul Rassinier wordt herhaaldelijk professor en historicus genoemd, maar was geen van beide [Stäglich, passim; Roques-1987, 106; Richard Verrall in een brief aan *New Statesman,* 21 sept 1979]. Ze getroosten zich veel moeite om een doctorstitel te veroveren, desnoods via sluikse wegen (de 'affaire Roques' zie blz...).

De poging zich in te schakelen in een traditie van min of meer eerbiedwaardige geschiedkundigen, de revisionisten, is een van de maneuvers om een schijn van wetenschappelijke achtenswaardigheid te verwerven. Die respectabiliteit wordt nagestreefd omdat ze de overtuigingskracht vergroot en omdat ze het extreem-rechtse politici mogelijk maakt de gruwelen van het nazi-regime te bagatelliseren door zich te beroepen op bevindingen van 'bepaalde historici'.

Ook extreem rechts probeert sinds de late jaren zestig de smet te omzeilen die aan nazisme en racisme kleven door 'verwetenschappelijking' van hun extreem-rechts ideeëngoed. Nieuw-rechtse intellectuelen gebruiken het wetenschappelijke vocabularium om racistische ideeën te verhullen (ook naar hun basis toe). Dit 'nieuwe racisme' hanteert een theorie over de menselijke natuur waarin de gemeenschap of natie wordt afgebakend door verbondenheid, instinct, traditie, bloed en bodem, gedeelde gevoelens, bewustzijn, cultuur, leefstijlen... Migranten worden niet openlijk minderwaardig genoemd, maar hun verschillende 'cultuur' en de onmogelijkheid van integratie worden benadrukt. Migranten moeten terug naar hun 'thuisland' voor hun eigen bestwil, ze hebben daar recht op. Deze theorie ontdoet zich van associaties met koloniale onderdrukking en genocide en haar potentiële werfkracht is dan ook 'oneindig veel groter dan die van het brute ideologische geweld van nazi-organisaties' [Reymer, 609; Barker, 62, 75-78, 80; Bleich-1984, 21; Onderzoekscommissie, 38].

Negationisten die op academische erkenning aanspraak maken zouden zich eigenlijk moeten distantiëren van hun pamflettaire broeders. Maar ik heb daarvan slechts twee voorbeelden gevonden, alle andere ontkenners schuwen het contact met hun mindere broeders niet en nemen met graagte argumenten over uit de 'vaak onjuiste en oppervlakkige [negationistische] literatuur waarop historici terecht kritiek uiten' [Mattogno, 67; Guerre Sociale-1981, 38-39].

Omwille van de begeerde academische erkenning proberen ze een bepaalde logica te respecteren en de uiterlijke kenmerken van wetenschappelijkheid te behouden (bronverwijzingen, bibliografie). Ze argumenteren subtieler of, naargelang het standpunt dat men inneemt, demagogischer. De platvloersheid springt minder in het oog, er wordt geciviliseerd gescholden, antisemitisme en vreemdelingenhaat worden niet openlijk geuit. Maar zelfs bij diegenen die zich, zoals Faurisson, beroepen op a-politieke objectiviteit klinkt vaak joodvijandigheid door. 'Als de Holocaust nooit heeft plaatsgevonden, kan joden niet langer worden aangewreven dat ze zich als schapen naar de gaskamers hebben laten drijven' [in Thion, 190] of 'na de oorlog bleven blijkbaar nog meer dan voldoende Europese joden in leven, want ze waaierden over de hele wereld uit

en konden zelfs een staat stichten en bevolken' [Faurisson-1988/1, 11] (een argument dat al bij jodenhater Ketels te vinden was).

5. Overweldigende bewijzen van de jodenuitroeiing

a. Geheimhouding

De bronnen over de jodenuitroeiing zijn zeldzamer noch onbetrouwbaarder dan die over andere genocides, integendeel. Zoals andere genocides was ook de judeocide een absoluut staatsgeheim en de nazi's hebben hun best gedaan om alle administratieve en materiële sporen uit te wissen. Toch bleven vele bronnen bewaard, maar de directe nazi-bronnen zijn bijna alle in verhullende of gecodeerde taal gesteld. Dergelijk eufemistisch taalgebruik is in dictaturen regel. Geen enkele staat drijft het cynisme zo ver de door hem bedreven genocide bij haar naam te noemen [Kuper, 104, 107, 144, 161]. De nazi's waren de eerste negationisten.

In 1935 achtte Hitler het moment nog niet gekomen voor de uitvoering van zijn plan om alle 'levensonwaardig leven' (geesteszieken, gehandicapten...) uit te roeien. Hij moet beseft hebben dat daartegen protest zou rijzen. De oorlog leek daarin verandering te brengen, militaire operaties eisten de aandacht op, mensenlevens leken minder zwaar te wegen. In oktober 1939, kort na de inval in Polen, gaf Hitler het startsein voor het 'euthanasie'-programma. Maar ook voor T4, zoals de codenaam luidde, werd geheimtaal gebruikt [Kogon-1987, 25, 29-30, 52]. Anders dan verwacht bood de oorlogssituatie onvoldoende dekking. Onder leiding van de beide kerken brak een storm van protest los die in augustus 1941 tot de stopzetting van het programma leidde. Dit protest maakte duidelijk dat de bevolking niet rijp was voor zulke drastische 'zuiveringsoperaties'.

Een andere reden voor de geheimhouding van de judeocide was dat de nazi-bonzen wisten dat ze op niet veel steun van de bevolking moesten rekenen. Het antisemitisme was in Duitsland minder sterk ontwikkeld dan doorgaans wordt aangenomen. De doorsnee Duitser liep niet warm voor de anti-joodse aspecten van de nazi-politiek, wat er met de joden gebeurde liet de meesten koud. De nazi-ideologie sprak hen om andere redenen aan (nationalisme, economisch herstel, anti-communisme, anti-kapitalisme, leidersprincipe). Antisemitisme was vooral voor de partij-elite een wezenlijk punt. Die elite wist dat de antisemitische propaganda weinig effect had, dat weinig actieve steun verwacht moest worden voor openlijke en brutale anti-joodse maatregelen. Daarom trok de nazi-leiding een gordijn op tussen de jodenuitroeiing en de Duitse bevolking [Baum, 63-69, 71-72; Marrus-1989, 94; Marrus-1982, 42; van Dorp]. Velen (niet alleen Duitsers) sloten de ogen voor concentratiekampen, deportaties en jodenvervolging, ze verdrongen of minimaliseerden wat gebeurde ('alleen het uitschot van de maatschappij werd geviseerd' - een argument dat het nog steeds doet in ontkennerskringen). Na de oorlog konden ze dan ook in alle 'eerlijkheid' beweren het niet geweten te hebben [Bettelheim-1970, 255, 257-261].

Aan passieve steun, passief antisemitische houdingen en onverschilligheid ontbrak het zeker niet. Het belang van passieve anti-joodse gevoelens kan verduidelijkt worden aan de hand van het door Michael Marrus ontwikkelde diagram van concentrische cirkels. De buitenste cirkel omsluit vrij algemene en vage anti-joodse houdingen. De middelste cirkel omvat gevoelens die zowel intenser als onstandvastiger zijn; deze zijn het die geactiveerd raken in crisisperiodes. De kern, de binnenste cirkel, bestaat uit fanatiek antisemitisme, een obsessie die niet aan verandering onderhevig is en niet beïnvloed wordt door wat joden doen of laten. De drie cirkels vloeien in elkaar over. Ze variëren met het politiek klimaat, zetten uit of krimpen in. Jodenvervolging wordt mogelijk als de middelste cirkel de buitenste activeert. Het ogenschijnlijk 'onschuldige' antisemitisme uit de twee buitenste ringen heeft een verdovend effect, zorgt ervoor dat velen onverschillig blijven voor vormen van vervolging waar ze eigenlijk niet voor te vinden zijn, dat ze

desondanks de weg helpen bereiden die naar genocide leidt [Marrus-1982, 39-42].

In landen waar de joden minder geassimileerd en geïntegreerd waren en waar antisemitisme relatief makkelijk kon worden aangewakkerd - Polen, Rusland - gebeurde de jodenuitroeiing openlijker, nog beestachtiger, ter plekke en met medeweten van de plaatselijke bevolking (ook al omdat de veel grotere aantallen joden niet gedeporteerd konden worden, zeker niet onopgemerkt) [Marrus-1989, 66].

De geheimhouding was ook noodzakelijk voor een gesmeerd verloop van het vernietigingsproces. De om de tuin geleide slachtoffers verzetten zich niet of minder, er kwam minder protest uit de buitenwereld en de geheimtaal maakte het moorden ook minder belastend voor de daders [Courtois, 9-11, 12, 27].

b. Nazi-bronnen

Niettegenstaande de bevolen geheimhouding bleven toch enkele duidelijke en verhelderende uitspraken van nazi-bonzen bewaard. In oktober 1943 beriep Heinrich Himmler (leider van SS, politie en nazi-kampen) zich in verschillende toespraken tot hogere SS-officieren, partijleden en legerleiding op de enorme verdienste van de SS de taak van de jodenuitroeiing volbracht te hebben. Hij drukte zijn toehoorders op het hart die prestatie geheim te houden, de bevolking zou er nog geen begrip voor kunnen opbrengen. Himmler had het letterlijk over 'de jodenevacuering, de uitroeiing van het joodse volk' [Billig-1978, 62-63; Broszat-1977, 764; Wellers-1981, 37]. Op 27 maart 1942 schrijft Jozef Goebbels (minister voor propaganda) onverholen over de 'radicale oplossing' van het jodenprobleem. Hij vindt de toegepaste methode 'nogal barbaars en niet nader te beschrijven' maar er blijft in elk geval 'niet veel over van de joden'. Deze 'strafvoltrekking' verbaast hem een beetje maar 'sentimentaliteit is uit den boze, de Führer heeft hen gewaarschuwd, ze hebben het verdiend' en 'indien wij ons niet tegen hen te weer stelden zouden zij ons vernietigen'. Ook Goebbels beschouwt de jodenuitroeiing als een taak, de nazi's zouden de wereld verlossen van het kwaad, 'geen andere regering en geen ander regime zou de kracht kunnen verzamelen om dit probleem radicaal op te lossen'.

Ook in het antisemitisch schandaalblad *Der Stürmer* - dat ook in Duitsland niet populair was, maar wel overal uitgestald werd en te koop aangeboden - wordt er minstens één keer, op 4 november 1943, openlijk over de jodenuitroeiing gesproken [Billig-1978, 72].

Op 20 januari 1942 werden de modaliteiten van de uitvoering van de 'Endlösung der Europäische Judenfrage' vastgelegd op de Wannsee-conferentie. Uit de protocollen van die vergadering blijkt dat de 'vernietiging' van elf miljoen Europese joden werd afgesproken. Werkbekwame joden zouden als slaven worden ingezet in het oosten. Diegenen die dit 'natuurlijke eliminatie-proces' overleefden, waren in de ogen van de nazi's de biologisch sterkste en dus gevaarlijkste vertegenwoordigers van hun ras. Ze mochten dan ook niet vrijgelaten worden maar moesten op 'passende wijze' worden behandeld.

Over de eerste uitroeiingskampen bestaan weinig *directe* bronnen. Deze kampen (Chelmno, Belzec, Treblinka, Sobibor) werden alle nog tijdens de oorlog opgedoekt, toen de daders alle tijd hadden om de sporen grondig uit te wissen. Veel blijft onzeker. Maar we beschikken over officiële documenten van de transporten naar die kampen. En de archieven van de spoorwegdienst stemmen overeen met die van de begeleidings- en bewakingsdiensten. Ook de brieven van de commandant van Treblinka, zijn uitvoerige naoorlogse getuigenis [Sereny-1974] en de getuigenissen en schetsen van enkele overlevenden zijn eensluidend.

De deportatie van joden en zigeuners werd, zeker in West-Europa, zorgvuldig administratief bijgehouden door de nazi's. Er werden gedetailleerde transportlijsten opgemaakt (naam, geboorteplaats en geboortedatum...). Kopies werden bewaard door de centrale directie van de kampen (Oranienburg), de dienst van Adolf Eichmann in Berlijn, het kamp van bestemming en in de gestapo-archieven in het land waar het transport werd gevormd. Een deel van deze transportlijsten en kampregisters werd teruggevonden. Aan de hand daarvan kon het exact aantal gedeporteerden en doden uit België, Frankrijk en Nederland becijferd worden [Klarsfeld-1978/2; Klarsfeld-Steinberg; Wellers-1981, 56]. Meer dan de helft van de op deze lijsten vermelde joden werd bij aankomst op het kampperron geselecteerd, kreeg geen interneringsnummer en verdween in Auschwitz spoorloos uit de geschiedenis.

Voor de bouw van de grote gaskamers in Birkenau werd een beroep gedaan op gespecialiseerde firma's. Een deel van de correspondentie en rapporten van deze firma's werd teruggevonden. Daarin is sprake van vergassingskelders, uitgerust met ventilatoren en van gasdichte deuren met kijkgat [Kogon-1987, 196-200; Pressac-107, 109-111, 119-120, 122 en Wellers-1981, 89]. Ondanks de bevolen geheimhouding worden in enkele SS-documenten de termen 'lijkenkelder' en 'vergassingskelder' door elkaar gebruikt [Kogon-1987, 198-199; Wellers-1981, 85; Wellers-1987, 109-110]. Ook werden bestelbons teruggevonden voor gasdichte deuren, voor kamers die alleen van buitenaf geopend konden worden en verzoeken om reparaties aan gaskamers. Dringende orders die geplaatst werden toen in 1944 de toevloed van jodentransporten uit Hongarije begon [Pressac, 126].

Een deel van de correspondentie met de firma's die Zyklon B leverden (Zyklon B is de merknaam van het insekticide dat de SS gebruikte om mensen te vergassen) bleef bewaard. Daarin worden, vaak met grote aandrang, buitensporige hoeveelheden besteld [Kogon-87, 219-220]. De bestemming van het gas wordt vermeld, de ene keer moet een epidemie bestreden worden, de andere keer gaat het om een 'speciale behandeling' of 'Sonderaktion', nog een andere keer om de... 'evacuatie van joden' [Kogon-87, 200-201; Persitz-Wellers, 88; Wellers-1981, 88]. Van 1942 tot midden 1944 werden 22.500 kg Zyklon B geleverd aan Auschwitz, een hoeveelheid die ruimschoots volstond om meer dan een miljoen mensen mee om te brengen [Adam, 253; Bezwinska-Czech-1978, 92].

Om ongelukken te voorkomen werd aan Zyklon B normaliter een hoest- en traanverwekkende waarschuwingsstof toegevoegd. Na enige tijd werd die waarschuwingsstof weggelaten uit het Zyklon B bestemd voor de massamoord. Op die blikken Zyklon B stond een verwittiging dat ze géén waarschuwingsstof bevatten. Volgens Rudolf Höss, de beruchtste kampcommandant van Auschwitz, werd de waarschuwingsstof weggelaten om de vergassingsdood minder pijnlijk, humaner te maken [Katz, 290; Pressac-1982, 123].

Heel wat nazi-bonzen en vele SS-officieren hebben getuigd over getto's, kampen, Einsatzgruppen (mobiele SS-moordbrigades), gaskamers, vergassingen en het uitwissen van de sporen. Ze deden dat onafhankelijk van elkaar, in verschillende vormen en om verschillende redenen (dagboek, getuige in rechte, beschuldigde). Enkelen getuigden uit vrije wil (interview met Eichmann drie jaar voor zijn arrestatie, herhaald in zijn memoires). Anderen herhaalden hun getuigenis decennia later, toen ze niet langer beducht moesten zijn voor vervolging. Niemand trok zijn getuigenis in. Geen enkel hooggeplaatst nazi of SS-er heeft ooit het bestaan van gaskamers of jodenuitroeiing ontkend, velen hebben zelfmoord gepleegd vooraleer ze berecht konden worden [Bezwinska-Czech-1978; Höss; Kogon-1987, 110-116, 119, 126-131, 144-145, 154, 159, 177-180, 189, 203-211; Langbein-1975, 11; Persitz-Wellers, 87; Wellers-1981, 51, 58, 95].

Voor hun betrokkenheid bij de genocide werden, vier decennia lang, tal van

oorlogsmisdadigers veroordeeld door West-Duitse rechters die doorgaans eerder toeschietelijk zijn voor nazi-misdaden [Kulka, 27-28; Wellers-1981, 52-53].

c. Andere bronnen

Er bestaat een ware stortvloed aan getuigenissen van slachtoffers (kampdagboeken) en overlevenden. In Chelmno, Belzec, Sobibor en Treblinka gingen bijna alle gevangenen direct de gaskamers in. Enkelen konden dank zij opstanden ontkomen en legden getuigenis af. Vergeten we ook niet dat van de meer dan anderhalf miljoen joden en zigeuners die naar deze kampen werden gevoerd, na de oorlog geen teken van leven werd teruggevonden, ondanks zorgvuldige en verwoede opsporingen.

Vele duizenden overlevenden hebben getuigd over de selectie bij aankomst op het kampperron in Birkenau, toen ze definitief werden gescheiden van samen met hen gearriveerde familieleden en dierbaren. Veel getuigenissen ook over de selecties in de kampen, waarbij zieke en zwakke gevangenen werden afgezonderd van de nog arbeidsbekwamen.

In en om crematoria en gaskamers werkten joodse gevangenen die moesten helpen bij het opruimen van alle stoffelijke resten van de vergasten. De gevangenen van dit speciale commando (Sonderkommando, afgekort SK) hadden het op materieel vlak iets minder slecht dan het gros der gevangenen. De SK-leden wisten dat ze te veel hadden gezien, dat ze *Geheimnisträger* waren en dat zij uit de weg geruimd zouden worden. Dit doodsbesef, de extremiteit van wat ze meemaakten en de minder nijpende materiële situatie, zorgden ervoor dat veel SK-leden heel wat in het werk stelden om wat ze gezien hadden te boekstaven. Ze maakten ter plekke notities, hielden een dagboek bij, begroeven bewijsstukken (bijvoorbeeld paspoorten van de vergasten). Dat alles blijkt uit enkele dagboeken en getuigenissen die na de oorlog werden opgegraven in de buurt van de vroegere crematoriagebouwen [Bezwinska-Czech-1973; Paisikovic, 35-37]. De authenticiteit van sommige ooggetuigenverslagen wordt NOG vergroot door het feit dat er verre van altijd positief wordt bericht over het onderlinge gedrag van gevangenen. Sommige SK-leden overleefden de oorlog en meer dan twintig overlevenden legden nadien getuigenis af.

Enkele gevangenen werden ingezet voor het vervaardigen van bepaalde onderdelen van de gaskamers of bij herstellingen. Ze hebben daarover getuigd. Een vijftal ontvluchte gevangenen bracht tijdens de oorlog al verslag uit over de massamoorden en enkele getuigenissen werden eind 1944 al gepubliceerd [Conway].

Over de gaskamers en vergassingen hebben ook niet-joodse overlevenden getuigd (denk aan het joodse komplot!). André Rogerie deed dat al direct na de oorlog. Hij beschrijft hoe duizenden, na selectie op het aankomstperron, verdwenen in de crematoriagebouwen en dat daaruit alleen hun materiële bezittingen en walmende rook weer te voorschijn kwamen. Rogerie vermeldt de gaskamers, zijn aanvankelijke ongeloof en het besef dat buitenstaanders daar nog meer moeite zullen mee hebben. Om die reden noemt hij zijn informant bij naam, een medegevangene die werd ingeschakeld bij de afbraak van de gasinstallatie.

In alle bezette landen hebben tijdens en na de oorlog burgers getuigd over de razzia's, executies en deportaties die voor hun neus plaatvonden. Omwonenden van uitroeiingskampen hebben getuigd over de massa's die ze zagen binnenvoeren en nooit meer zagen buitenkomen [Kogon-87, 106-110; 119-120; Wellers-1981, 151].

Deze zeer diverse bronnen kwamen bijna alle onafhankelijk van elkaar tot stand, bevestigen elkaar en vullen elkaar aan. Sommige getuigenissen werden *voor* het einde

van de oorlog afgelegd, door mensen die wisten dat ze het niet konden overleven en beseften dat hun getuigenis misschien nooit de buitenwereld zou bereiken. Mensen die vaak hun hele familie in de crematoriagebouwen hadden zien verdwijnen, die geen belang hadden bij propaganda en die getuigden lang voordat de door ontkenners geïnsinueerde politieke of financiële motieven een rol konden spelen.

En, niet in het minst, de som van al deze indicaties. Het feit dat al deze onafhankelijk van elkaar tot stand gekomen bronnen, afkomstig van de meest verscheidene instanties en mensen (daders, slachtoffers en toeschouwers, van alle rang en stand) tot op zeer grote hoogte met elkaar overeenstemmen, elkaar overlappen en bekrachtigen.

In de volgende twee hoofdstukken komen terloops nog verscheidene indirecte bewijzen aan bod.

6. De negationistische methode

a. Demagogie

De ontkenners gebruiken een beperkt aantal overredingstechnieken en hun betoog heeft een duidelijk ideologisch karakter. Een eerste kenmerk daarvan is de oorlogzuchtige en opgeblazen terminologie. Steeds weer klinkt het dat rechtbank X, gerenommeerd historicus Y, of betrouwbare overlevende Z, bij confrontatie met onverschrokken negationisten door de mand is gevallen, dat het definitieve bewijs is geleverd dat er nooit gaskamers hebben bestaan. Waarbij bij voorkeur verwezen wordt naar een moeilijk of niet te controleren bron. Bij controle van de bron botst men niet zelden op verdraaiingen en leugens.

Ontkenners beroepen zich op zelfopoffering en heldenmoed, en ze noemen het hun verdienste de geschiedkundige kritiek en de vrije meningsuiting, ook voor overlevenden, in ere hersteld te hebben [AHR-7, 5-6; Guillaume-1986, 19, 56-57]. Decennia geleden al, toen nog maar weinigen van hun bestaan wisten, beriepen ze zich op bewijzen en verdiensten die alleen zij kenden. Toen al kondigden ze aan dat de strijd beslecht was, dat in wetenschappelijke middens niemand nog in het bestaan van de gaskamers geloofde.

Overlevenden en vooraanstaande historici worden 'verpletterd', 'ontmaskerd als bedriegers', 'compleet radeloos achtergelaten' [Faurisson-1988, 36; Guillaume-1986, 56-57]. Dat zei Faurisson bijvoorbeeld over het gesprek - 'verhoor' noemt hij het - dat hij had met Anne Franks vader, tot wanneer deze laatste dat gedetailleerd weerlegde [Dagboeken, 113]. In 1983 wist Faurisson een Amerikaans publiek te melden dat Raul Hilberg (een befaamde Amerikaanse specialist van de judeocide) niets meer kon inbrengen tegen de argumenten van de negationisten [Faurisson-1989, 88]. Om deze krasse bewering kracht bij te zetten verwees Faurisson naar een interview in een Frans tijdschrift waarin Hilberg in het nauw zou zijn gedreven. Faurisson voegde eraan toe te hopen dat dat interview spoedig in het Engels zou worden vertaald, maar hoedde er zich wel voor iets over de inhoud te onthullen [Faurisson-1989, 99]. In bedoeld vraaggesprek zegt Hilberg dat er geen directe bronnen bestaan over vergassingen in Belzec, Sobibor en Treblinka, maar dat er voldoende andere bronnen bewaard gebleven zijn en dat er voor andere uitroeiingskampen wel directe bronnen zijn overgeleverd. Enkele jaren later poogde Faurisson Hilberg opnieuw in een kwalijk daglicht te stellen. Omdat hij zich dit keer tot een Frans publiek richtte, verwees hij niet naar het in Frankrijk gepubliceerde interview, maar naar een proces in het verder afgelegen Canada waar Hilberg als getuige-deskundige door de mand zou zijn gevallen. Ook deze bewering raakt kant noch

wal. Juist is dat Hilberg in Canada heeft getuigd en dat de negationist die daar terechtstond (Zundel) tot twee keer toe werd veroordeeld. Maar dat verzwijgt Faurisson wijselijk [Faurisson-1988, 33-35, 39; Hilberg-1982]. Negationisten maken misbruik van het feit dat het grote publiek tijd, energie noch geld kan investeren in het opsporen en controleren van bronnen.

De negationisten hebben 'gestreden en gewonnen op het terrein van de tegenstander en met de wapens van hun keus', wie nu nog in het bestaan van de gaskamers gelooft gaat een zwarte toekomst tegemoet... Dat alles verkondigt Faurisson in 1983 naar aanleiding van de processen die hij... verloren had [Faurisson-1989, 108, 110].

Naast oorlogszuchtige termen bevatten negationistische geschriften ook veel moraliserende sporttermen. Wetenschappers worden uitgedaagd tot een publiek debat en als ze daar niet op ingaan worden ze laf genoemd. Faurisson daagt 'conventionele' historici uit om de tennisraket tegen hem op te nemen en het gevecht op de court te beslechten [Faurisson-1988/1, 23; VHO-2, 7]. Negationisten verwarren het wetenschappelijk bedrijf met demagogie en bepaalde vormen van het politieke bedrijf. Ze zitten op de verkeerde golflengte. Wetenschap is geen gevecht met het publiek als scheidsrechter, waarbij het alleen gaat om gelijk te halen en waarbij geen hogere waarden of idealen op het spel zouden staan (wetenschappers die zich tot dergelijke wedstrijden lenen zijn dan niet wetenschappelijk maar propagandistisch of ideologisch in de weer).

b. Propaganda

In dezelfde ideologische sfeer passen hun grootscheepse propagandacampagnes, een tweede opvallende kenmerk van de negationistische methode. Ze voeren propaganda per ton. De media worden systematisch bekogeld met lezersbrieven en verklaringen. Hun eigen uitgeverijen en boekverzenddiensten verspreiden op grote schaal reclamefolders, brochures, tijdschriften, video- en geluidsbanden. Dat alles komt ongevraagd terecht in brievenbussen van journalisten, schrijvers, parlementsleden, bibliotheken, professoren, leerkrachten, historici... Talloze kopies van niet zelden ronduit antisemitische tijdschriften worden systematisch verstuurd naar joodse gemeenschappen en mensen met een joods klinkende naam [Craig-Revill; Persitz-Wellers, 85]. Lezers worden aangemaand om de brochures te verspreiden, om geld te storten voor het bekostigen van video-opnames, vertaling, druk en massale verzending van artikels [VHO-3, 2]. In vijf jaar tijd werden in een veertigtal landen (onder meer Zuid-Afrika) meer dan een miljoen kopieën verspreid van de brochure opgesteld door Richard Verrall, leider van het Britse rechts radicale National Front (*Stierven er werkelijk zes miljoen?,* in 1974 uitgegeven onder het pseudoniem Richard Harwood) [Holmes, 6; Kulka, 2-3, 10; Sereny-1979, 670]. Toen het drukken en verspreiden van dit soort literatuur in een aantal landen aan banden werd gelegd, groeide Canada uit tot een belangrijk verspreidingscentrum met Ernst Zundel aan het hoofd. Midden jaren tachtig werd daar in vijftien talen gedrukt en naar minstens vijftig landen verzonden [Weiman, 13, 18].

In dezelfde sfeer horen de publicitaire stunts thuis. Financiële beloningen voor wie kan aantonen dat joden werden vergast. Campagnes die met veel misbaar worden aangekondigd. Alleen al het feit dat een beloning in het vooruitzicht wordt gesteld, wekt de indruk dat kan worden getwijfeld aan het bestaan van de gaskamers. Aan het feit dat om de beloning in de wacht te slepen voldaan moet worden aan onmogelijke voorwaarden, wordt geen ruchtbaarheid gegeven. De getuige moet iemand hebben zien vergassen, moet documenten van de bouw van gaskamers voorleggen alsook een autopsieverslag van iemand die in Auschwitz werd vergast met Zyklon B. En die bewijzen zullen bovendien beoordeeld worden door 'negationistische experts'. Uiteraard gaan bitter weinigen hierop in en daar profiteren negationisten van om luidkeels uit te bazuinen dat niemand in staat is het bestaan van de gaskamers te bewijzen.

In 1979 loofde het Institute for Historical Review een beloning van 50.000 dollar uit. Een jaar later liet het Institute triomfantelijk weten dat de beloning niet kon worden uitbetaald. Voor Mel Mermelstein, een Auschwitz-overlevende wiens moeder en zusters in Birkenau werden vermoord, was de maat toen vol. Maar ook zijn getuigenis werd als irrelevant afgewezen. Mermelstein liet dat, anders dan zijn onfortuinlijke voorgangers, niet over zijn kant gaan. Hij diende een klacht in tegen het Institute wegens niet naleving van het contract. In 1981 werd hij in het gelijk gesteld en in 1985 werd het Institute gedwongen tot het betalen van 90.000 dollar aan Mermelstein en het schrijven van een verontschuldiging voor het aangerichte leed. Stippen we nog aan dat Mermelstein deze rechtszaak alleen kon winnen dank zij het feit dat de rechter, vanuit strikt juridisch standpunt gezien, buiten zijn boekje was gegaan door dogmatisch te stellen dat de judeocide en de vergassingen historische evidenties waren en dus niet ter discussie gesteld *mochten* worden [Persitz-Wellers, 87-92; May 31; Mermelstein, 272 & 281; in, Condamnation].

c. Provocatie

Andere opvallende kenmerken van de ontkennersmethode zijn van sektarische aard. Negationisten beschouwen zichzelf als boodschappers, ze brengen 'goed nieuws' [Faurisson-1978]. Alles bekrachtigt de eigen stellingen, ze twijfelen er niet aan de waarheid in pacht te hebben en voor die waarheid zetten ze zich met het geloof van toekomstige martelaars in [Fresco-1988, 45; Greilsamer; Stengers-1988, 12; Stengers-1989, 10; Vidal-Naquet-1988, 70-71]. Aan wie het maar horen wil verkondigen ze dat ook zij vroeger overtuigd waren van het bestaan van gaskamers, maar dat hun ogen werden geopend, dat ze bekeerd zijn [Konk-1986/2; Thion-1980, 30, 60, 63]. Die gedrevenheid en zendelingsijver blijken ook uit de risico's die ze trotseren. Bijvoorbeeld door negationistische pamfletten uit te delen aan mensen die in de rij staan voor de film *Shoah* [Guillaume-1986, 9, 17-18]. Maar dit zijn natuurlijk provocaties, een ander wapen waarvoor negationisten een bijzondere voorliefde koesteren. Ze laten geen kans onbenut om kabaal te schoppen en belangstelling van de media te wekken. Protesten en processen worden werkelijk uitgelokt. Het eerste nummer van het Franse ontkennerstijdschrift, *Annales d'Histoire Révisionniste,* verscheen niet toevallig op het moment dat alle schijnwerpers op het proces Barbie waren gericht.

d. Totalitarisme

Tekenend ook is hun totalitaire redeneertrant: alle feiten wijzen in dezelfde richting, alles bewijst hun gelijk. Ze halen uit bronnen wat de eigen stellingen bekrachtigt, de rest verzwijgen ze of maken ze verdacht.

Negationisten bekennen nooit ongelijk en geven nimmer fouten toe, maar elke toegeving van de zijde van historici wordt onmiddellijk uitgebuit. Een onderzoeker die schijnbaar een dialoog wil aanknopen noemen ze 'een van de grootste specialisten', maar als hij zich kort nadien ontpopt als een van hun felste tegenstanders wordt hij gedegradeerd tot 'onbetekenend, een door de media opgefokt personage' [Thion-1980, 331-338; Thion-1987, 128].

Bij een onderzoek, ingesteld in het kader van een proces tegen een negationist, bleek in 1980 dat na de oorlog enkele correcties waren aangebracht in het manuscript van het dagboek van Anne Frank. De (Duitse) media bliezen deze zaak nogal op. Vidal-Naquet, een Frans historicus die verdienstelijk weerwerk biedt aan de negationisten, verklaarde dat Faurisson blijkbaar niet altijd ongelijk had. Deze voorbarige toegeving wordt nog steeds uitgebuit door de ontkenners, ondanks het feit dat ondertussen overtuigend werd aangetoond dat de enkele verbeteringen van schrijf- en spelfouten in Anne Franks dagboek zonder belang zijn voor de inhoud [Dagboeken, 182, 186; Guerre Sociale-1981,

35; Faurisson-1989/2, 46-47]. In het artikel waarin Faurisson misbruik maakt van het gezag van Vidal-Naquet gaat hij wild te keer tegen de 'volkomen ondeskundige'... Vidal-Naquet, die het heeft aangedurfd kritiek op hem te uiten [Faurisson-1989/2, 93].

In augustus 1960 verscheen op de voorpagina van *Die Zeit* commentaar op enkele krasse beweringen van een Duitse ex-generaal met de in deze context toepasselijke naam Unrein. Hij verklaarde dat de gaskamer in Dachau slechts een douche was, dat het onmogelijk was om in de aangegeven tijdspanne zes miljoen joden te verwerken in enkele verbrandingsovens en dat de crematoria in Dachau waren gebouwd op bevel van de Amerikanen, voor de verbranding van lijken van Duitse gevangenen. Strobel, die het commentaar in *Die Zeit* opstelde, argumenteerde verontwaardigd en deels onjuist. Hij schreef dat ook in andere gruweloorden zoals Auschwitz, Bergen-Belsen en Buchenwald vergast werd. Een week later al publiceerde het Duitse weekblad twee rechtzettingen waarvan een van de hand van Martin Broszat, toen medewerker - nu directeur - van het befaamde Institut für Zeitgeschichte. In zijn zeer kort artikel maakt Broszat duidelijk dat er geen op grootschalige moord afgestemde gaskamers hebben bestaan in het oude Duitse Rijk. Tot op heden verwijzen alle negationisten naar deze uitspraak, maar allen verzwijgen dat Broszat er in één adem aan toevoegde dat 'de massavernietiging van joden door vergassing voornamelijk gebeurde in bezet gebied' [Broszat-1960; Fresco-1980, 2177; Sereny-1979, 670; Wellers-1981, 143].

De ontkenners volgen steeds hetzelfde stramien. Gezag wordt maar erkend als en in zoverre er misbruik kan worden van gemaakt. In *Vichy et les Juifs* schrijft advocaat en nazi-jager Serge Klarsfeld dat enkele foto's van joden die waren opgepakt bij de beruchtste Parijse razzia (1942, Vélodrome d'hiver), in werkelijkheid genomen werden in augustus 1944 toen in die velodroom Franse collaborateurs opgesloten zaten. Faurisson buit deze toegeving uit en knoopt er de opmerking aan vast dat Klarsfeld nu alleen nog alle joden weer tot leven moet brengen wier naam hij heeft opgenomen in de lijst van uit Frankrijk gedeporteerde joden (*Mémorial*) 'zonder te controleren of ze wel dood waren' (Faurisson-1989, 103-104).

e. Opportunisme

Negationisten verwerpen alle getuigenissen over gaskamers en jodenuitroeiing. Getuigenissen van overlevenden zouden het resultaat zijn van gemeenschappelijke belangen of overleg, die van SS-ers zouden zijn afgedwongen door valse beloften of foltering. Verschillen tussen getuigenissen hanteren ze als bewijzen dat de getuigen liegen, opvallende overeenkomsten doen ze af als doorgestoken kaart. Maar getuigenissen die wel in de negationistische kraam passen noemen ze oprecht en eerlijk [Guillaume-1986, 116 -117], gebruiken ze zonder schroom en herdrukken ze zelfs (bijvoorbeeld de getuigenis van Z.L. Smith) [Taboe, 3de jaargang, nr 1, 11]. Ooggetuigenverslagen over 'joden die zich van kindsbeen af verzet hebben tegen de Duitsers' worden zonder meer aanvaard [in Thion, 190]. Negationisten die beweren dat er geen onderscheid bestaat tussen een leugenachtig en een waarachtig ooggetuigenverslag [Guillaume-1986, 125-146] maken desondanks gebruik van naïeve verklaringen van overlevenden die nooit een gaskamer hebben gezien [Guillaume-1986 17-18; AHR-1, achterop]. Alle negationisten beroepen zich uitdrukkelijk op stamvader Rassinier omdat 'die het allemaal met eigen ogen heeft gezien'.

Negationisten slaan uit alles munt. De bekentenis van Rudolf Höss (commandant van Auschwitz) beschouwen ze naargelang het hen uitkomt als een vervalsing, een door foltering afgedwongen getuigenis of een authentiek document. En dat doen ze soms in een en hetzelfde geschrift. Ze verwerpen Höss' getuigenis, putten eruit en proberen bepaalde contradicties aan te tonen [Van Den Berghe-1989/2]. Doorgaans verzwijgen ze ook dat Höss tegenover verschillende autoriteiten onderling overeenstemmende getuigenissen heeft afgelegd over uitroeiing en vergassing. De enkele keer dat ze Höss'

andere getuigenissen wel vermelden doen ze alsof ze onleesbaar zijn [Langbein-1975, 10; VHO-2].

De beschrijving die een SS-er geeft van de vergassingsprocedures (in *Shoah,* de film van Claude Lanzmann) proberen ze te ontkrachten door de aandacht toe te spitsen op enkele minimale onjuistheden [AHR-4, 175]. Dat er dit keer niet kan aan getwijfeld worden dat een SS-er uit vrije wil heeft getuigd (hij wist niet eens dat zijn getuigenis werd geregistreerd) ontgaat hen kennelijk. Andere recente en vrijwillige SS-getuigenissen [Szombati] beantwoorden ze eveneens naast de kwestie, onder meer met de mededeling dat 667 gevangenen uit Auschwitz konden ontsnappen. Dat aantal nemen ze kritiekloos over uit het volgens hen nochtans onbetrouwbare tijdschrift van het Auschwitz-museum (*Hefte von Auschwitz*), maar ze verzwijgen dat miljoenen gedeporteerden geen schijn van kans hadden en dat veertig procent van de ontsnapten weer werd gegrepen.

Ze zetten alles naar hun hand. Processen die ze hebben verloren verzwijgen ze of stellen ze als overwinningen voor. De tweevoudige *veroordeling* van ontkenner Zundel (Canada) noemen ze een overwinning 'die alleen nog bekend gemaakt moet worden aan Canada en de hele wereld' [Faurisson-1988, 49]. Zelfs bewijzen van het bestaan van de gaskamers, de uitvoerige getuigenis van Franz Stangl (commandant van Treblinka) bijvoorbeeld, interpreteren ze als bewijzen van het tegendeel [Sereny-1979, 673].

Juridische vonnissen gebruiken ze op twee elkaar uitsluitende wijzen. Wat hen van pas komt wordt historisch genoemd, de rest proberen ze belachelijk te maken [Faurisson-1989, 66-67]. Veroordelingen interpreteren ze onveranderlijk als bewijzen van hun gelijk. Rechters die zich tegen de negationistische methodes, stellingen en conclusies keren, klagen ze aan omdat ze hun bevoegdheid te buiten gaan. Veroordelingen die op andere gronden worden gebaseerd (omdat rechters van oordeel zijn dat ze geen juridische uitspraken mogen doen over geschiedkundige methodes of 'historische waarheden') misbruiken ze als bekrachtigingen van hun stellingen. De juridische vaststelling dat vrije meningsuiting niet strafbaar kan zijn, interpreteren ze als een erkenning van de geschiedkundige waarde van het negationisme. En om aandacht en sympathie los te weken stellen ontkenners de processen voor als een gevecht voor het recht op vrije meningsuiting [Korman Charles, 10; Taguief, 20].

Faurisson werd herhaaldelijk veroordeeld wegens laster, het aanzetten tot discriminatie en rassenhaat. Uit het feit dat hij uiteindelijk niet werd veroordeeld omwille van de inhoud van zijn stellingen (omdat dat juridisch gezien niet kàn), concludeert hij dat niemand nog het recht heeft te beweren dat zijn methode fout zou zijn en dat het dus 'voortaan toegelaten is te stellen dat de gaskamers niet hebben bestaan en alle getuigenissen die het tegendeel beweren zeer sceptisch te onthalen' [Faurisson-1989, 92]. Hij verdraait zijn veroordeling tot een veroordeling van het uitgangspunt van zijn tegenstanders.

Door loze beweringen over befaamde historici, gezaghebbende overlevenden en juridische vonnissen proberen negationisten dus wat gezag en respectabiliteit te ontlenen aan hun verachte tegenstanders.

f. Decontextualisering

De ontkenners leggen op alle slakken zout, buiten elke onzorgvuldigheid uit (zoals onjuist vertaalde woorden). En aan deze haarkloverijen verbinden ze verregaande conclusies. De onduidelijkheid van een foto van de plek waar een getuigenis werd opgegraven, in Birkenau bij het crematorium [Bezwinska-1973, 126], volstaat voor Faurisson om te opperen dat de teruggevonden handschriften vervalst zijn [Faurisson-1989, 75]. Elke onwaarschijnlijkheid veroordelen ze als een intentionele leugen, die

bewering breiden ze dan uit tot de bron in haar geheel en die onterechte veralgemening extrapoleren ze tot alle bronnen over de jodenuitroeiing.

Decontextualisering is een van hun favoriete technieken. Documenten, getuigenissen, delen of aspecten ervan, worden uit hun historische en documentaire context gerukt. Die geïsoleerde stukken worden dan hyperkritisch geanalyseerd alsof het om op zichzelf staande gegevens ging.

Ze stellen zich geen vragen over datgene waarover de bron getuigt, welke bijvoorbeeld de betekenis is van een getuigenis. Hun *interpretatieve orgie* [Finkielkraut-1982, 65] beperkt zich tot interne kritiek en tot de vraag hoe en waarom wordt getuigd, welk doel de getuige nastreeft, wie baat heeft bij de getuigenis. Maar getuigenissen dragen het bewijs van hun waar- of onwaarheid niet in zich. Dat hangt behalve van de inhoud ook van de context af. Interne kritiek volstaat niet. Bronnen moeten worden beschouwd in, en getoetst aan hun context. Negationisten doen alsof het verhaal over de werkelijkheid een kopie van de werkelijkheid is [Vidal-Naquet in Azéma, 11-12; Cointet-Riemenschneider, 178]. Aangezien dat uiteraard niet het geval is, volgt uit de onvolkomenheid van bronnen geenszins dat de feiten die ze verhalen zich niet hebben voorgedaan.

Negationisten worden gebiologeerd door details en fragmentariseren complexe gebeurtenissen tot een niveau waar bomen het bos verbergen. Kleine onjuistheden en verschillen tussen ooggetuigenverslagen worden onderstreept, maar dat de getuigen het eens zijn over de ellende en de massamoord wordt 'vergeten'. Details worden gebruikt om de aandacht af te leiden van de kern van de zaak, van de complementariteit der bronnen.

Ook de tegen hen uitgesproken vonnissen decontextualiseren en manipuleren ze. Faurisson isoleert bepaalde tekstgedeelten uit de tegen hem gevelde vonnissen, vervangt een komma door een punt en laat de verduidelijking die erop volgde weg [Faurisson-1989, 52, 63, 66].

Decontextualisering ook in hun argumentatie tegen historici. Bijvoorbeeld in een artikel waarin Raul Hilberg tegen mij wordt uitgespeeld [VHO-4, 7]. In een artikel [Van Den Berghe-1989/2] had ik - voor één keer hun wapens hanterend - erop gewezen dat als uit een onderzoek [VHO-2] blijkt dat in bepaalde stenen van 'zogenaamde' gaskamers geen cyaankali-sporen werden gevonden, dat onderzoek niets leert aangezien de verbinding cyaankali niet voorkomt bij normale luchtdruk. De Vlaamse negationisten, die zich beroepen op hun objectieve en kritische analysevermogen, hebben niet nagedacht over mijn wat de feiten betreft juiste bewering (in plaats van 'cyaankali-sporen' hadden ze 'cyanide-sporen' moeten schrijven). Niet inziend dat hun methode tegen hen werd gekeerd spelen ze een gezagsargument uit. Hilberg zou in de *Los Angeles Times* - steeds weer die voorkeur voor moeilijk te controleren bronnen - verklaard hebben dat bedoeld onderzoek naar cyanide-sporen correct maar irrelevant is. Deze bewering van Hilberg werd uit haar verband gerukt, namelijk een fel artikel tegen een negationistisch 'congres'. In dat artikel wordt ook een telefonisch interview met Hilberg weergegeven waarin hij de vele bewijzen voor de judeocide opsomt en duidelijk maakt dat het formeel correct chemisch onderzoek onder meer daarom al irrelevant is [Stein, George].

Sommige negationisten kondigen zelfs in de inleiding van hun boek aan dat ze doelbewust geen rekening houden met de context [Stäglich, x-xi en 4; Roques]. Faurisson schreeuwde dat begin jaren zeventig al van de daken. Zijn studenten (literatuuronderzoek) mochten bij de analyse van een tekst - het dagboek van Anne Frank bijvoorbeeld - geen rekening houden met enig extern verband. Tekstkritiek onder absolute abstractie van periode, plaats of auteur van de tekst: je gelooft je ogen niet.

Faurisson meent dat wat zijn studenten de 'Ajax-methode' hebben gedoopt (naar het schuurmiddel) bijzonder geschikt is voor het opsporen van werkelijkheidsvervalsingen [Thion-1980, 53-55].

g. Drogredeneringen en bronnenmanipulatie

Een klassieke drogredenering is de bewering dat de anderen, geallieerden en joden, geen haar beter waren dan de nazi's. Russische en geallieerde oorlogsmisdaden (Katyn, Dresden, Hiroshima) worden dik in de verf gezet. Bronnen en onderzoek die daarop betrekking hebben worden wel kritiekloos gebruikt. Een Amerikaans vergeldingsplan bijvoorbeeld schilderen ze af als een soort Endlösung. Amerikaanse militairen hielden rekening met de mogelijkheid van een Duitse gasaanval. Als die er kwam dan zouden ze vernietigend terugslaan met chemische wapens. Uit Amerikaanse berekeningen zou blijken dat daarbij minstens 5.600.000 mensen - de 'subtiele' analogie zal wel niemand ontgaan - direct getroffen zouden worden en dat nog eens twaalf miljoen mensen zware gevolgen zouden ondervinden [Dalbert].

Ook de joodse 'oorlogsverklaring' aan Hitler mag natuurlijk op een ereplaats rekenen in deze vergelijkende banalisering. Nog voor de Tweede Wereldoorlog was begonnen, stelden de nazi's de joden ervoor aansprakelijk. Hitler deed dat bijvoorbeeld in zijn beruchte toespraak tot de Reichstag op 30 januari 1939. Het thema dat de joden de Duitsers wilden vernietigen, dat de nazi's zich slechts verdedigden, keert vaak terug in de nazi-propaganda. Ook de massamoord op Poolse officieren in Katyn werd aanvankelijk de joden in de schoenen geschoven. Negationisten hebben dit thema na de oorlog overgenomen. Zij baseren zich op de defensieve verklaring die Chaim Weizmann als president van het zionistische wereldcongres aflegde en die enkele dagen na de inval in Polen publiek werd gemaakt, namelijk dat in geval van oorlog alle joden zich aan de zijde van Engeland zouden scharen. Volgens de ontkenners zou de Führer zich terecht bedreigd hebben gevoeld door deze 'oorlogsverklaring'. Om dat argument een schijn van legitimiteit te geven vergroten ze het belang van de functie van Weizmann, noemen hem 'de leider van de [joodse] natie' of 'president van het joodse wereldcongres' [Ketels, 69; Rassinier, Rassinier-1967, 78; Faurisson in Thion-1980, 187]. Ze 'vergeten' dat het zionistisch wereldcongres geen staat is, dat de joden toen geen staat hadden en dus geen oorlogvoerende partij waren en dat de vervolging van de joden in Duitsland al jaren aan de gang was.

Joodse terreuracties tegen de Engelsen toen die het mandaatgebied Palestina nog beheerden, zoals het opblazen van het King David Hotel in Jeruzalem, krijgen ook de nodige aandacht [Holmes, 6-7]. En natuurlijk worden ook de Midden-Oosten politiek van Israël en de intifada (de in 1987 losgebarsten Palestijnse volksopstand) dankbaar uitgebuit. De jodenuitroeiing zou slechts een uitvindsel zijn om de aandacht af te leiden van die oorlogsgruwel. Deze analogieredeneringen zijn vals. Nog afgezien van de scheefgetrokken vergelijking spreekt het voor zich dat de realiteit van de onderdrukking van het Palestijnse volk niets verandert aan de realiteit van de nazi-genocide.

Negationisten drijven de demagogie vaak verder. Ze verzwijgen, manipuleren [Broszat-1977, 769 over David Irving] en vervalsen bronnen. Hierboven was al sprake van de steevast doodgezwegen getuigenissen van Höss. Hetzelfde geldt voor het dagboek dat SS-arts Johann Paul Kremer in Auschwitz heeft bijgehouden (augustus-november 1942) en waarin hij het, in de gebruikelijke codetermen (Sonderaktion), heeft over selecties en vergassingen. Negationisten verzwijgen dat er op de dagen waarop Kremer over die 'speciale acties' bericht inderdaad gevangenentransporten zijn gearriveerd, en dat aan de hand van kampregisters het exact aantal geselecteerden en spoorloos verdwenen slachtoffers kon worden becijferd voor negen van de vijftien door Kremer vermelde konvooien [Steinberg-1989, 40, 42]. Ze verzwijgen ook dat Kremer na de oorlog de ware betekenis van de codetermen verklaarde en bekentenissen aflegde over zijn deelname

aan de jodenuitroeiing [Bezwinska-1978, 223].

h. De 'geleerde' Faurisson

Sommige historici hebben enig ontzag voor Faurisson, ze loven zijn bronnenkennis, zijn literair en polemisch talent en noemen hem een geleerde [Stengers-1988, 12]. Een geobsedeerde geleerde, iemand met een barst in zijn kop, maar toch een geleerde [Stengers-1989, 23]. Dat het met die bronnenkennis van Faurisson niet zo'n vaart loopt werd al eerder aangetoond [Wellers-1981, 18, 67, 127 & Wellers-1987]. Faurissons polemische kracht, zijn argumentenstroom en zijn vele bronverwijzingen laten niet na indruk te maken. Maar bij grondig nazicht van zijn bronverwijzingen en zorgvuldige analyse van zijn onderzoeksmethode, argumentatie en hun evolutie, blijkt dat Faurisson nogal wat stupiditeiten verkondigt en niet terugschrikt voor manipulatie, demagogie en manifeste leugen.

Hierboven bleek al dat Faurisson zijn betoog en bronverwijzingen zodanig aan zijn publiek aanpast dat een en ander moeilijk nagetrokken kan worden. Faurisson belazerde zijn Amerikaans publiek eens te meer toen hij er zich op beriep dat het Franse 'kwaliteitsblad' *Rivarol* begin 1983 reserves en angst opzijzette en iets positiefs schreef over de negationisten [Faurisson-1989, 103]. *Rivarol,* het Parijse orgaan van extreem rechts, drukte decennia geleden al instemmend negationistische stellingen af, onder meer van Paul Rassinier.

Een ander staaltje van demagogie spreidt Faurisson tentoon als hij zich beroept op Edgar Morin, 'een zeer gereputeerd socioloog van joodse afkomst' die vooral bekendheid geniet omwille van *La rumeur d'Orléans,* een studie over geruchten. Faurisson probeert wat gezag te ontlenen aan Morin en wil de indruk wekken dat deze 'geruchtenspecialist' iets zou geschreven hebben over wat negationisten soms het 'gaskamergerucht' noemen. Morin nu, vervolgt Faurisson, heeft het volgende 'simpele zinnetje' geschreven: 'Ik meen dat het niet van belang ontbloot is de zaak van de gaskamers opnieuw te verifiëren' [Faurisson-1989, 101]. Maar dit zinnetje maakt deel uit van een tekst die ronduit vernietigend is voor Faurisson én voor zijn methode [Morin, 193-194]. In de bewuste passage wijst Morin erop dat Faurisson de denkfouten maakt die hij anderen aanwrijft, dat er geen gaskamers nodig zijn om een genocide te kunnen voltrekken en dat de nazi-kampen zelfs zonder de gaskamers echte uitroeiingskampen waren [Morin, 192].

Faurisson wijst een verdienstelijk artikel van Marrus en Paxton af als volkomen waardeloos omdat ze - volgens hem - bij implicatie verwijzen naar het bevel dat Himmler in november 1944 zou hebben gegeven om de vergassingen stop te zetten. Faurisson beweert dat historici al lang weten dat het om een mythe gaat en om dat te staven verwijst hij naar bladzijde 13 van *Le système concentrationnaire nazi* [Faurisson-1989, p. 104]. Maar op die bladzijde schrijft de historica Wormser-Migot dat er geen door Himmler ondertekend bevel in die zin werd teruggevonden. Al heel iets anders dan wat Faurisson beweert. Mits een minimum aan goede wil had Faurisson op bladzijde 544 van *Le système concentrationnaire nazi,* onder de overduidelijke hoofding 'fin des exterminations', ook nog kunnen vinden dat veel erop wijst dat Himmler de stopzetting van de vergassingen heeft bevolen.

In een in 1983 gehouden toespraak drukt Faurisson de hoop uit dat Hilberg zijn studie over de vernietiging van het Europese jodendom zal herschrijven in het licht van zijn 'nieuwe bevindingen' (Hilberg zou volgens Faurisson het mythische karakter van de gaskamers eindelijk ingezien hebben). In 1989 wordt de tekst van deze toespraak afgedrukt in de *Annales d'Histoire Révisionniste,* maar Faurisson verzwijgt dat Hilberg zijn boek ondertussen inderdaad herschreven heeft (Hilberg was daar overigens al in 1983 mee bezig) en nu nog nadrukkelijker aandacht besteedt aan de gaskamers

[Faurisson-1989, 100]. Over Hilbergs belangrijke oeuvre weet Faurisson bovendien niet meer te vertellen dan dat hij 'er kritisch tegenover staat omdat (Hilberg) geen onderzoek heeft gedaan naar de bewijzen dat de Holocaust niet heeft plaatsgevonden'. Een idiotie die door Hilberg werd vergeleken met 'kritiek op iemand die over de reis naar de maan schrijft omdat hij de mogelijkheid dat die reis nooit heeft plaatsgevonden buiten beschouwing laat' [Stein, George].

Faurisson blijft ook het dagboek van Anne Frank verdachtmaken. Drie jaar na publikatie van de wetenschappelijke editie van de *Dagboeken van Anne Frank* blijft hij Otto Frank een bedrieger noemen [Faurisson-1989/2, 45]. Hij verwijst naar de wetenschappelijke editie en haar Duitse vertaling (1988), maar zegt dat hij op de Franse vertaling wacht om alle argumenten te weerleggen en aan te tonen dat het dagboek hoe dan ook frauduleus blijft [Faurisson-1989/2]. Faurisson verschuilt zich dus achter het excuus de Nederlandse en Duitse taal niet of onvoldoende machtig te zijn. Dat terwijl hij in het verleden bij herhaling heeft beweerd beter dan wie dan ook de exacte Franse vertaling van bepaalde Duitse woorden te kennen! [Faurisson-1989/2, 47]. Blijkbaar heeft Faurisson zich voor zijn boekje over de 'valsheid' van Anne Franks dagboek gebaseerd op de - deels onjuiste - Franse vertaling. Hij geeft dat toe, en voegt daar nog aan toe dat hij de Nederlandse en Duitse editie met elkaar vergeleken heeft... [Dagboeken, 111].

In de oorspronkelijke versie van zijn werkje over Anne Franks dagboek verwijst de 'geleerde' Faurisson naar een goed genformeerde en betrouwbare getuige wiens naam hij niet kan vrijgeven. Maar geen nood: naam en adres van deze getuige zitten in een verzegelde envelop en, om de kritische lezer helemaal gerust te stellen, neemt Faurisson een foto van deze envelop in zijn boekje op... [Dagboeken, 113].

Elders vraagt Faurisson zich af of de stapel schoenen in het museum van Auschwitz bewijst dat de dragers werden vergast of dat gevangenen werden ingezet bij de fabricage van schoenen [in, Thion, 1980, 195]. Die hypothese is niet alleen volkomen gratuit (Faurisson decontextualiseert en voert geen alternatieve bronnen aan), ze is ook stom aangezien het om gebruikte en versleten schoenen gaat.

i. De demagoog Faurisson

Een laatste voorbeeld heeft met de affaire Roques te maken, en die verdient een woordje uitleg. Henri Roques was al in de jaren vijftig actief in verscheidene extreem-rechtse organisaties [Fresco-1988, 63; Wellers-1986, 49, 56]. Begin jaren tachtig ging hij met pensioen en schreef een tekstkritische studie over de getuigenissen van Kurt Gerstein, een SS-officier. Gerstein was betrokken bij de omschakeling van vergassing met uitlaatgassen op vergassing met Zyklon B. In augustus 1942 woonde hij een vergassing bij en werd daardoor zo sterk geschokt dat hij de wereld probeerde te alarmeren. Na de oorlog legde hij een zestal schriftelijke getuigenissen af. Die stemmen niet in alle details overeen en Gerstein overschatte ook het aantal mensen dat in Belzec in één keer kon worden vergast. Onderzoekers hebben natuurlijk veelvuldig naar Gersteins getuigenissen verwezen. De minimale onjuistheden dekten ze met de mantel der liefde toe [Sereny-1981/1, 17], ook in teksten die speciaal geschreven werden om de ontkenners de mond te snoeren [Une déclaration]. Deze kortzichtige praktijk maakte het ontkenners mogelijk uit te pakken met het ogenschijnlijk sensationele bericht dat een kapitale getuigenis contradicties bevat en dat historici de geschiedenis vervalsten.

Roques maakte zijn tekstkritische studie met het oog op een doctorstitel. Negationisten grepen zijn promotie (juni 1985) aan als een wetenschappelijke erkenning van hun stellingen en bazuinden dat uit [Guillaume-1986, 19; Wellers-1986, 73]. Daarop barstte in 1986 het mediageweld los. Vrij snel bleek dat in de examencommissie die over Roques' studie had geoordeeld enkele personen hadden gezeteld die lid waren van

nieuw-rechtse en extreem-rechtse organisaties [Fresco-1988, 63]. De ophefmakende doctorstitel werd wegens 'administratieve onregelmatigheden' geannuleerd.

Als men - zoals Roques uitdrukkelijk doet - de Gerstein-getuigenissen uit hun context haalt, ook nog weigert rekening te houden met het feit dat Gerstein in moeilijke omstandigheden getuigde en onder abstractie van de vele andere bronnen over de judeocide, dàn kan Roques' thesis doorgaan voor 'een verdienstelijke studie'. Enkele historici hebben dat ook gezegd [Stengers-1989, 15-16; Cointet-Riemenschneider, 175], onder meer omdat ze het hoog tijd vonden dat de detailverschillen tussen de getuigenissen openlijk besproken werden [de Boüard-1986, 183].

Terug nu naar Roques en Faurisson. Toen in 1986 de affaire Roques volop aan gang was, deden Roques en de Franse negationisten alsof ze elkaar niet kenden. Wat de realiteit van gaskamers en jodenuitroeiing betreft, hield Roques zich zoveel mogelijk op de vlakte. Alleen tussen de regels door viel te merken dat hij er niet in geloofde. Vlak voordat het mediageweld losbarstte zei hij bijvoorbeeld 'dat er goede redenen zijn om het bestaan van de gaskamers te ontkennen' (en niet 'betwijfelen') [Cointet-Riemenschneider, 176]. Maar drie jaar voordat de affaire losbarstte kondigde Faurisson ze al aan aan een Amerikaans publiek! [Faurisson-1989, 108]. En in 1987 gaf Roques op de achtste 'revisionistische conferentie' (Los Angeles) onomwonden toe dat hij al in 1945 twijfelde aan 'bepaalde historische aspecten van de Tweede Wereldoorlog', dat hij bevriend was met Rassinier, dat hij vanaf het begin contact had met Faurisson en de doctorstitel had nagestreefd omdat die de ontkenningsbeweging ten goede zou komen [Roques-1987, 106, 111, 125].

j. Uitbuiting

Negationisten buiten het gebrek aan gespecialiseerde kennis bij het grote publiek dankbaar uit. Anders dan bijvoorbeeld Faurisson [Faurisson-1988/1, 19] beweert, is het niet dank zij de negationisten dat de intentionalistische visie verlaten werd voor de functionalistische. Beide visies bestonden al eind jaren vijftig en de intentionalistische stelling leeft nog steeds voort, ZO krachtig zelfs dat sommige voorstanders doen alsof niemand nog in het functionalisme gelooft [Dawidowicz-1989]. Elders wordt beweerd dat de gaskamers van Auschwitz niet werden gebombardeerd omdat de geallieerden wisten dat er geen waren, terwijl in hetzelfde artikel wordt verwezen naar onderzoek waaruit blijkt dat de geallieerden uit politiek opportunisme niets tegen de gaskamers ondernomen hebben [Taboe-1983/3; VHO-2].

Ook de onzekerheden die nog bestaan over bepaalde aspecten van de judeocide buiten ze uit, maar ze doen dat niet altijd even handig. Ze wijzen er bijvoorbeeld op dat historici het niet eens worden over het precieze aantal joden dat in de kampen is omgekomen. Maar ze schuiven zelf cijfers naar voren, meestal zonder argumentatie. Rassinier schatte het aantal joodse 'oorlogsslachtoffers' op een half tot anderhalf miljoen. Butz is ervan overtuigd dat het om minder dan een miljoen gaat, Harwood houdt het op enkele duizenden, Schlegel en het Institute of Historical Review op drie à vierhonderdduizend, Roeder vindt tweehonderdduizend al meer dan genoeg [Wellers-1981, 9; Langbein-1975, 12]. Faurisson meent dat in Auschwitz niet meer dan vijftigduizend mensen zijn omgekomen (joden en niet joden samen) en het totaal aantal slachtoffers van de nazi-kampen schat hij op 200.000 à 360.000 mensen. 'Op een dag', voegt hij hieraan toe, 'zal ik mijn bronnen onthullen' [in, Thion, p. 197]. Die dag is enkele jaren later kennelijk nog niet aangebroken en het ziet er ook naar uit dat Faurisson zijn bronnen is kwijtgeraakt, want hij beweert nu dat er 'nog geen echt onderzoek werd verricht', wat hem er niet van weerhoudt het aantal slachtoffers terug te schroeven tot 50.000 à 60.000 [Faurisson-1988/1, 21]. Nog een jaar later is het aantal joden dat 'is omgekomen ten gevolge van hongersnood, ziekte en geallieerde bombardementen' opnieuw gestegen: 'niet meer dan 300.000' [Stein, George].

k. Opgewarmde kost

Het overgrote deel van de negationistische argumenten is oude kost die reeds werd weerlegd. Maar de boeken en artikels waarin dat is gebeurd, bereiken zelden het grote publiek of zijn nu niet meer verkrijgbaar. De toch talrijke veroordelingen die negationisten hebben opgelopen wegens feitenverdraaiing hebben ook minder spektakelwaarde dan de ontkenning. Zoals bij propaganda gebruikelijk is, wordt de ontkenning in al haar vormen eindeloos herhaald. Er blijft altijd wel iets hangen, veel jongeren horen er voor het eerst van, en veel is er niet nodig om twijfel te zaaien. Begin jaren tachtig bijvoorbeeld, groeide vrij snel een sceptisch klimaat toen bleek dat in het manuscript van Anne Franks dagboek na de oorlog een aantal 'correcties' waren aangebracht.

Anne Frank en haar dagboek zijn, sinds en omdat ze wereldberoemd zijn, uitverkoren doelwitten. De aanvallen gaan van loochening van Annes bestaan, over verdachtmakingen van haar persoon tot de bewering dat het dagboek een vervalsing is om de staat Israël te financieren. Het aanzienlijke bronnenmateriaal over het uiteindelijke lot van de familie Frank en de talloze bronnen over de judeocide in het algemeen worden genegeerd.

Steeds weer, ondanks alle weerlegging, duikt het verhaal op dat een zekere Meyer Levin het dagboek van Anne Frank geschreven zou hebben. Levin was een Amerikaans journalist en auteur die zo sterk door *Het achterhuis* (Amsterdam, 1947) werd aangesproken dat hij erdoor geobsedeerd raakte. Hij leerde Annes vader kennen en schreef een toneelbewerking, maar die werd niet goed genoeg bevonden. De bewerking van het echtpaar Hackett-Goodrich daarentegen werd een wereldsucces (1955). Er volgde een verfilming (1957) en Anne werd een wereldomvattend symbool. Ondertussen had Levin een klacht ingediend wegens plagiaat en de royalties waren geblokkeerd. In 1959 kwam het tot een compromis met Otto Frank: in ruil voor 15.000 dollar deed Levin afstand van alle rechten op het toneelstuk. Deze affaire werd en wordt sedertdien door vele ontkenners verdraaid voorgesteld. Ondanks juridische vervolgingen en niettegenstaande de ongerijmdheid van hun beweringen (waarom een dagboek van een volkomen onbekend persoon vervalsen?), blijven ze de mythe verspreiden dat *Het achterhuis* geschreven werd door de jood Levin die daarvoor 50.000 (vijftigduizend) dollar kreeg van Otto Frank. [Dagboeken, 47, 97, 99, 107-110; Thion-1980, 65].

Bij de aanvallen op het dagboek buiten de negationisten nog enkele andere omstandigheden uit. Anne Frank droomde ervan een beroemd schrijfster te worden. Toen ze in maart 1944 over de radio een oproep hoorde van een Nederlands minister in ballingschap om persoonlijke documenten te bewaren, herschreef ze een groot deel van haar aantekeningen. Aldus ontstond een tweede, licht afwijkende versie van haar dagboek. Haar vader, de enige overlevende van het gezin, heeft na de oorlog ook een paar passages weggelaten die hem oninteressant, onfatsoenlijk of kwetsend leken. Onder druk van de uitgever werden nog enkele aantekeningen over Annes seksuele ontwikkeling weggelaten. Ook de vertalingen van het dagboek gebeurden niet altijd even zorgvuldig. Maar bij dit alles gaat het toch om inhoudelijk onbelangrijke ingrepen [Dagboeken, 71-85].

In de periode dat Anne haar aantekeningen maakte evolueerde haar handschrift, een bij haar leeftijd horend verschijnsel. Zoals zovele leeftijdgenoten schreef ze ook af en toe in blokletters. Dit soort futiliteiten werd en wordt tot vervelens toe aangegrepen om het dagboek een vervalsing te noemen. Waarbij negationisten 'vergeten' dat een vervalser natuurlijk zeer zijn best zou doen om gelijkvormig te schrijven. Een suggestie voor toekomstige ontkenners: de vervalser was misschien dermate knap en sluw dat hij juist wel rekening hield met de evolutie van handschriften, enzovoort... Zo'n goeie vervalsing dus, dat ze in niets meer van het origineel verschilt! Uit handschriftvergelijkend en

document-technisch onderzoek volgt in elk geval dat er niet de minste twijfel meer meer hoeft te bestaan over de authenticiteit van het dagboek [Dagboeken, 124, 164, 170, 182, 187].

I. Komplottheorie

Het meest spectaculaire deel van het negationistisch credo, de ontkenning van de gaskamers, is niet het belangrijkste. De tweede helft van het credo is veel wezenlijker. Negationisten ontkennen het bestaan van de jodenuitroeiing en zijn bijgevolg een verklaring schuldig voor ontstaan en bestaan van het wijdverbreide verhaal over jodenuitroeiing en gaskamers. Ze hebben daarvoor van in het begin gebruik gemaakt van een samenzweringstheorie. Alleen de concrete invulling van die theorie veranderde met de loop der jaren. Aanvankelijk heette het dat gevangenen die macht hadden uitgeoefend over hun lotgenoten de nazi-gruwel overdreven om de eigen euveldaden te verbergen. Later werden de geallieerden met de vinger gewezen. Zij bedachten de gaskamermythe of buitten deze uit om de eigen oorlogsmisdaden te minimaliseren. De Sovjet-Unie wou de gruwel van haar eigen kampen verdonkeremanen. Deze concrete invullingen zijn niet volledig verdwenen uit de negationistische betoog, maar ze hebben aan belang ingeboet. Ze worden in de schaduw gesteld door de komplottheorie die het negationistische denken bekroont, de mythe dat de jodenuitroeiing een joodse leugen is. Een mythe die argumenten put uit de oprichting van de joodse staat (1948), de herstelbetalingen waaraan de Bondsrepubliek zich vanaf de jaren vijftig niet meer kon onttrekken en de toegenomen politieke macht van Israël.

Eind jaren zeventig nog vulden negationisten enkele concrete namen van samenzweerders in. Zonder het minste bewijs, alleen omwille van het effect, beweerden ze dat een aantal joodse onderzoekscentra de 'holocaustmythe' hadden gefabriceerd en in stand hielden [Wellers-1978/1, 4]. Om nog meer effect te scoren vergrootten ze de denkbeeldige macht van die instituten door een betekenisvolle naamswijziging. Het Parijse Centre de Documentation Juive Contemporaine werd omgedoopt tot Centre *Mondial* de documentation Juive Contemporaine [Rassinier-1964, 12; Butz, 248]. Ook de 'oorlogsverklaring' van Chaim Weizmann aan Hitler past in dit denkkader. De hele Tweede Wereldoorlog wordt geïnterpreteerd als een door joden beraamd komplot.

Op dit paranoïde samenzweringsthema bestaan enkele merkwaardige varianten. In de jaren tachtig bijvoorbeeld verkondigde een Canadese leraar dat de judeocide een internationale communistisch-joodse samenzwering was en dat de pro-abortusbeweging niets anders was dan een joodse samenzwering om de kristelijke beschaving te ontvolken [Weimann, 32].

De anti-joodse invulling van de komplottheorie is een bijzonder virulente variant omdat ze zowel anti-zionisten als antisemieten, zowel ultra-links als ultra-rechts aanspreekt. In deze komplotversie zijn de joden niet alleen geen slachtoffers meer, ze zijn meester-samenzweerders die zich als slachtoffers voordoen om daar politieke en financiële munt uit te slaan. De cirkel is gesloten. Beul en slachtoffer zijn van plaats verwisseld. De diabolische jood neemt de plaats in van de diabolische nazi en rechtvaardigt achteraf het antisemitisme van de nazi's.

De tweede helft van het negationistisch credo zegt veel over denkwijze en motieven van negationisten. Uit het feit dat de invulling van het komplot evolueert, blijkt dat ze naar redenen zoeken om de ontkenning vol te houden, dat ze die redenen aanpassen. De opeenvolgende komplotversies leren iets over de verschillende politieke en ideologische overtuigingen die negationisten in de loop der jaren hebben bezield (anti-communistisch, anti-democratisch, anti-kapitalistisch, anti-zionistisch, anti-joods). De meest succesrijke invulling van het komplot volgt een eeuwenoud antisemitisch patroon (achterbakse,

komplotterende, schraperige, machtsbeluste joden). Ze borduurt voort op Hitlers anti-joodse stellingen in *Mein Kampf,* stellingen die onmiskenbaar werden beïnvloed door de *Protocollen van de Wijzen van Zion* [Cohn, 200-213; Naarden, 124]. Deze Protocollen zijn een gefingeerd verslag van een vergadering op een niet nader genoemd tijdstip en plaats, waarop een aantal joodse leiders, de Wijzen van Zion, een toespraak van hun aanvoerder aangehoord hebben. Deze in hoofdstukjes of protocollen weergegeven toespraak handelt over het streven van de joden naar wereldheerschappij [Naarden, 111]. De auteur van de Protocollen legt de denkbeeldige leider van de Wijzen in de mond dat ze het antisemitisme goed onder controle hebben en het gebruiken om het grootste deel van de joodse gemeenschap, de armen en machtelozen, onder de duim te houden [Naarden, 116]. Deze Protocollen waren in nazi-Duitsland verplichte schoollectuur, ze vormden de hoeksteen van de mythe van de joodse samenzwering die diende ter rechtvaardiging van de terreur en de totalitaire dictatuur [Naarden, 125; Cohn].

Het tweede deel van het ontkennerscredo maakt ook duidelijk dat het de negationisten eigenlijk niet om jodenuitroeiing of gaskamers te doen is, maar om het politieke gebruik dat daarvan zou worden gemaakt. Nog belangrijker is dat dat tweede deel vanuit wetenschappelijk oogpunt de kern is van de negationistische stelling, aangezien het het ontstaan en bestaan van de 'holocaustmythe' beweert te verklaren. En dit is een cruciaal inzicht voor de weerlegging van het negationisme. Ontkennen en bekritiseren kost relatief weinig moeite, het aantonen van een komplot is een andere zaak. De verdachtmaking van verhaal en bronnen over de jodenuitroeiing, de negationistische 'verklaring' voor hun bestaan, moeten hard gemaakt worden, het komplot moet worden aangetoond. En dat zou niet eens een zware opgave mogen zijn. Want het gaat tenslotte om een komplot van reusachtige afmetingen, een samenzwering waar miljoenen mensen bij betrokken waren en zijn (overlevenden, getuigen, rechters, historici, journalisten, vervalsers, folteraars die getuigenissen afgedwongen hebben...). Maar de ontkenners ontkennen en stellen daarvoor niets dan hersenschimmen in de plaats. Integendeel, ze tonen aan dat ooggetuigen soms onwaarschijnlijkheden vertellen en dat geschiedkundigen soms van mening verschillen, wat bij een komplot van deze omvang op zijn minst onwaarschijnlijk is.

m. Een doctrinaire ideologische beweging

Negationisten maken gebruik van een methode die eigen is aan propaganda, een methode die niet gericht is op het ontdekken van nieuwe gegevens of interpretaties, maar op misleiding en overreding. Kenmerkend daarvoor is het ontbreken van enige zelfkritische dimensie. De eigen vooropgezette meningen worden nimmer ter discussie gesteld, fouten of vergissingen worden nooit toegegeven. Ze stellen zich geen kritische vragen over waarde, bruikbaarheid en beperkingen van hun methode en betrekken ze niet op zichzelf. Als bijvoorbeeld een negationist beweert dat hij gedurende vijftien minuten heeft gesproken met Noam Chomsky [Guillaume-1986, 152], maar later schrijft dat dat gesprek een half uur heeft geduurd [AHR-7, 12] zouden ze, hun eigen methode volgend, daaruit moeten concluderen dat het onderhoud nooit heeft plaatsgevonden. Maar dat doen ze natuurlijk niet. Hun methode is alleen instrument voor de, tot een kritische deugd verheven, ontkenning [Rioux].

Negationisten hanteren een methode waarmee alles betwijfeld of ontkend kan worden, het bestaan van negationisten inbegrepen. Een theorie die alles methodisch aan kritiek onderwerpt behalve haar uitgangspunten, is vanuit wetenschappelijk oogpunt waardeloos. Wetenschap wordt onder meer gekenmerkt door zelfkritiek die idealiter bestaat uit pogingen om de eigen hypothesen te falsificeren.

Negationisten maken bronnen en interpretaties verdacht maar leveren niet het minste bewijs voor hun alternatieve interpretaties. Het zijn geen verklaringen, maar interpretaties die voortspruiten uit de behoefte te ontkennen.

Over Zyklon B beweren ze bijvoorbeeld dat het uitsluitend gediend heeft voor ontluizing van kleding en barakken. Zyklon B is een insekticide, maar met de in Auschwitz verbruikte hoeveelheden hadden de nazi's de hele wereld van insekten kunnen bevrijden. De loskoppeling van de bewijzen over bestelling en levering van gaskamers en Zyklon B van de rest van de indicaties over de genocide, verraadt mogelijk naïeviteit, waarschijnlijk kwade wil. Butz wijt het hoge sterftecijfer van de joden aan de barre levensomstandigheden in de kampen, bijvoorbeeld de tyfusepidemies [Butz, 58-59, 124-123]. Maar hij verklaart niet hoe dit te rijmen valt met de bewering dat de reusachtige hoeveelheden Zyklon B dienden om de luizen (tyfus-overbrengers) uit te roeien, of waarom er zowel in absolute als in relatieve cijfers veel meer joden dan niet-joden zijn bezweken (antisemitische luizen?).

Butz is een van de weinige ontkenners die het heel even heeft over de Einsatzgruppen. Maar volgens hem hebben die SS-moordbrigades preventieve acties uitgevoerd tegen partizanen en daarbij zijn natuurlijk enkele duizenden (sic) joodse guerillastrijders gesneuveld [Butz, 197-204]. Hij voert geen enkele bron aan om dat te staven. Maar bronnen neemt hij, zo te zien, toch niet au sérieux. De getuigenissen over miljoenen vermiste familieleden bijvoorbeeld, doet hij als leugens af. Joden hebben volgens hem elkaar als vermist opgegeven omdat hun huwelijk toch al op de klippen was gelopen. Ze hebben van de oorlogsomstandigheden geprofiteerd om elk zijns weegs te gaan [Butz, 237, 242-243]. Bronnen voert hij opnieuw niet aan. Overigens zou hij dan toch nog moeten verklaren dat minstens evenveel ongehuwden, boorlingen, kinderen en bejaarden spoorloos verdwenen zijn en waarom hij zijn 'subtiele' verklaring niet doortrekt tot niet-joodse vermisten.

Het feit dat niet alleen werkbekwame mannen werden gedeporteerd, maar ook bejaarden, kinderen, baby's, gehandicapten, zieken en stervenden, schrijft Faurisson toe aan de bekommernis 'van regerende autoriteiten in bezette gebieden de gezinnen niet uit elkaar te rukken' [zie Fresco-1988, 38]. De verdwenen vrouwen en kinderen zouden gedeporteerd zijn naar 'sanitaire kampen', maar Faurisson bewijst het bestaan van die specifieke deportaties en kampen niet.

Negationisten hebben geen houdbare alternatieve theorie ontwikkeld. Hun ontkenningstheorie kan slechts volgehouden worden onder abstractie van vele gebeurtenissen, bronnen én de brede context van nazi-terreur. Het negationisme is geen geschiedkundige theorie of school, maar een doctrinaire ideologische beweging. Ontkenners zoeken naar contradicties en onwaarschijnlijkheden en weigeren rekening te houden met het onuitsprekelijk leed, integendeel, ze vergroten het willens en wetens. Ze zijn destructief, niet constructief bezig.

7. Algemene oorzaken van de overtuigingskracht van de ontkenning

a. Vormen van ontkenning

De overtuigingskracht van het negationisme mag zeker niet onderschat worden. Negationisten profiteren van verschillende onderling samenhangende en elkaar versterkende factoren die ontkenning vergemakkelijken of in de hand werken. Onder andere een bij velen levende, min of meer latente ontkenningsbehoefte of -neiging. Het ongeloof en de afweer waren en zijn zeer sterk (overigens wijd verbreide attituden tegenover rampen, zeker als ze door mensen veroorzaakt werden). Tijdens de oorlog weigerden velen geloof te schenken aan de verhalen over de uitroeiing; ooggetuigenverslagen werden als paniekzaaierij van de hand gewezen [Laqueur-1980, 125]. Sommige nazi's rekenden erop dat indien de geallieerden gegevens over de

Endlösung tegen hen zouden uitspelen dat zonder effect zou blijven omdat het publiek het toch nooit zou willen geloven [Wellers-1981, 79]. Het gros van de gedeporteerde joden geloofde wat de nazi-propaganda hen voorhield, dat ze naar het oosten gingen om nieuwe gebieden te ontginnen [Wellers-1981, 79]. Verscheidene onverdachte figuren protesteerden tijdens en direct na de oorlog tegen 'overdrijvingen'. Ze herinnerden aan gruwelpropaganda uit de Eerste Wereldoorlog, afgehakte kinderhanden, fabrieken voor mensenzeep en dergelijke meer. Ze vreesden dat door dergelijke 'overdrijving' geen geloof meer zou worden geschonken aan de waarheid [Vercors, 17].

De gruwelijke waarheid werd (en wordt) afgeweerd omdat ze onaanvaardbaar is. Genocide, zeker als die bijna onder onze ogen wordt gepleegd, door duidelijk herkenbare mensen op even herkenbare medemensen, is moeilijk in overeenstemming te brengen met ons mens- en wereldbeeld.

Negationisten spelen dankbaar op deze ontkenningsneiging of

-behoefte in [Klarsfeld, ix; Wellers-1981, 80-82]. Ze maken gebruik van de onbegrijpelijk- en onaanvaardbaarheid van de jodenuitroeiing. Daarom zei Faurisson bij zijn eerste publieke optreden als ontkenner dat hij 'goed nieuws', 'een blijde boodschap' bracht [*Le Monde,* 29.12.1978].

Dat deze afweer heel effectief werkt blijkt indirect uit reacties op mediacampagnes rond de judeocide. Bij de bevrijding werd de gruwel in detail bekend gemaakt. De schok die dat in het westen teweegbracht, staat in geen verhouding tot de kennis die het publiek tijdens de oorlog al via de media had kunnen vergaren [Courtois, 42]. Ook de shockgolf die tien jaar later door de wereld ging, toen het toneelstuk over Anne Frank een wereldsucces werd, zegt iets over verdringing van een belastend verleden [Joffroy]. De reacties op de T.V.-serie *Holocaust* (1978) en zelfs op *Shoah* (1985), waren buiten proportie. Media en politici hadden het over bewustwording. Maar er werden geen geheimen onthuld, voordien was enorm veel geschreven en gepraat over de jodenuitroeiing [Vercors, 23, Wormser-Migot-1979, 64]. Deze spectaculaire 'bewustwordingen' hebben behalve met hypocrisie en gekwelde gewetens [Wormser-Migot-1979, 95] natuurlijk ook veel te maken met het feit dat ondertussen andere generaties zijn opgegroeid (maar die werden wel onwetend gehouden) en met de grotere identificatiemogelijkheid die dramatisering en televisie bieden [Broszat-1979].

De ontkenners maken uiteraard ook dankbaar gebruik van de geheimhouding. Ze weigeren de geheimtaal anders dan letterlijk te interpreteren. De enkele versprekingen en verschrijvingen van nazi-bonzen die niets aan duidelijkheid te wensen overlaten, en de verklaringen die nazi's na de oorlog hebben afgelegd over de werkelijke betekenis van de gecodeerde woorden, verzwijgen ze of interpreteren ze figuurlijk.

b. Overdrijving en mythologisering in ooggetuigenverslagen

Vele hardnekkige misverstanden over de judeocide maken het de ontkenners makkelijker. Die misverstanden vloeien onder andere voort uit de complexiteit van het fenomeen. Ze zijn het gevolg van simplistische voorstellingen van de kant van overlevenden, geschiedkundigen, media en negationisten, en worden in stand gehouden door mythologisering en taboeïsering.

Al in het begin van de Tweede Wereldoorlog deden krasse verhalen de ronde over gruwelen die zich in de kampen voltrokken. Gevangenen zouden massaal verdronken of geëlektrokuteerd worden in zwembaden, verstikt door middel van stoom en vergiftigd in hermetisch gesloten wagens. Lijken zouden omgezet worden in lijm, smeermiddelen en zeep. Er waren ook hardnekkige geruchten over massale vergassingen, zelfs in kampen

waarvan na de oorlog bleek dat er nooit een gaskamer heeft gefunctioneerd [Courtois, 38; Kulka, 22; Wormser-Migot-1968, 541, 543].

De gruwelen in het oosten, de getto's, de honderdduizenden gedeporteerden, de vernietigingskampen, dit alles kon niet geheim gehouden worden. Maar weinigen wisten er het fijne van en, zoals steeds (het gerucht over de mensenzeep bijvoorbeeld werd ook al tijdens de Eerste Wereldoorlog verspreid), werd de zeer reële dreiging naar best vermogen concreet ingevuld en aangevuld. De berichten over de nazi-genocide gingen schuil in een bredere informatiestroom die ook onjuistheden, overdrijvingen en contradicties bevatte. Mede daardoor duurde het relatief lang (tot midden 1942) eer de geallieerden werkelijk geloof schonken aan die berichten.

Sommige ooggetuigenverslagen bevatten ambivalente, contradictorische en zelfs foute gegevens. Dit zijn bijkomstige onvolkomenheden. Ze trekken het bestaan van de judeocide geenszins in twijfel, maar ze mogen niet genegeerd worden. Ze moeten worden rechtgezet, geschiedkundig, sociologisch en psychologisch worden geduid. Alleen op die wijze kan het gras van voor de voeten van de negationisten weggemaaid worden [Van Den Berghe-1987; Sereny-1979, 670; Sereny-1981/1, 17].

Dat sommige ooggetuigenverslagen onjuistheden of overdrijvingen bevatten hoeft niet te verbazen. Daarvoor zijn tal van oorzaken én verklaringen. Sommige gevangenen hadden al krasse verhalen gehoord voordat ze opgepakt werden. Sommige gevestigde gevangenen dikten waar gebeurde feiten soms aan om nieuwkomers ontzag in te boezemen. Gevangenen in de concentratiekampen (waar niet massaal werd vergast) hoorden van de vergassingen in uitroeiingskampen via getransfereerde gevangenen. Maar ook deze laatsten hadden de gaskamers en vergassingen niet met eigen ogen gezien en konden geen volkomen accurate beschrijving geven. Zij die dat wel konden (de leden van de Sonderkommando's), leefden vrij geïsoleerd van de andere gevangenen en de opeenvolgende Sonderkommando's werden op geregelde tijdstippen uitgemoord [zie Van Den Berghe-1987, Tillion].

Het gros van de gevangenen had in de kampen geen overzicht over de gebeurtenissen. De extreem barre levensomstandigheden maakten het onmogelijk al het waargenomene steeds in zijn juiste context te plaatsen. De vreemde en overweldigende gebeurtenissen werden onvermijdelijk deels onjuist geïnterpreteerd. Vele ooggetuigenverslagen bevatten simplificaties. Sommige gevangenen waren beter geïnformeerd dan andere, sommigen waren kritischer of kregen de kans bepaalde interpretaties te herzien. Het was niet altijd even gemakkelijk om onderscheid te (blijven) maken tussen wat men zelf gezien had en wat uit tweede hand werd vernomen. Michel de Boüard, een eminent historicus en overlevende, had in zijn ooggetuigenverslag verwezen naar vergassingen en gaskamer in Mauthausen [de Boüard-1954, 40, 58, 65]. Later bekeek hij zijn getuigenis afstandelijk, door de ogen van een historicus, en hij besefte dat zijn relaas over de vergassingen was gebaseerd op naoorlogse informatie. Als lid van het Internationaal verzetscomité in Mauthausen was hij een van de beter geïnformeerde gevangenen geweest en hij noch iemand anders vermoedde dat er in Mauthausen een gaskamer was (hij is daar overigens nog altijd niet van overtuigd) [de Boüard-1986, 183].

De meeste ooggetuigen waren geen geoefende waarnemers en schrijvers. Ze moesten daarenboven iets beschrijven dat ze ternauwernood zelf konden geloven, iets waarvoor zelfs getrainde auteurs tevergeefs naar woorden zochten. Als men bedenkt dat zelfs getuigenissen over waarnemingen in relatief normale omstandigheden (bijvoorbeeld een verkeersongeval) in belangrijke mate van elkaar kunnen verschillen, valt licht te begrijpen dat getuigenissen over extreme situaties, gedaan door uitgemergelde en constant bedreigde mensen, onnauwkeurigheden bevatten [Van Den Berghe-1987, 79-122].

Veel hangt ook af van het doel dat getuigen nastreven, het publiek waar ze zich tot richten. Dat wordt weerspiegeld in vorm en inhoud van getuigenissen. De ooggetuigenverslagen van de Belgische socialistische verzetsstrijder Arthur Haulot zijn hiervan een goed voorbeeld. Haulot zat vanaf eind 1942 in Dachau. Hij klom op in de gevangenenhiërarchie, werd in de laatste oorlogsmaanden een vooraanstaand gevangene-functionaris en bleef na de bevrijding in het door tyfus getroffen kamp om zijn kameraden te helpen. Toen hij in mei 1945 weet kreeg van bepaalde politieke evoluties in België, van het ongeloof en de afweer waarop de kampervaring stuitte, stelde hij in één ruk een getuigenis op. Daarin schetst Haulot een gruwelbeeld, hij beklemtoont de ellende en laat minder onaangename ervaringen weg. Hij wou, zoals hij zelf schrijft, niet zozeer getuigen maar overtuigen. Zijn getuigenis had in de eerste plaats een politieke functie. Maar Haulot heeft in Dachau ook een dagboek bijgehouden. Dat werd pas veertig jaar later gepubliceerd. Het contrast met zijn eerder gepubliceerde getuigenis kon moeilijk groter zijn. Het dagboek was niet voor de buitenwereld bestemd, hij probeerde niet iemand te overtuigen, hij legde getuigenis aan zichzelf af, omdat het schrijven hem in het bloed zat. De inhoud van zijn openhartige en authentieke dagboek vormt bijna een weerlegging van het gecondenseerde en gestereotypeerde gruwelbeeld dat kort na de oorlog over Dachau ontstond.

Gruwel van dergelijke omvang leent zich natuurlijk ook voor dramatisering. Een *minderheid* onder de getuigende overlevenden heeft zich daaraan af en toe bezondigd. Omwille van de overtuigingskracht, of omdat ze vreesden de gruwel niet accuraat te kunnen overbrengen, mogelijk ook uit geldingsdrang, sensatiezucht of ervaringsconcurrentie. Een van de veelvuldigst geciteerde passages uit de kampliteratuur, het verhaal van Elie Wiesel over een vrachtwagen die een lading levende baby's uitstort in een kloof waaruit gigantische vlammen opstijgen [Wiesel-1983, 57-60], is een aangrijpende metaforische uitbeelding van de absolute gruwel, een poging om het onvoorstelbare toch onder woorden te brengen, maar berust naar alle waarschijnlijkheid niet op een waarachtige gebeurtenis. Geen enkele andere gevangene heeft gerapporteerd over deze massale baby-verbranding, noch over selecties waarbij baby's werden gescheiden van alle andere gevangenen en het is ook onwaarschijnlijk dat dergelijke slachting zou zijn gebeurd op een plek waar de binnenstromende gevangenen ze, zoals Elie Wiesel, konden gadeslaan. De Boüard, overlevende en historicus, houdt zijn hart vast als hij eraan denkt dat historici over honderd of vijftig jaar de ooggetuigenverslagen zullen raadplegen. Hij vreest dat sommigen er dan inderdaad van overtuigd zullen raken dat de vergassingen een mythe zijn [de Boüard-1986, 184].

Na de oorlog namen en kregen de beste vertellers het woord, zij die een min of meer consistent, aannemelijk verhaal konden construeren, een verhaal dat beantwoordde aan bepaalde behoeften en stereotiepe verwachtingen van het publiek. Het grote publiek had geen boodschap aan nuancering of twijfel. Genuanceerde en evenwichtige kampbeschrijvingen (bijvoorbeeld het verslag van Lingens-Reiner) werden niet herdrukt. Wel gegeerd waren, zeker in de beginperiode, sensationele verhalen. Er deden dan ook allerlei krasse verhalen de ronde, over helden die tot in gaskamers waren doorgedrongen en er uit konden ontsnappen, over denkbeeldige gaskamers.

Sommigen hebben te goeder trouw getuigd over niet bestaande gaskamers. Ze hadden het uit tweede hand, en in concentratiekampen werden ook mensen geselecteerd en weggevoerd om vergast te worden (naar T4-centra). Dat gebeurde ook in Dachau en dat verklaart mogelijk de verwarring over vergassingen in Dachau (waar een kleine gaskamer in aanbouw was). Zowel op het Neurenbergproces als op het Dachau-proces getuigden enkele gevangenen dat in Dachau mensen werden vergast [Wellers-1986, 53; brief van Arthur Haulot aan de auteur 12.9.1988]. Zowel in zijn getuigenis als in zijn dagboek heeft Haulot het over de vergassing van dertien zwakzinnigen [Haulot-1945, 39; Haulot-1987, 101]. Hij houdt dat nog steeds staande. Hij weet immers met zekerheid dat de dertien naar het crematorium werden gevoerd, het kamp niet hebben verlaten,

niet gefusilleerd werden, dat ze met uitzondering van hun kleding, die een uur na hun wegvoering terugkeerde, geen spoor hebben nagelaten [interview door de auteur, februari 1989].

Enkele anderen hebben over gaskamers gefantaseerd uit ervaringsnaijver tegenover sommige overlevenden van Auschwitz die er zich op lieten voorstaan dat wat zij beleefd hadden nog erger was. De gaskamers waren blijkbaar al in het kamp voor sommige joden het 'leidmotief van het heldendicht van de deportatie' geworden [Wormser-Migot-1968, 12-13].

In 1944 werd een tachtigtal studenten en professoren van de universiteit van Strasbourg weggevoerd naar verschillende kampen. De zevenendertig die dit overleefden, hebben hun getuigenissen en herinneringen gebundeld. Om 'ongewilde onjuistheden' te voorkomen werden alle getuigenissen nagelezen door diegenen die in hetzelfde kamp hadden gezeten. Toch bevat de bundel een getuigenis over de gaskamers van Buchenwald, een kamp waar nooit een gaskamer heeft bestaan. Charles Hauter, professor protestantse theologie, laat zijn verbeelding de vrije loop. De gaskamers en crematoria van Buchenwald waren volgens hem bijzonder weelderig ingericht, aan alles kon je zien dat de architecten ze met plezier bedacht en met liefde ontworpen hadden [Faculté, 525-526]. Deze fantasieën zijn blijkbaar ontsnapt aan de aandacht van de zeven andere Buchenwald-overlevenden die aan de bundel hebben meegewerkt. Waarschijnlijk vond niemand het nodig of wenselijk er iets aan te veranderen. Er was toen geen discussie over het bestaan van gaskamers en jodenuitroeiing, niemand struikelde over een gaskamer meer of minder.

Ooggetuigen die kort na de oorlog een getuigenis opstelden konden natuurlijk niet inschatten welke weerslag bepaalde onjuistheden of overdrijvingen zouden krijgen. Niemand kon zich toen voorstellen dat ooit iemand het bestaan van gaskamers en judeocide in twijfel zou trekken, dat sommigen enkele kortzichtige overdrijvingen zouden aangrijpen om de hele genocide als een overdrijving af te doen. Zeker in de eerste naoorlogse jaren werd vaak nogal lichtzinnig omgesprongen met bronnen. Dat verklaart dat de hierboven vermelde foto's van nazi-collaborateurs die werden opgesloten in de Vélodrome d'hiver lange tijd gebruikt werden als foto's van joden die daar in 1942 werden weggevoerd [de Boüard-1988, 52]. Kort na de bevrijding werden in bepaalde kampen films en foto's gemaakt van gereconstrueerde situaties. Direct na de bevrijding van Auschwitz bijvoorbeeld werden enkele van de duizenden door de nazi's achtergelaten gevangenen ingezet om die bevrijding, terwille van het nageslacht, een aantal keren over te doen. De filmbeelden die een cameraman van het Rode Leger daarvan draaide werden, gelukkig, pas in de jaren tachtig vrijgegeven [von zur Mühlen; Wieviorka-1987, 114].

Mythische gaskamers duiken zeker nog tot eind jaren zestig op in media en ooggetuigenverslagen [Wormser-Migot-1968, 12; Strobel]. Dergelijke fantasieën vormen natuurlijk koren op de molen van negationisten. Dat tegenover enkele getuigenissen over vergassingen in Dachau en Buchenwald, honderden getuigenissen staan van Dachau- en Buchenwald-overlevenden die met geen woord reppen over vergassingen, en dat bijna alle getuigen van uitroeiingskampen wèl vergassingen vermelden, verzwijgen ze.

Onder abstractie van de eensgezindheid van de getuigen over de essentie, extrapoleren negationisten de enkele ongeloofwaardigheden tot het geheel van de judeocide. Maar het spreekt voor zich dat uit enkele onjuistheden niet geldig kan worden geconcludeerd dat een getuigenis volledig verzonnen is, dat uit het feit dat er slechte getuigen bestaan niet kan worden afgeleid dat alle getuigen ongeloofwaardig zouden zijn.

Zonder in het andere uiterste te vervallen, kan men toch stellen dat kleine

onwaarschijnlijkheden en contradicties de authenticiteit van ooggetuigenverslagen niet verkleinen maar vergroten. De getuigen hebben blijkbaar niet afgesproken waarover ze gingen getuigen. Perfect eensluidende getuigenissen, zonder contradicties of subjectieve beklemtoningen, dàt zou pas verdacht geweest zijn! [Adam, 260, Rioux, Fresco-1988, 64; Wellers-1981, 129]. Enkele linkse negationisten zagen dit in en voerden dit aan tegen Faurissons komplottheorie [Guerre Sociale-1979, 29 en -1981, 38-39].

Negationisten tonen niet het minste begrip voor de extreem slechte omstandigheden waaronder de waarnemingen gebeurden, noch voor de ermee verbonden sterke emoties. Ze negeren de omvangrijke literatuur over kenmerkende tekortkomingen van ooggetuigenverslagen en buiten de onvolmaaktheid van dit soort bronnen maximaal uit.

c. Sacralisering en taboeïsering

Sommige van deze geruchten en simplificaties gingen na de oorlog een eigen leven leiden en treft men nog aan in recente publikaties. Ze geven nieuw voedsel aan de ontkenners. Dat aan deze mythische aspecten van de kampervaring nog geloof wordt geschonken, heeft veel te maken met een andere vorm van geheimhouding, de voortdurende mythologisering, sacralisering en taboeïsering.

Bij de bevrijding waren publiek en media danig onder de indruk van de sterk vermagerde, zieke en stervende mensen die uit de kampen terugkeerden. Deze schok lag aan de basis van een gestereotypeerd gruwelbeeld dat geen kritisch onderzoek duldde. De mythologisering bracht taboes voort die nog steeds overeind blijven.

Vriendenkringen van overlevenden hebben hieraan, al dan niet gewild, hun steentje bijgedragen, bijvoorbeeld door serieuze overdrijving van het aantal slachtoffers [de Boüard-1988, 53-54]. Deze 'amicales' beschouwen zichzelf een beetje als behoeders van de waarheid. Ze verlenen sinds het einde van de oorlog steun aan in nood verkerende overlevenden en bieden hun een kader waarin ze aanvaard worden en met lotgenoten kunnen communiceren. In ruil daarvoor werd en wordt het stilzwijgen bewaard over bepaalde grieven of menigsverschillen tussen overlevenden of groepen van overlevenden. Door een grotendeels geïnterioriseerd systeem van sancties en (zelf)censuur gingen individuele getuigenissen steeds dichter aanleunen bij het collectieve geheugen [Levy, 149; Pollak & Heinich, 13; Veillon, 169]. Midden jaren zeventig nog zag het gerenommeerde Franse Comité d'histoire de la Deuxième Guerre Mondiale ervan af ruchtbaarheid te geven aan de 'lage' cijfers van de deportatie, om de goede contacten met de vriendenkringen te vrijwaren [Comité-1973, 4; Comité-1974, 3]. De Boüard was tot in mei 1985 voorzitter van een vriendenkring, maar stapte toen op omdat zijn kameraden zich halstarrig verzetten tegen een meer geschiedkundige benadering van de kampen [de Boüard-1986, 184]. Bepaalde onderwerpen zijn taboe, wie bepaalde grenzen overschrijdt mag erop rekenen gedwarsboomd of vervolgd te worden [de Boüard-1988, 52].

De onwetenschappelijke, ideologisch-propagandistische methode is jammer genoeg geen monopolie van negationisten. Al maakt men het in het andere kamp minder bont dan de negationisten, toch schuwen sommigen geen demagogie, simplistisch komplotdenken, bron- en tekstmanipulatie. En ook daar is de dossierkennis soms opvallend gebrekkig en blijven vele hardnekkige misverstanden overeind (bijvoorbeeld bij de Belgische Auschwitz Stichting).

d. Complexiteit van de judeocide

Negationisten profiteren ook van het feit dat ontstaan en evolutie van nazi-kampen en

judeocide bijzonder complexe en langdurige fenomenen waren en dat het grote publiek daar een sterk gesimplificeerd beeld van heeft. Kampen en jodenuitroeiing werden uit hun historische, ideologische en sociologische context gelicht. Het resterende beeld bestaat voornamelijk uit beulen en slachtoffers, uitroeiingskampen, gaskamers en zes miljoen vergasten. En in dat stereotiepe beeld wordt bijna alles intentionalistisch en door middel van komplottheorieën verklaard [Van Den Berghe-1987, 231-280].

Dit alles maakt het ontkenners mogelijk met geen woord te reppen over de meer dan acht jaar staatsterreur die aan de genocide voorafging, over de racistische geobsedeerdheid van Hitler en de escalerende nazi-politiek tegenover joden. Vanaf de machtsovername in 1933 werden steeds meedogenlozer maatregelen getroffen tegen al wie tegen het regime was gekant of er niet in paste (politieke tegenstanders, asocialen, getuigen van Jehova, homoseksuelen...). Negationisten zwijgen in alle talen over de ellenlange reeks antisemitische decreten, wetten, reglementen, geweldplegingen, razzia's... Ook de verregaande discriminatie en vervolging van andere bevolkingsgroepen, andere welbewuste massamoorden en genocides, laten ze buiten beschouwing. Heel deze context, die duidelijk maakt dat gaskamers en judeocide niet uit de lucht kwamen vallen maar in zekere zin in de lijn der verwachtingen lagen, laten ze weg.

De wet 'ter voorkoming van erfelijk ziek nageslacht' van 14 juli 1933 voorzag gedwongen sterilisatie bij aangeboren zwakzinnigheid, schizofrenie, manische depressiviteit, vallende ziekte en zwaar alcoholisme. Tegen deze wet werd geprotesteerd door enkele psychiaters en de katolieke kerk. Het sterilisatieprogramma werd eind augustus 1939 stopgezet omdat de nazi's de artsen nodig hadden aan het front. Over de gedwongen sterilisatie van minstens 350.000 mensen zijn vele onbetwijfelbare documenten bewaard gebleven [Lifton, Müller-Hill].

Hierboven was al sprake van het 'euthanasie'-programma dat de 'genadedood' voorzag voor alle in Duitse instellingen verblijvende geesteszieken, gehandicapten, epileptici, alcoholisten, ongeneeslijk zieken (TBC, kanker). Deze gruwelijke vorm van economische euthanasie werd voltrokken in zes 'euthanasie'-instituten die waren uitgerust met kleine gaskamers werkend op koolmonoxyde (geleverd in flessen door IG-Farben). Toen 'actie T4' werd stopgezet had ze al het leven gekost aan meer dan 70.000 mensen. Daaronder alle joodse patiënten die in herstelhuizen vertoefden, een duizendtal in totaal. Niet weinig slachtoffers werden om politieke redenen omgebracht. Maar het moorden ging achter de schermen verder. Niet meer door vergassing, maar door inspuiting, doelgerichte verhongering en 'natuurlijke' infectie. En dat kostte aan nog eens 24.000 mensen het leven [Müller-Hill; Lifton, Kogon-1987].

Actie T4 werd in Duitsland opgevolgd door actie 14f13. Vanaf de lente van 1941 werden in de KZ (concentratiekampen) fysiek of mentaal zwakke gevangenen geselecteerd en naar de T4-uitroeiingscentra gebracht. Sommigen kwamen om politieke redenen in deze 'invalidentransporten' terecht. Enkele van deze voormalige 'euthanasie'-centra werden nog eind 1944 sporadisch gebruikt en er werden naar schatting zo'n twintigduizend KZ-gevangenen vergast [Arndt-Scheffler 112-114; Hilberg-1989, 755-758; Kogon-1987, 152; Lifton].

De nazi's lieten de ervaring en kennis opgedaan bij het 'euthanasie'-programma niet verloren gaan. Een onevenredig groot deel van de voor dat programma gebruikte personeelsleden en apparatuur werd ingezet bij de 'operatie Reinhard', codenaam voor drie vroege vernietigingskampen (Belzec, Sobibor en Treblinka). De gehardheid van dit gespecialiseerde personeel en hun ervaring met gasinstallaties kwamen goed van pas, velen kwamen op sleutelposities terecht [Kogon-87; 135-138, 148, 155; Wellers-1981, 156 e.v; Lifton, 132, 143, 152, 169). Bij de in 1942 voltrokken 'operatie Reinhard' werden minstens 1.274.166, waarschijnlijk zelfs anderhalf miljoen mensen systematisch

afgemaakt [Kogon-1987, 17; Mayer, 401]. Negenennegentig procent waren joden, de rest zigeuners. Geen van deze moordfabrieken bestond langer dan achttien maanden en alle sporen werden zorgvuldig uitgewist.

Anders dan vele intentionalisten aannemen, betekent dit niet dat er een direct causaal verband bestaat tussen het 'euthanasie'-programma en de judeocide. Die gedachte is het gevolg van wijsheid achteraf. Niets wijst erop dat het programma een soort van vingeroefening is geweest, uit niets blijkt dat toen al aan de mogelijkheid van massale jodenuitroeiing werd gedàcht. Actie T4 was in oorsprong niet tegen de joden gericht. T4-specialisten speelden een actieve maar geen centrale rol bij de uitvoering van de judeocide [Mayer, 381-386]. Wel is het ongetwijfeld zo dat bestaan en uitvoering van de 'euthanasie' de Endlösung denkbaarder en uitvoerbaarder maakten. Er waren enkele belangrijke psychologische en technische stappen gezet op de weg naar totale vernietiging van 'anderen'.

De ervaring en kennis van T4-specialisten werd gekoppeld aan die opgedaan met de rondreizende 'gaswagens'. Deze speciaal geconstrueerde wagens (uitlaatgassen werden binnengevoerd in de laadbak) moesten ervoor zorgen dat de chaotische en barbaarse slachtingen door de Einsatzgruppen gedisciplineerder verliepen en dat de psychische druk op de moordenaars kleiner werd. In Polen was al eerder - in het kader van het 'euthanasie'-programma - vergast in een mobiele gaskamer, maar dat gebeurde nog met koolmonoxyde. De eerste proef met uitlaatgassen gebeurde in november 1941 in KZ-Sachsenhausen. In totaal werden ongeveer twintig *Sonderwagen* ingezet [Adam-1985, 240-248; Kogon-87, 72, 75-91, 227-228].

Het kan geen kwaad eraan te herinneren dat grootschalige euthanasie onder staatsdwang in de periode tussen beide wereldoorlogen minder uitzonderlijk was dan nu lijkt. In verscheidene geciviliseerde landen (VS, Frankrijk, Nederland...) werden toen vergelijkbare sociaal-darwinistische voorstellen geformuleerd. In 1941 stelde ene Th. M. Kaufman voor om alle Duitsers op termijn uit te roeien door eugenetische sterilisatie. Raszuiveringsideeën kwamen toen ook in joodse wetenschappelijke kringen voor [Lifton-1987, 140; Marrus-1982, 39]. Ook de 'medische' experimenten in de nazi-kampen stonden niet op zichzelf. Bijna alle Duitse medici en antropologen stonden erachter. Die experimenten en de 'genadedood' pasten in het genetisch-biologische wereldbeeld dat toen in de westerse wereld werd aangehangen en waarin bescherming van het 'ras' een centrale rol speelde. Maar er is natuurlijk een wereld verschil tussen bedenken en daadwerkelijk uitvoeren [Guillon & Le Bonniec, 195-197; Hilberg-1989, 507; Lifton-1987, 22sq, 134; Müller-Hill; Rozendaal, 860-865].

Over dit alles bestaan vele bronnen. Tal van originele documenten zijn bewaard gebleven, onder meer het door Hitler in oktober 1939 ondertekende maar op 1 september - inval in Polen, begin van de Tweede Wereldoorlog - gedateerd euthanasiebevel. Of de briefwisseling van een enthousiaste arts die er zich op beroept zijn persoonlijke record van selecties voor de T4-gaskamers gebroken te hebben [Kogon-1987, 59-62]. Veel Wehrmachtsoldaten, SS-ers en toeschouwers hebben getuigd over de misdaden van de Einsatzgruppen. Enkele officieren reageerden met verontwaardigde rapporten op de slachtingen. De bewaard gebleven documenten over de gaswagens laten weinig aan de verbeelding over. SS-ers, chauffeurs van de wagens en zelfs een overlevende, hebben erover getuigd. Er bestaan rapporten over hun werking en daarin doet men er zijn beklag over dat sommige SS-ers onwel worden bij het uitladen van de gaswagens [Adam, 242-243; Kogon-87, 72-97]. Deze documenten en getuigenissen tonen aan dat de gaskamers niet kunnen worden afgedaan als een uitvinding van de joodse propaganda, er werden al tienduizenden niet-joden vergast vooraleer de nazi's aan jodenuitroeiing dachten. Geen wonder dat negationisten hierover zwijgen of veinzen het belang ervan niet te begrijpen [VHO-4, 7].

e. Decontextualisering van gaskamers en judeocide

Ook de centrale, unieke rol die judeocide en gaskamers toebedeeld krijgen, speelt negationisten in de kaart. Deze voorstelling van zaken maakt het mogelijk dat ze hun kritiek toespitsen op de gaskamers, onder abstractie van de historische, ideologische en sociologische context. Ze ontkennen de judeocide door de gaskamers als enige wapen van de misdaad voor te stellen [Faurisson-1989, 88]. Inhakend op de wijdverbreide simplificatie dat zes miljoen joden werden vergast, stelt Faurisson dat het technisch gezien niet mogelijk was om zoveel mensen te vergassen. Sommige ontkenners (Institute for Historical Review) stellen zelfs dat zonder gaskamers geen genocide mogelijk was [Monteil, 146; Persitz-Wellers, 83]. Waarmee ze in feite de mogelijkheid van om het even welke genocide betwisten.

Gaskamers waren het spectaculairste maar niet het enige of voornaamste moordwapen van de nazi-genocide. Een groot deel van de genocide voltrok zich buiten de kampen. De Einsatzgruppen opereerden in het zog van de Wehrmacht. Ze brachten naar schatting 1.200.000 tot 2.000.000 mensen om, voornamelijk joden maar ook zigeuners, zwakzinnigen, politieke commissarissen... [Hilberg-1989, 337; Marrus-1989, 39].

In de kampen waren de levensomstandigheden doorgaans zo erbarmelijk dat de meeste gevangenen, zeker de joden die vaak ook te lijden hadden onder antisemitische houdingen van medegevangenen, daaraan alleen al bezweken [Mayer, 363; Morin, 192]. In Majdanek en Auschwitz stierven meer joden een 'natuurlijke' dood dan een vergassingsdood. Dat verandert uiteraard niets aan het moorddadig karakter van hun dood of aan de verantwoordelijkheid van de SS- en nazi-leiders. Zij waren maar al te goed op de hoogte van de meedogenloze levensomstandigheden. Toen bijvoorbeeld in 1942 de kampbevolking van Auschwitz werd gedecimeerd door tyfus, bleven ze massaal joden aanvoeren. Ook de ongedifferentieerde samenstelling van de transporten maakt de moorddadige intentie afdoend duidelijk. Deportatie zonder onderscheid van leeftijd of fysieke conditie was op zich al een selectie voor een directe dood [Mayer, 349, 363-365].

Onder de vergasten zijn de joden het talrijkst, maar ze waren noch de enige noch de eerste slachtoffers. Zelfs in Auschwitz werden Polen en Russen vergast vooraleer de jodenuitroeiing daar begon [Mayer, 349, 367]. De judeocide was ook niet de enige nazi-genocide. De nazi's vermoordden ook twee tot driehonderdduizend zigeuners.

Maar kampen, crematoria en vooral de gaskamers zijn de metaforen geworden van de nazi-genocide. Waarschijnlijk omdat ze, beter dan wat ook, uitdrukking geven aan de voorbedachtheid, technisch karakter, grootschaligheid en hopeloosheid. Ze spreken ook het sterkst tot de verbeelding, de gevangenen zelf beschouwden ze al als zinnebeeld van de volkenmoord.

f. Complexiteit bevordert meningsverschillen en bemoeilijkt weerlegging

Zoals bij alle omvangrijke, complexe historische fenomenen zijn historici het niet altijd eens over alle aspecten van de jodenuitroeiing. Sommige meningsverschillen en vragen kunnen waarschijnlijk nooit meer volledig opgelost worden. Bijvoorbeeld het exacte aantal gevangenen, joden en niet-joden, of de precieze verhouding tussen vergasten en slachtoffers die een 'natuurlijke' dood stierven [Mayer, 358, 366]. De ontkenners buiten dit maximaal uit, bijvoorbeeld de soms felle discussies tussen intentionalisten en functionalisten [Faurisson-1988/1, 19 & -1989, 97-98; Guillaume-1986, 181].

Enkele negationisten beschikken ook over niet te verwaarlozen retorische en demagogische kwaliteiten. Sommige artikelen en boeken zijn bijzonder overtuigend. Er wordt in gegoocheld met cijfers, citaten en bronverwijzingen. Niet in het onderwerp

gespecialiseerde lezers trekken dat niet na en hebben doorgaans ook geen zicht op wat verzwegen wordt (bijvoorbeeld 'euthanasie'-programma, Einsatzgruppen, bepaalde bronnen). Maar ook voor specialisten zijn sommige argumenten minder makkelijk te weerleggen dan op het eerste gezicht lijkt. Een onwaarheid of een verdraaiing van feiten kan het resultaat zijn van een bijzin, voor weerlegging is een alinea nodig [Chomsky-1988]. Een andere oorzaak ligt in de verschillende benaderingswijze van ontkenners en historici. Historici benaderen hun onderzoeksvoorwerp meestal vanuit andere dan een louter wantrouwende instelling. Ze hanteren de methodische kritiek niet om gebeurtenissen te ontkennen, maar om ze zo betrouwbaar mogelijk te doorgronden.

g. Komplottheorie

Een andere oorzaak van de overtuigingskracht van het negationisme is dat het zich in laatste instantie baseert op een komplottheorie (de judeocide als bedenksel van de joods-zionistische propaganda). De overtuigings- en wervingskracht van dergelijke mono-causale samenzweringstheorieën zijn bijzonder groot. Komplottheorieën zijn alomvattend, ontoetsbaar en emotioneel attractief én richten het handelen. Hun sterk vereenvoudigende karakter laat toe veel te verklaren en dat bevordert de consensus onder hun aanhangers. De vele ondefinieerbare bedreigingen worden herleid tot één oorzaak, 'de boze intentie van een kleine groep'; het onvatbare 'kwaad' wordt gereduceerd tot de aangeboren eigenschappen van een volk of ras. De samenzweerdershypothese verschaft inzicht, zekerheid en 'duidelijkheid over de morele orde in de wereld' [Hagendoorn, 150-154].

h. Debat

De ontkenners vragen om een publiek debat. Dat is er. Hun stellingen worden besproken en weerlegd in publiek toegankelijke geschriften en zij kunnen daarop reageren. Maar zij doelen niet op dit soort gedachtenwisseling. Ze willen een publieke woordentwist, een strijd met en om woorden, en vooral om de gunst van een lijfelijk aanwezig publiek. In dit soort debatten spelen overreding, retoriek en demagogie een beslissende rol. Degelijkheid en wetenschappelijkheid van de argumenten zijn van ondergeschikt belang. Historici zijn wat dit betreft benadeeld. Het grote publiek heeft geen weet van de voorgeschiedenis (de negationistische argumenten die al weerlegd zijn) en het vraagt om gemakkelijke verklaringen, wat gezien de complexiteit niet altijd kan. Integendeel, om het negationisme afdoend te kunnen weerleggen moeten historici een aantal verklaringen corrigeren en een aantal aspecten van de Holocaust ontmythologiseren. Negationisten daarentegen liggen niet wakker van de complexiteit van de judeocide en ze kunnen dus inspelen op gesimplificeerde voorstellingen die bij het grote publiek leven. Zij willen het verleden niet begrijpen of verduidelijken, ze willen overreden. Daarom ook bekennen ze nimmer ongelijk. Integendeel, weerlegde argumenten blijven ze gebruiken of passen ze stilzwijgend aan. Door de aard van hun bezigheden zijn geschiedkundigen doorgaans bedreven in wetenschapsbeoefening en blinken negationisten meer uit op politiek-ideologisch terrein. Beiden spreken een verschillende taal en die van de ontkenners sluit dichter aan bij wijder verspreide denkwijzen. Dialoog vooronderstelt een minimum aan overeenstemming over regels waaraan de discussiepartners zich moeten houden. Wat geschiedenis betreft gaat het daarbij uiteraard in de eerste plaats om wetenschappelijke regels en daaraan voldoen de negationisten op generlei wijze [Van Den Berghe-1989/1].

Historici hebben natuurlijk een sleutelrol bij de weerlegging. Die rol kunnen ze het beste vervullen op de voor wetenschap kenmerkende manier, door kritisch onderzoek, dat van negationistische argumenten én hun evolutie inbegrepen [Baynac-Fresco; Fresco-1988, 32-33]. Hun onderzoeksresultaten moeten worden gepubliceerd, publiek gemaakt. Instellingen, organisaties en de media kunnen er de aandacht op vestigen en ze verspreiden.

8. Enkele gevolgen van de ontkenning

a. De zogenaamde verdienste van de ontkenners

Dat de ontkenners op een aantal flagrante fouten in ooggetuigenverslagen gewezen hebben wordt door sommigen als een grote verdienste beschouwd [de Boüard-1986, 183; Stengers-1989, 16-17, 26]. Ten onrechte, de ontkenners hebben de onvolkomenheid van ooggetuigenverslagen niet ontdekt, ze hebben ze aan de grote klok gehangen en uitgebuit. Overdrijvingen en mythologisering in ooggetuigenverslagen werden al direct na de oorlog door enkele ooggetuigen aangeklaagd. Maar toen had niemand daar oren naar. Dat die onvolkomenheden werden genegeerd in plaats van systematisch onderzocht, mag deels geweten worden aan de wat laatdunkende houding van vele historici tegenover ooggetuigenverslagen van 'gewone' mensen. Maar in elk geval waren specialisten op de hoogte van de onjuistheden. Ze zwegen erover omdat ze vreesden dat rechtzetting afbreuk zou kunnen doen aan het effect van het gruwelbeeld of aan het respect voor overlevenden en nabestaanden, omdat ze de goede relatie met vriendenkringen zou kunnen verstoren of simplistische veralgemeningen in de hand zou kunnen werken [zie ook hieronder Poliakov-Reitlinger, blz...]. Vele aspecten van de kampwereld en de judeocide zijn ook ingewikkeld en meerzijdig. Nazi-kampen waren er vanaf 1933, er waren verschillende soorten, ze hadden verschillende met de tijd evoluerende functies en er kwamen vele miljoenen mensen in terecht. Sommige aspecten zijn nog steeds niet volledig historisch doorgrond en specialisten verschillen soms grondig van mening. Allemaal redenen waarom het, zeker op korte termijn, beter leek onjuiste voorstellingen niet aan de kaak te stellen.

Neem bijvoorbeeld de afwezigheid van een door Hitler ondertekend bevel om de joden uit te roeien. David Irving meende daaruit te mogen concluderen (*Hitler's War,* 1977) dat Hitler de uitroeiing en de hele antisemitische nazi-politiek bevolen noch gewild heeft. Voor deze Hitler-apologie baseerde Irving zich hoofdzakelijk op getuigenissen van mensen die destijds in het hoofdkwartier van de Führer werkten en Hitler nog steeds in het hart dragen [Broszat-1977, Harris, 189]. Irving, zelf een vurig bewonderaar van de Führer [Harris, 189, 221; Watt-1989], verzwijgt de talloze bronnen die geen twijfel laten over Hitlers jodenhaat (onder meer *Mein Kampf* en vele bewaard gebleven redevoeringen), expliciete verklaringen van nazi-bonzen over een Führerbefehl en de aan Hitler geadresseerde rapporten over de massamoorden. Ten tijde van de opwinding rond de 'dagboeken van Hitler' (1983) verklaarde Irving eerst met grote stelligheid dat het om een vervalsing ging maar, op het moment dat bijna alle historici daarvan overtuigd waren, herzag hij zijn mening [in 't Veld-1984, 182]. Mogelijk deed hij had omdat hij daar financieel voordeel bij had [Harris, 306, 339], maar het feit dat in de vervalste Hitler-dagboeken met geen woord gerept wordt over de Endlösung [in 't Veld-1984, 188; Harris, 216] zal wel niet vreemd geweest zijn aan zijn bevreemdende ommezwaai.

Irving is een controversiële auteur. Hij legt zich vooral toe op het minimaliseren van nazi-oorlogsmisdaden door beklemtoning van geallieerde oorlogsmisdaden. Hij heeft ook geprobeerd een respectabele versie van het National Front uit de grond te stampen [Harris, 189; Watt-1989] en vertoeft in rechts-extremistische en neo-nazistische kringen [Harris, 189, 212, 359, 386; Onderzoekscommissie, 31, 55]. Contacten die natuurlijk bevorderlijk waren voor het terugvinden van bepaalde nazi-documenten. Wat de ontkenning van de judeocide betreft speelde hij tot voor kort een soort intermediaire rol. Negationisten trekken verder reikende conclusies uit zijn boeken en overdrijven zijn gezag; en Irving neemt al eens een onjuist argument van hen over [Dagboeken, 108; Sereny-1981/1, 16; VHO-4, 4]. In 1988, toen hij in Canada als getuige à décharge optrad voor een negationist, zou hij overgegaan zijn tot onverholen ontkenning van de nazi-genocide [Canadian Press; Faurisson-1988, 47-48; VHO-4, 4].

Hitlers beslissende rol moge bij gebrek aan documenten niet meer in detail gereconstrueerd kunnen worden, getwijfeld hoeft er niet aan te worden. Dat geen geschreven bevel werd teruggevonden sluit niet uit dat er een kan hebben bestaan. Maar veel wijst er op dat, als er een eenmalig uitroeiingsbevel werd gegeven, dat mondeling gebeurd moet zijn. Gezien de wordingsgeschiedenis van de judeocide kan bovendien niet uitgesloten worden dat er meerdere verbale bevelen werden gegeven, telkens voor verschillende fasen [Broszat-1977, 747, 763]. Enkele historici zijn van oordeel dat Hitler geen expliciet bevel heeft gegeven, maar dat zijn naaste medewerkers - Himmler en Heydrich - de wensen en allusies die de Führer tegen hen uitte in concrete daden hebben omgezet. Gezien de gezagsstructuur van het nazi-regime is het in elk geval onvoorstelbaar dat het bevel tegen Hitlers wil of zonder diens toestemming zou zijn gegeven. Het nazi-regime was op absolute gehoorzaamheid gegrondvest (het Führerprinzip). Verscheidene nazi-bonzen getuigden dat een Führerbefehl kracht van wet bezat en dat Hitler zijn bevelen zelden schriftelijk gaf [Billig-1978, 35-36; 53; Wellers-1981, 57, 153]. Dat Hitler perfect op de hoogte was van de middelen die werden aangewend om joden uit te roeien, blijkt onder meer uit zijn politieke testament waarin hij de methodes die werden gebruikt 'menselijker' noemt dan de dood van burgers door bombardementen [Billig-1978, 51].

Historici hebben de aandacht niet gevestigd op de afwezigheid van een schriftelijk Führerbefehl. Het leek ook onverstandig dat te doen. Mensen denken graag in termen van personen en intenties, en een tastbaar bevel voldoet aan die subjectivistische en intentionalistische neiging. De afwezigheid van een Führerbefehl maakt alles inderdaad ingewikkelder. De functionalistische verklaring van de gecompliceerde, langdurige en veelzijdige ontstaansgeschiedenis van de jodenuitroeiing vergt bijkomende inspanningen, ook om ze te begrijpen. De intentionalistische verklaring sluit direct aan bij een van jongs af geprivilegieerde denkwijze, de functionalistische druist ertegen in. Niet dat historici voordien beweerden dat er een concreet Führerbefehl bestond, de meesten hadden er niet eens bij stilgestaan. Negationisten hebben in elk geval indirect aangetoond dat de vrees voor simplificaties - 'geen bevel dus geen uitroeiing' - verre van denkbeeldig was.

Negationisten hebben dus slechts iets kunnen onthullen omdat anderen er geen interesse voor hadden of het toegedekt hielden. Een andere 'verdienste' van de negationisten zou erin bestaan dat ze een bepaald soort kampliteratuur onmogelijk hebben gemaakt, zoals bijvoorbeeld de best-seller *Au nom de tous les miens* (1971) van Martin Gray [Stengers-1989, 26]. Dat boek bevat het relaas over de overlevingstocht van Gray (Grayewski) door het getto van Warschau en Treblinka. Kort na publikatie van deze 'getuigenis' trokken enkele overlevenden van Treblinka van leer tegen de onjuistheden die het bevatte (*Sunday Times,* 1973). Gita Sereny, die toen de laatste hand legde aan haar boek over Treblinka, lag aan de basis van deze actie. Maar er kwam weinig of geen respons op. Dat lag anders toen het negationisme enkele jaren later veel weerklank kreeg. Sereny nam de zaak weer op omdat verhalen als dat van Gray worden uitgebuit door negationisten [Sereny-1979, 672; Théolleyre]. Gray's levensverhaal werd geschreven door Max Gallo, een Franse historicus-romancier. Gallo had omwille van het effect, omdat hij een sterk hoofdstuk over Treblinka nodig had, zijn verbeelding soms de vrije loop gelaten. Sereny was ervan overtuigd dat Gray nooit in Treblinka was geweest [Sereny-1979, 673]. Anderen menen dat Gray korte tijd in Treblinka heeft gezeten maar dat zijn ghostwriter hem daarover dingen in de mond heeft gelegd die hij niet meegemaakt kàn hebben [Vidal-Naquet-1984]. Maar *Au nom de tous les miens* werd desalniettemin verfilmd, lokte het grote publiek, zette sommigen aan het denken in negationistische richting [Konk-1986/2] en de langere T.V.-versie werd in 1989 nog door verscheidene zenders uitgezonden.

Het effect van dit soort docu-drama's en fictie (*Treblinka* van J.F. Steiner, de meeste boeken van Ludo Van Eck...) is moeilijk te beoordelen. Enerzijds bereiken ze een breed

publiek, anderzijds presenteren ze een vertekend beeld, brokstukken ervan sijpelen door in wetenschappelijk werk [Sereny-1979, 672; Broszat-1979], of worden een enkele keer (Gray's boek bijvoorbeeld) zelfs als bewijsstuk aangevoerd in processen tegen negationisten [Faurisson-1989, 68; *Intolérable,* 39]. Sommigen schrijven de negationistische crisis zelfs toe aan de massieve verspreiding van spektakelseries zoals *Holocaust* [Vidal-Naquet-1985, 510, 516].

b. Reacties op het negationisme

Het voorbije decennium zijn in reactie op het negationisme toch een paar belangrijke dingen gebeurd. Ooggetuigenverslagen die in de vergeethoek waren geraakt werden opgediept en becommentarieerd [Rogerie, 3]; weerlegging van negationistische argumenten is een belangrijk (bijkomend) getuigenismotief geworden [Holmes, 9; Rousso, 177]; enkele historici schaven hun studies bij, verrichten aanvullend onderzoek, bekijken bronnen vanuit verwaarloosde invalshoeken, proberen een bestek op te maken van wat bekend is en wat nog onderzocht moet worden [Broszat-1977, 775; Colloque, 7; Dawidowicz-1980, 34; Hilberg-1982, 70]. Enkele historici hebben eindelijk gewezen op de absolute noodzaak alle bronnen te registreren en kritisch te bestuderen. Om te kunnen ontmythologiseren moeten gebeurtenissen, getuigen en getuigenissen in de mate van het mogelijke worden teruggeplaatst in hun specifieke context (kamp, deel van kamp, periode, status van gevangene, getuigenismoment, -reden, enz...). [de Boüard-1988, 53; de Boüard-1986, 184; Stengers-1989, 28; Van Den Berghe-1987]. Maar wat concreet methodologisch onderzoek van ooggetuigenverslagen over de nazi-kampen betreft - hét middel om deze ego-documenten historisch produktief te maken - valt nog steeds bitter weinig belangstelling te bespeuren [Pollak-Heinich; Van Den Berghe-1987].

Deze nieuwe tendenzen kunnen op korte termijn tot grotere onzekerheid en verwarring leiden, onder andere omdat negationisten elke rechtzetting of nuancering triomfantelijk inpalmen en naar hun hand zetten. Op langere termijn is het een goede zaak dat bronnenmateriaal en geschiedkundige stellingen worden uitgezuiverd.

Maar of dat in de nabije toekomst ook gebeuren zal, is een andere vraag. Het negationisme en bepaalde reacties erop hebben in het voorbije decennium ook vanuit geschiedkundig oogpunt veel onheil gesticht. De sacralisering en taboeïsering werden er onmiskenbaar door aangezwengeld. Defensieve reacties hebben zeker op korte termijn het ontmythologiseringsproces vertraagd. Het werd nog moeilijker om kritiek te uiten op gevestigde theorieën en bronnen. Historici, vooral jongeren, hielden zich in, uit angst voor negationist of antisemiet door te gaan [Stengers-1989, 26,28].

Historici werden niet wakker geschud door het negationisme en de onthullingen over ego-documenten. Negationisme en onthullingen waren er al direct na de oorlog. Maar tot voor kort gingen de meeste historici daar schouderophalend aan voorbij. De interesse van historici voor het negationisme gaat pas sinds ongeveer een decennium in stijgende lijn. En dat heeft veel, zoniet alles, te maken met de weerklank die het negationisme sindsdien krijgt. En die weerklank is grotendeels het gevolg van het stijgende belang dat aan de Holocaust wordt gehecht. Een tendens die mythologisering, sacralisering en taboeïsering bevordert. Ook het negationisme moet in zijn brede historische context worden geplaatst. Dat gebeurt in het tweede deel van dit boek.

Deel II Uitbuiting van de jodenuitroeiing

Inleiding

Goed tien jaar geleden was het negationisme nog een rariteit die alleen in gespecialiseerde wetenschappelijke en ideologische kringen enige bekendheid had verworven. Ondanks haar overtuigingskracht slaagde het negationisme er niet in tot de grote massa door te dringen. Het aanbod beantwoordde niet aan een vraag. Eind jaren zeventig bleek daar in Frankrijk verandering in te komen. Hierboven heb ik al enkele factoren opgesomd die dat veranderingsproces hebben bepaald. Het gebeurde lag verder af, nieuwe generaties waren minder betrokken en vele joden waren zelfbewuster en slagvaardiger geworden. Ook een rol speelden de opleving van extreem rechts en antisemitisme, de grotere impact van de media en de foute of onverstandige reacties op het negationisme.

De reacties op de ontkenning zijn begrijpelijk maar niet altijd wat ze zouden kunnen zijn. Een groot aantal reacties komt vanzelfsprekend van sterk betrokken mensen en verenigingen. Het debat was dus vanaf het begin sterk waardegeladen. Vandaar scheldpartijen, ideologisch taalgebruik, ad hominem argumenten, repressie en dergelijke meer [bijvoorbeeld Wellers-1987] Veel reacties waren en zijn ondermaats. Sommigen beweren dat de gaskamers niet ontkend kunnen worden omdat ze er zelf één hebben gezien, of omdat getuigen dat onder eed hebben verklaard [Craig-Revill; Libman]. De vele defensieve, taboeserende en repressieve reacties wekken de indruk dat koste wat kost de officiële versie van de geschiedenis doorgedrukt moet worden en dat wie een afwijkende versie verdedigt als ketter vervolgd wordt. Bijvoorbeeld de ronkende en dogmatische verklaring die een aantal vooraanstaande Franse historici begin 1979 aflegden, dat aan de gaskamers niet mocht worden getwijfeld ['Une déclaration...']. De processen tegen Faurisson maakten hem tot 'martelaar' en dat leverde hem onverwachte sympathie en steun op van de linkerzijde. Steeds meer mensen wilden weten wat zoveel onderdrukking uitlokte, waarom de officiële thesis zich niet zonder repressie staande kon houden [Cohn-Bendit, 29; Finkielkraut-1982, 99-100; Guerre Sociale-1981, 47; Karnoouh, 46, 111].

De reacties waren voordien (voor het einde van de jaren zeventig) niet hoogstaander, degelijker of minder repressief, maar vroeger deed dat er niet toe, het grote publiek had geen interesse voor de ontkenning. De reacties op het negationisme, de rol van de media en zelfs de verrechtsing zijn dus in feite secundaire factoren.

De weerklank op het negationisme wordt primair door andere factoren verklaard. Ten eerste doordat steeds meer 'onverdachte' linkse figuren het voor ontkenners opnamen en/of het negationisme verdedigden. Maar deze linkse aanhang werd tot op grote hoogte bepaald door een nog doorslaggevender factor, of, beter nog, door een reeks van samenhangende factoren: de gewijzigde militaire en politieke status van de staat Israël, de daardoor gewijzigde houding tegenover Israël en de joden en het door dit alles gestegen belang van de Holocaust.

1. Links negationisme

Genocides worden ontkend om ideologisch-politieke redenen. De politieke erfgenamen van de massamoordenaars proberen de herinnering aan de gruwel uit te wissen. In de eerste naoorlogse jaren werd de judeocide voornamelijk ontkend door ex-nazi's die nostalgisch terugverlangden naar het Derde Rijk. Het opheffen van schuldgevoelens bij gewezen nazi's en collaborateurs en het herstellen van de Duitse eer zijn nog steeds bijkomende motieven [Wellers-1978/1, 5; Gijsels]. Hoofdmotief van de ontkenning is het ongedaan maken van de zware hypotheek die de jodenuitroeiing op extreem rechts heeft doen rusten. De nazi's hebben al te duidelijk gemaakt welke ultieme consequentie deze zwarte ideologie in zich draagt. Om die reden stellen extreem-rechtse partijen alles in het werk om elke associatie met de judeocide uit de weg te gaan en proberen ze hun voorgangers wit te wassen door verzwijging, banalisering of ontkenning van de nazi-genocide [Holmes, 7; Klarsfeld, ix; Langbein-1975, 8-9; May, 33; Sereny-1981/1, 16; Taguieff, 21; Weimann, 26; Wellers-1981, 8].

Sommigen beschouwen het negationisme als een vorm van jodenhaat. Ontkenners zouden niet aan het bestaan van de judeocide twijfelen, maar ze ontkennen omdat ze een barrière vormt tegen openlijk antisemitisme [Adam, 256; Lanzmann-1979, 1899; *Points Critiques,* 14].

Anders dan velen beweren (onder andere Dawidowicz-1989, 59) en tegen veler verwachtingen en wensen in, zijn niet alle ontkenners neo-nazi's, rechts-extremisten, (crypto)fascisten, ultra-nationalisten, antisemieten of gekken. Rassinier, de patriarch van de negationisten, kwam zoals gezegd uit onverdacht linkse hoek. Maar het bleef niet bij Rassinier. Het aantal in deze context politiek-ideologisch onverdachten nam gestaag toe. Deze ultra-linkse, joodse en anti-racistisch ingestelde negationisten hebben zelfs een bepalende rol gespeeld in het succes van het negationisme. Ware de ontkenning van de jodenuitroeiing een monopolie geweest van extreem rechts, dan zou ze nooit veel aandacht hebben gekregen [Finkielkraut-1982, 18-20].

Dat onze ideologische roosters te grof blijken voor de werkelijkheid is een uitermate vervelende zaak. Ontkenners buiten het bestaan van onverdachte geestesgenoten natuurlijk uit om hun 'gelijk' of politieke 'onschuld' te demonstreren [Taboe 1983, nr 4, p. 3; Guerre Sociale-1981, 101; Guillaume-1981, 55]. Dat de linkse ontkenners 'niet de ideologie hebben van hun ontdekking, beschouwen ze als een bewijs van de waarde of juistheid van die ontdekking' (Finkielkraut-1982, 52). Onderzoekers die zich verdiepen in ontstaan en argumentatie van dit linkse negationisme begeven zich op een terrein vol wolfijzers en schietgeweren, met name de ideologisch-politieke exploitatie van de judeocide. Vandaar de neiging om deze linkse aanhang te verzwijgen of te bagatelliseren. Een betreurenswaardige houding, omdat ze groter inzicht in de oorzaken van de weerklank op het negationisme verhindert, aangezien de linkse aanhang daarin een belangrijke rol heeft gespeeld en de analyse van hun teksten een en ander verduidelijken kan over andere beslissende factoren.

a. Precedenten van links negationisme

Politiek-ideologisch gemotiveerde ontkenning van gruwelen en volkenmoord is geen nieuw fenomeen en is geen monopolie van extreem rechts. Vanaf de late jaren veertig ontkenden communisten het bestaan van de Goelag-archipel, de Russische kampwereld, die in het kader van de Koude Oorlog tegen de communisten werd uitgespeeld. De politieke passies laaiden soms zeer hoog op. Het proces Kravtsjenko vormde een eerste directe aanleiding. Victor Kravtsjenko was in 1944 de Sovjet-Unie ontvlucht en in *Ik koos voor de vrijheid* (1946) klaagde hij de repressie aan. Franse communisten deden zijn getuigenis af als een CIA-produkt en Kravtsjenko reageerde met een klacht wegens

smaad. Het daaropvolgend proces duurde van januari tot april 1949. Getuigenissen van Goelag-overlevenden werden gepareerd door gloedvolle getuigenissen van Sovjetrussische functionarissen en fellow-travellers. Bronnen werden verdacht gemaakt als Koude-Oorlogspropaganda. Maar Kravtsjenko werd uiteindelijk in het gelijk gesteld [Aarsbergen, 22, 73-74].

Eind 1949 richtte David Rousset, communist en KZ-overlevende (o.m. Buchenwald) in *Le Figaro Littéraire* een oproep tot alle gewezen KZ-gevangenen om zijn eis te steunen dat een onbevooroordeeld onderzoek zou worden ingesteld naar de kampen in de Sovjet-Unie. Rousset maakte de Sovjetrussische 'Code van dwangarbeid' publiek en richtte een commissie op voor de bestrijding van het 'concentrationaire regime'. Vele ex-gevangenen vielen Rousset bij, maar uit communistische hoek kwam felle weerstand. Pierre Daix, een communist die Mauthausen had overleefd, reageerde met een publieke scheldpartij en beschuldigde Rousset ervan alles uitgevonden en vervalst te hebben. Het smaadproces dat hierop volgde werd begin 1951 door Rousset gewonnen. Op het geruchtmakende proces werd hij door vroegere communistische lotgenoten zwartgemaakt [Rousset-1951, 9-11, 111-188]. Ook Sartre en Merleau-Ponty mengden zich begin 1950 in het debat. Ze erkenden dat het Sovjet-systeem ontspoord en decadent was en dat het de nazi's geïnspireerd had, dat de Duitsers er alleen gaskamers aan hadden toegevoegd (één van de stellingen die Ernst Nolte, meer dan veertig jaar later, in de *Historikerstreit* verdedigde). Sartre en Merleau-Ponty waren ervan overtuigd dat de Russen te goeder trouw waren maar dat ze dwaalden door de klassenloze maatschappij te willen realiseren door tien procent van de burgers in heropvoedingskampen te stoppen. De twee Franse filosofen meenden dat toch gekozen moest worden voor het minste kwaad en ze keerden zich af van Rousset die volgens hen in zijn verblinding de Koude-Oorlogspropaganda voedde.

De overvloed aan bewijzen kon de Goelag-ontkenners niet overtuigen. Ze hanteerden hetzelfde repertoire argumenten als de negationisten nu (verdachtmaking, decontextualisering...). Roger Garaudy bijvoorbeeld voerde aan dat 'intern onderzoek van een getuigenis toelaat aan te tonen dat het een mystificatie betreft' [Finkielkraut-1982, 65-66, 72]. Getuigenissen van ontsnapte gevangenen werden als mystificaties van de hand gewezen en fellow-travellers concludeerden uit het feit dat ze op hun reizen door Rusland nooit een kamp hadden gezien moeiteloos dat er geen kampen bestonden [Morin, 180].

De toen nog recente onthullingen over de nazi-kampen en de propagandistische uitbuiting van de sovjetkampen door de politieke tegenstanders, maakten het voor communisten en sympathisanten schier onmogelijk te geloven in het bestaan van de stalinistische kampen, laat staan dat bestaan toe te geven. Onze denksystemen filteren de inkomende informatie. Wat we niet willen weten wordt gecensureerd, verdrongen, verscheurd, ontkend. Zoals Duitsers onder het nazi-regime niets wilden weten over de uitroeiing, wilden communisten niets weten over de Goelag. En ze hebben het niet geweten, niet echt. Je zou er praktisch een psycho-sociale wet kunnen van maken: 'een vaste overtuiging vernietigt de informatie die haar loochent' (Morin, 39-40].

Maar er zijn enkele belangrijke verschillen met het hedendaagse negationisme. De Goelag werd ontkend *tijdens* zijn bestaan. Anders dan bij de nazi-kampen ook, leken de sovjetkampen lijnrecht in tegenspraak met de staatsideologie.

Een andere vorm van linkse ontkenningsdrift stamt uit een dogmatisch linkse traditie. Deze kwam bijvoorbeeld tot uiting ten tijde van de affaire Dreyfus die rond de eeuwwisseling Frankrijk politiek verscheurde. Bijna alle linkse politici kozen de kant van Albert Dreyfus, de joodse kapitein die ten onrechte veroordeeld werd wegens landverraad. Het virulente Franse antisemitisme laaide fel op. De revolutionaire linkerzijde weigerde een duidelijk standpunt in te nemen. Sommigen (Wilhelm

Liebknecht) weigerden zelfs in overweging te nemen dat Dreyfus onschuldig *kon* zijn. Niet omdat Dreyfus een jood was, maar omdat hij geen proletariër was. In strikte termen van klasse-denken is het immers uitgesloten dat de bourgeoisie haar eigen kinderen straft zonder gegronde reden [Finkielkraut-1982, 25-26].

b. Auschwitz als alibi

Eind jaren twintig reageerde de Westeuropese linkerzijde ook al fel verdeeld op de opkomst van fascisme en nationaal-socialisme. In Frankrijk kwam er uiteindelijk een verkiezingsalliantie tussen communisten en sociaal-democraten, maar in Duitsland bleven de communisten zich tot het laatste moment verzetten tegen samenwerking met wat ze de socio-fascisten noemden. Extreem links wees elke deelneming aan het parlementaire systeem af. Het werd in die houding gesterkt door de ervaringen opgedaan in en direct na de Eerste Wereldoorlog. Extreem links was ervan overtuigd geraakt dat oorlog afleidt van het werkelijke doel, de proletarische revolutie. Nationalistische gevoelens mochten nooit meer de bovenhand krijgen op klassegeest. Regerings- en oorlogsparticipatie werden veroordeeld als contra-revolutionair. Geen krachtverspilling in de strijd tegen de fascistische uitingsvormen van het kapitalisme maar bundeling van alle krachten in de klassestrijd.

Dit linkse anti-fascisme leek na de Tweede Wereldoorlog nog moeilijk vol te houden. Het nazi-regime had op gruwelijke wijze duidelijk gemaakt waarom het fascisme wel bestreden moest worden. Maar toch groeiden eind jaren veertig, begin jaren vijftig in Italië en Frankrijk groepjes van gewezen trotskistische intellectuelen die zich keerden tegen het denken in politieke machtsblokken dat de Koude Oorlog kenmerkte. Ze verkondigden dat de politieke werkelijkheid alleen sociaal-economisch, in strikt klasse-logische termen geanalyseerd kon worden. Amper acht jaar na het einde van de oorlog schreven ze dat 'het anti-fascisme de meest recente ideologische en politieke leugen is die de kapitalisten in de Tweede Wereldoorlog hebben gebruikt om de klassenmaatschappij in stand te houden' [Socialisme ou Barbarie, n° 12, 1953]. Ze herleidden alle regeringsvormen tot één dictatuur, het kapitalisme, en alle geweld noemden ze kapitalistische uitbuiting.

In 1960 publiceerden ze een eerste min of meer consistente tekst, *Auschwitz ou le Grand Alibi.* Daarin verkondigen ze dat de jodenuitroeiing wordt misbruikt om een absolute tegenstelling te scheppen tussen democratie en fascisme. De judeocide is het Grote Alibi van anti-fascisten, het alibi dat hen ontslaat van de plicht het kapitalisme omver te werpen. Antisemitisme is slechts een middel dat de kleinburgerij heeft aangewend om haar joodse klassegenoten uit te schakelen. Joden werden niet uitgeroeid omdat ze joods waren, maar omdat ze van geen nut meer waren voor het produktieproces. Het kapitalisme, niet het fascisme, is dus bron van alle kwaad. De fundamentele tegenstelling is die tussen uitbuiters en proletariërs. Fascisme en anti-fascisme zijn één pot nat. Anti-fascisme maakt het proletariaat vleugellam door alle aandacht toe te spitsen op een gediaboliseerde vijand en anti-fascisme is dus het gruwelijkste gevolg van het fascisme.

In Frankrijk organiseerde deze ultra-linkse beweging zich rond Pierre Guillaume en diens boekhandel-uitgeverij *La Vieille Taupe* (een verwijzing naar de marxistische metafoor van de oude rode mol die, zich een weg gravend door de geschiedenis, langzaam maar zeker de funderingen van het kapitalisme wegvreet). De 'oude mollen' gaven in 1970 de alibi-brochure opnieuw uit. Maar nog was de tijd niet rijp [Finkielkraut-1982, 33-35 & 38-47; Fresco-1988, 41-43; Vidal-Naquet-1987, 21-22].

c. Auschwitz als mythe

In de tweede helft van de jaren zeventig leek de tijd wel rijp. Via de geruchtmakende zaak Faurisson ontdekten de fundamentalistische volgelingen van Marx de stellingen van Rassinier. En die konden ze goed gebruiken. Rassinier had het niet over een alibi, hij schilderde de genocide boudweg af als een propagandistisch bedenksel. Hij degradeerde de gaskamers tot mythe. Daar, geven ze toe, zouden ze nooit zelf op gekomen zijn, een komplot van die omvang leek ook hen ondenkbaar.

De drie teksten die deze ultra-linksen van 1979 tot 1981 publiceerden laten een interessante evolutie zien. Reagerend op de kritiek op hun eerdere teksten geven ze zich geleidelijk meer bloot. Het verwijt dat ze antisemitisme in de hand werken beantwoordden ze met de dooddoener dat 'de waarheid niet antisemitisch kan zijn' en met het tegenverwijt dat antisemitisme eerder bevorderd wordt door diegenen die de onthulling van de waarheid overlaten aan extreem rechts. In hun tweede tekst uiten ze al kritiek op Faurisson en zijn methode. Ze vragen zich zowaar af of het nodig is de jodenuitroeiing te ontkennen, of niet wat meer rekening moet worden gehouden met het leed dat daardoor veroorzaakt wordt [Guerre Sociale-1981, 38-39].

De argumentatie uit *Auschwitz et le grand alibi* wordt verder uitgewerkt en aangevuld met anti-Israël slogans en oude negationistische argumenten. Ze nemen een groot aantal loze beweringen van Rassinier over: de nazi-kampen waren niets meer dan dwangarbeidskampen, de joden zijn omgekomen door ziekte, ondervoeding, uitputting, door de schuld van andere (joodse) gevangenen of omdat de situatie uit de hand was gelopen; de joden hebben zelf schuld aan hun lot en dergelijke meer.

Ze richten zich voornamelijk tot de conventionele linkerzijde die volgens hen niet inziet dat fascisme en racisme slechts tijdelijke expressies zijn van de kapitalistische kwaal. Kapitalisten maken van oudsher gebruik van valse vijanden om de aandacht af te leiden van de echte vijand, ze bagatelliseren de reële ellende door er een denkbeeldig absoluut kwaad tegenover te stellen. Vroeger het hellevuur, nu de jodenuitroeiing. Vroeger de godsdienst, nu de Holocaust. De jodenuitroeiing is een door de overwinnaars gefabriceerde mythe om een absoluut onderscheid te creëren tussen fascisme en kapitalistische uitbuiting. Anti-fascisme en anti-racisme zijn het nieuwe opium voor het volk.

De teksten van deze linkse dogmatici staan vol contradicties, krasse ideologische simplificaties (bazen, salariaat en kapitalisme worden stuk voor stuk gelijkgeschakeld met oorlog en genocide) en de detailkritiek ruikt soms verdacht veel naar antisemitisme.

Opvallend ook is het gebruik van de zondeboktheorie, een theorie die in de socialistische ideologie het antisemitisme moet verklaren. Joden zouden als bliksemafleider dienen, om de massa's in slaap te sussen en de klassenverhoudingen in stand te houden. Kapitalistische uitbuiters kunnen de zondebok-jood dus goed gebruiken. Geheel in overeenstemming met deze overtuiging voorspelde Franz Neumann in 1942, in zijn overigens uitstekende analyse van structuur en praktijk van het nationaal-socialisme (*Behemoth*), dat het politieke belang van het antisemitisme jodenuitroeiing uitsloot [Ayçoberry, 134].

De doctrinaire marxisten van Guerre Sociale breiden de klassieke zondeboktheorie tot de hele wereld uit. Hitler gebruikte de joden als zondebok om zijn kapitalistische gang te kunnen gaan, hedendaagse kapitalisten slaan munt uit anti-fascistische gevoelens om de uitbuiting van het proletariaat ongestoord voort te kunnen zetten. 'Anti-fascisme is een meer geëvolueerde, meer subtiele vorm van antisemitisme. ... Gedaan met antisemitisme! Gedaan met antifascisme! Gedaan met dit socialisme van de

stommerikken'.

d. De ongehoorzame geschiedenis

De toch verbazingwekkende toenadering tussen extreem links en het negationisme werd diepgaand geanalyseerd door Alain Finkielkraut

(1982) en Nadine Fresco (1988). Hun analyses vertrekken vanuit één invalshoek, met name de evolutie in het denken van ultra linkse groepjes. Finkielkraut en Fresco concluderen daaruit dat de judeocide ontkend wordt omdat ze ontsnapt aan de gebruikelijke marxistische verklaringsschema's, omdat ze tegen de 'logica van de geschiedenis' indruist. Ze 'is een gebeurtenis te veel' en de ultra-linksen kiezen 'voor doctrinaire trouw en tegen de complexiteit der dingen' [Finkielkraut-1982, 47, 50, 55]. Ze ontkennen de hen overstijgende realiteit omdat ze hun theorie overstijgt [Baynac-Fresco].

Finkielkraut en Fresco doen alsof dit de enige of de belangrijkste bestaansgrond is van het linkse negationisme, dat ze tot een louter doctrinaire gebeurtenis herleiden. Ze hebben in de rommelige teksten van Guerre Sociale meer lijn gebracht dan er in zit (een bijna onvermijdelijk neveneffect van analyse en theoretisering) en die lijn als een op zichzelf staande entiteit ontleed. In hun prachtige analyses wordt de *theoretische justificatie van de ontkenning,* de structuur dus die zij hebben aangebracht, ongewild gepresenteerd als de werkelijke en enige oorzaak van de ontkenning. Slechts terloops wijzen ze op het veranderde politieke klimaat en op enkele aspecten van de ultra-linkse kritiek die mijns inziens meer aandacht verdienen, onder meer omdat ze aan de basis liggen van deze kritiek. Deze voorstelling leidt tot de eenzijdige overtuiging dat de weerklank van Faurisson alleen te wijten is aan deze linkse bijval [Finkielkraut-1982, 49-51].

Het linkse negationisme kan niet volledig herleid worden tot het ontbreken van een plausibele marxistische verklaring voor antisemitisme en judeocide. De doctrinaire linksen ontkenden de judeocide aanvankelijk niet, ze 'ontmaskerden' haar als een kapitalistische truc om de linkerzijde in een ideologische, anti-fascistische slaap te wiegen. Het ontbrak dus niet echt aan een verklaring. De duiding van Auschwitz als afleidingsmaneuver en alibi zal in extreem linkse kringen op weinig verzet gestoten zijn. Uit die oorspronkelijke houding volgt ook dat het hen niet ging om de realiteit van de judeocide, maar om de politieke betekenis die eraan werd gehecht. Ze ontkenden de jodenuitroeiing niet, ze gaven er een andere politieke interpretatie aan. Doctrinaire interpretatie van marxistische verklaringsschema's is misschien wel een belangrijke oorzaak van de linkse ontkenning, maar ze is niet de enige.

e. Onverdraaglijke onverdraagzaamheid

De libertaire marxisten die vrijwel onmiddellijk de kant kiezen van Faurisson, zijn nieuwkomers op het negationistische toneel. Ze verwerven bekendheid door felle polemische artikels in onder meer *Libération,* door het dossier dat ze publiceren over de Faurisson-affaire [Thion] en vooral door het eerder vermelde 'woord vooraf' van Noam Chomsky. Ze noemen zichzelf revolutionaire anarcho-marxisten, zijn gekant tegen elke staatsvorm en komen op voor een absuluut recht op vrije meningsuiting. De repressieve reacties tegen Faurisson zouden hen wakker hebben geschud. Ze zijn tegen dogmatisering en taboeïsering van de geschiedenis, en reageren tegen het opdringen van een officiële versie van de genocide. Jean-Gabriel Cohn-Bendit (een extreem links jood) gaf later toe dat hij toen nog in de overtuiging leefde dat Faurisson het bestaan van de gaskamers niet ontkende [Cohn-Bendit, 29]. Er spelen nog andere oorzaken en motieven mee. De toen politiek ontgoochelde Cohn-Bendit bijvoorbeeld, hield op dat moment niet

veel meer over dan een absoluut libertair standpunt [Cohn-Bendit, 27-28]. Bij allen valt in min of meerdere mate scepsis en cynisme op.

De oververtegenwoordiging van joodse progressieve intellectuelen wijst op een nog beslissender motief om Faurissons zijde te kiezen, namelijk ontgoocheling en afkeuring met betrekking tot het politieke beleid van Israël. De anti-zionistische dimensie van Faurissons 'boodschap' spreekt hen sterk aan. Deze anti-zionistische beweegreden treedt het sterkst naar voren in de tekst van Claude Karnoouh, een joodse antropoloog. Hij neemt aanstoot aan de overtrokken reacties op domme antisemitische beweringen, aan de neiging van joodse intellectuelen om alle leed van de Tweede Wereldoorlog tot dat van de joden te herleiden en schuldgevoelens van niet-joden uit te buiten. Hij ergert zich aan de idealisering van Israël en de sacralisering van het joodse verleden en aan het feit dat Israël de jodenuitroeiing gebruikt om de 'wreedste agressies van Israël tegen het Palestijnse volk te rechtvaardigen' [Karnoouh, 48-50, 110].

Het interpretatiekader van deze libertaire marxisten wordt bepaald door anti-autoritarisme, anarchisme en anti-zionisme. Dat het er ook sterk door beperkt wordt, moge uit volgend voorbeeld blijken. Ze herinneren er graag aan dat anti-communistisch rechts destijds gelijk heeft gekregen wat de Goelag betreft. Links heeft die les blijkbaar vergeten, ook nu klampt het zich vast aan de officiële versie. Het zou nochtans duidelijk moeten zijn dat 'waarheid en vooral gerechtigheid nooit of bijna nooit aan de kant staan van de politieke macht' [Karnoouh, 112-113, 134].

Dit is een foute analogie-redenering. Het bestaan van de sovjetkampen werd ontkend uit sympathie voor de Sovjet-Unie of voor het communisme, door *medestanders* van die staat; de gruwelen van het nazi-regime worden ontkend uit antipathie voor joden en/of door *tegenstanders* van de joodse staat. Er is een andere analogie mogelijk, maar die heeft alles te maken met nazi-sympathieën en daarvan hoeven linkse negationisten niet verdacht te worden. Extreem rechts benadrukte destijds het bestaan van (sovjet-)gruwelen, nu ontkent ze (nazi-)gruwelen. Links ontkende toen, en benadrukt nu. Wat ten overvloede illustreert dat ook deze ultra-linkse negationisten zich in feite weinig gelegen laten aan de realiteit van gruwel maar dat het hen gaat om het politieke gebruik dat er wordt van gemaakt.

f. Leerrijke denkfouten

Vanuit geschiedkundig oogpunt is de argumentatie van de linkse negationisten niet veel soeps. Nemen we bijvoorbeeld de historicus van dienst, Vincent Monteil. Die beweert bijvoorbeeld 'dat een grootschalige genocide ondenkbaar is zonder gaskamers en dat er dus geen genocide heeft plaatsgegrepen', waarmee hij in feite de mogelijkheid van om het even welke genocide ontkent. Dat Faurisson een bezadigd geleerde lijkt die geen openlijk antisemitische praat verkoopt, is voor hem al een overtuigend argument. Faurisson heeft volgens hem '*àlle* getuigenissen gedetailleerd onderzocht en alle toegankelijke archieven uitgeplozen' [Monteil, 146]. Dat terwijl Faurisson hooguit een twintigtal van de vele duizenden getuigenissen heeft geanalyseerd en besproken. In 1948 al was deze objectieve historicus Monteil overtuigd 'van het steeds racistischer, terroristischer en nazistischer karakter van de joodse staat' [Monteil, 160].

De meeste linkse ontkenners geven volmondig toe geen specialisten te zijn maar ze menen desalniettemin te kunnen beslissen dat Faurisson overtuigend heeft aangetoond dat de jodenuitroeiing betwijfeld of ontkend mag worden [Guerre Sociale, Karnoouh, 104]. Waarmee ze in feite te kennen geven dat ze om andere dan geschiedkundige redenen werden overtuigd.

Hun in elkaar geflanste teksten zijn chaotisch en bevatten vele stupiditeiten. Karnoouh

bijvoorbeeld meent dat 'het Kwaad' alleen in zijn totaliteit bestreden mag worden. En allen, zeker alle staten, hebben boter op het hoofd. Er is zoveel ellende op de wereld dat niet zwaar getild mag worden aan het negationisme [Karnoouh, 115-116]. Bepaalde beweringen vertonen sterke gelijkenis met eeuwenoude antisemitische stereotiepen, bijvoorbeeld de 'vaststelling' dat anti-joodse gevoelens van alle tijden en windstreken zijn en dat dat iets over de joden zegt.

Ontdoet men deze teksten van de haatdragende en ideologiserende bewoordingen, van simplificaties en overdrijvingen, dan houdt men toch enkele interessante kritieken en inzichten over.

Ze reageren tegen de eenzijdige en repressieve reactie van autoriteiten, historici, overlevenden en de media. Ze wijzen op de stereotiepe voorstelling van beul en slachtoffer, op fouten in ooggetuigenverslagen, op kunstgrepen om die weg te moffelen. Ze klagen de sacralisering en taboeïsering van de judeocide aan. Ze weigeren het nazisme te beschouwen als het absolute en onvergelijkbare Kwaad. Ze onderstrepen dat de mythologisering - het volstaat te herdenken - een hinderpaal vormt voor het doorgronden van (sociaal-economische) condities die gruwel veroorzaken. Ze keren zich tegen het politieke gebruik dat Israël volgens hen maakt van de jodenuitroeiing en tegen de gelijkschakeling van kritiek daarop met antisemitisme. Ze uiten terechte kritiek op de afwezigheid van enig effectief vervolg op de Neurenbergprocessen. Ze ergeren zich aan de vele lippendienst die bewezen wordt aan mensenrechten, respect voor het individu en het leven, terwijl uitbuiting en uitroeiing van burgerbevolkingen ongestoord verder gaan.

Al overdrijven ze intentionaliteit en omvang ervan, het staat als een paal boven water dat gruwel en leed soms worden gexploiteerd door machthebbers om de ellende die ze zelf veroorzaken te rechtvaardigen of goed te praten. En het lijdt al even weinig twijfel dat zulks blind kan maken voor ander(mans) leed.

Maar de gevolgtrekkingen die de linkse negationisten uit dit alles trekken zijn eenzijdig en overdreven. Om aan te tonen dat nazisme en fascisme niet uitzonderlijk zijn wijzen ze er bijvoorbeeld op dat democratische en communistische landen de Europese joden aan hun lot hebben overgelaten, dat ook in die landen werd of wordt vervolgd en gedeporteerd, dat er sterilisaties onder dwang, 'euthanasie'-programma's en volkenmoord werden gepland of uitgevoerd. Afzonderlijk beschouwd zijn deze vaststellingen tot op bepaalde hoogte correct maar hun (gezamenlijke) voorkomen wordt overdreven. Bovendien zijn er wezenlijke verschillen tussen dictatoriale en democratische regimes wat betreft regelmaat, omvang, duur en uitvoering van man made disasters. Nazisme en fascisme zijn, zoals de auteurs van Guerre Sociale stellen, inderdaad 'afschuwelijke uitingen van de wereld waarin we leven en geen eraan externe hel', maar men doet er goed aan niet uit het oog te verliezen dat er gradaties bestaan, dat een pluralistische samenleving anti-totalitaire krachten herbergt en bijgevolg betere vooruitzichten biedt [Morin, 190]. En de poging om ellende te rechtvaardigen door de veelvuldigheid waarmee zij zich voordoet berust op een denkfout.

g. De politieke kern van de zaak

De indeling in doctrinaire en libertaire marxisten is een schematische voorstelling, beide strekkingen overlappen elkaar gedeeltelijk. Er zijn ook nog allerhande linkse meelopers en sympathisanten. Voornamelijk mensen met een afgronddiepe afkeer voor macht en taboe, die bijna werktuigelijk de kant kiezen van onderdrukten. De anarchistisch geïnspireerde en gerenommeerde cartoonist Konk bijvoorbeeld, vulde enkele bladzijden met negationistische tekeningen omdat hij 'altijd aan de kant staat van de vervolgden'. Volgens eigen zeggen zou hij tijdens de oorlog natuurlijk gesympathiseerd hebben met de joden en direct na de oorlog hadden de overwonnen nazi's op zijn sympathie mogen

rekenen [interview in *Libération,* 8.8.1986].

De doctrinaire marxisten (Guerre Sociale) distantiëren zich van de libertaire marxisten. Ze bewonderen hun moedige stellingname maar veroordelen het feit dat hun libertaire broeders de theorieën van Faurisson aanvaardbaar proberen te maken in plaats het subversief karakter ervan aan te tonen. De doctrinaire marxisten daarentegen hebben lak aan Faurisson en aan vrije meningsuiting. Ze scharen zich alleen aan Faurissons zijde omdat zijn stellingen politiek bruikbaar zijn in de anti-kapitalistische strijd [Guerre Sociale-1981, 42].

Het raakpunt van deze verschillende relatief recente links-negationistische bewegingen is dat ze de judeocide ontkennen omdat het politiek-ideologisch gebruik dat ervan gemaakt wordt hen niet goed uitkomt. Gans die 'gaskamerkwestie kan hen niet langer intellectueel [d.w.z. geschiedkundig] boeien, er wachten andere taken' [Guillaume, 1980 in Greilsamer], de klassestrijd of de oprichting van een Palestijnse staat bijvoorbeeld. De jodenuitroeiing wordt niet ontkend omdat ze vloekt met hun ideologie of interpretatieschema's, maar omwille van de politiek-ideologische betekenis die aan de judeocide wordt gehecht, omdat ze geëxploiteerd wordt voor doelstellingen die zij afkeuren. Genocides die in hun ideologische kraam te pas komen, gebruiken ze wel.

Dat ze de jodenuitroeiing *ontkennen* in plaats van haar politieke exploitatie aan te klagen, blijft verbazingwekkend. Mogelijk getuigt dat van hun zwart-wit-denken en van hun principieel-dogmatische instelling; misschien zagen ze geen andere weg of probeerden ze opportunistisch aandacht te trekken; waarschijnlijk gaat het om een slingeruitslag, een overdreven reactie op herdenking en eerbied die tot sacralisering en taboeïsering werden overdreven.

In elk geval hebben de linkse negationisten het sterk gepolariseerde onderscheid overgenomen dat Rassinier heeft aangebracht tussen historische *of* politieke waarheid (Serge Thion maakte er de titel van zijn boek van). Maar politieke uitbuiting van bepaalde gegevens impliceert geenszins dat die gegevens niet zouden bestaan of niet op feiten zouden zijn gebaseerd. Ideologieën maken zich inderdaad meester van bepaalde feiten (al dan niet uit het verleden), gebruiken en interpreteren ze, maar dat maakt die feiten vanzelfsprekend niet ongedaan. Historische en politieke waarheid sluiten elkaar niet noodzakelijk uit, ze kunnen verschillen en naast elkaar bestaan. De politiek-ideologische uitbuiting van de judeocide doet niet toe of af aan haar realiteit. Het voornaamste produkt van de jodenuitroeiing is de uitroeiing van joden, de politieke exploitatie is een bijprodukt [Morin, 194].

Dat er uit de hoek van linkse joodse intellectuelen scherpe kritiek kwam (en komt) is niet toevallig. Israël was tot in de jaren zestig zoveel als de mascotte van niet-communistisch links en van de joden, zeker in universitaire kringen. Ze verwachtten heel veel van de staat Israël die ze idealiseerden. Dergelijke blinde liefde maakt, als de hooggespannen verwachtingen niet ingelost worden, vaak plaats voor blinde haat. De vroegere bewonderaars en weldoeners worden schuldeisers, ze willen wat ze geïnvesteerd hebben terug. Een geschiedenis die zich steeds weer herhaalt. Bijvoorbeeld de intellectuelen die in de jaren zestig het rode boekje van Mao als bijbel hanteerden en die, toen het experiment mislukt bleek, tot het 'inzicht' kwamen dat het marxisme eigenlijk de grondslag vormt van linkse totalitaire systemen. Het 'waren en bleven radicalen' [Aarsbergen, 32-33].

Dat het negationisme voor het eerst massaal weerklank kreeg in Frankrijk, heeft te maken met een bijzonder explosieve combinatie van factoren. In Frankrijk is de betrokkenheid bij de Tweede Wereldoorlog zeer direct en emotioneel. Zoals in andere Westeuropese landen hebben bijna alle joodse burgers een of meer familieleden die

werden gedeporteerd en bitter weinigen keerden terug. Daar komen in Frankrijk nog complexe gevoelens bij met betrekking tot het collaborerende Vichy-regime dat zich niet onbetuigd liet bij de jodenvervolging. Een andere belangrijke factor is dat alleen in Frankrijk een traditie van linkse ontkenners bestond.

De Franse media zijn op de affaire Faurisson gesprongen omdat ze weerwerk wilden bieden aan het weer oplaaiende racisme en antisemitisme, omdat ze ervan overtuigd waren dat de argumenten van ontkenners in een handomdraai weerlegd konden worden en, vooral, omdat de betekenis van de Holocaust toen anders, verdeelder en emotioneler werd ingevuld dan bijvoorbeeld in de jaren zestig.

Joodse linkse intellectuelen sprongen om vergelijkbare redenen in de bres voor Faurisson. Anti-racisme stond bij hen niet op de voorgrond, maar ze verzetten zich tegen andere vormen van discriminatie, die van de ontkenners, die van de Palestijnen. De judeocide, tot dan het waarmerk van het slachtoffer bij uitstek, de jood, was in hun ogen uitgegroeid tot een politiek instrument om onderdrukking te legitimeren.

Het bestaan van linkse en joodse negationisten heeft een belangrijke rol gespeeld. Hun dubbele onverdachtheid, het feit dat ze bezwaarlijk als rechts-extremistische antisemieten konden worden afgedaan, zwengelde de zaak geweldig aan. Toch was het geen beslissende factor. Ten eerste omdat er voordien al linkse en joodse ontkenners waren, zij het in minder groten getale. Ten tweede omdat dit negationisme zelf bepaald werd door én profiteerde van een gewijzigde houding tegenover de staat Israël en zijn funderingsmythe, de Holocaust. En daarover gaat het volgende hoofdstuk.

2. Politieke exploitatie van de jodenuitroeiing

a. De oprichting van de staat Israël

Op 29 november 1947 werd de VN-resolutie voor de oprichting van de staat Israël aanvaard met 33 stemmen tegen 13 en 10 onthoudingen. Israël werd op 14 mei 1948 opgericht, Chaim Weizmann werd de eerste president, de VS erkende als eerste de nieuwe staat.

Velen beschouwen de oprichting van de staat Israël als een soort *Wiedergutmachung* voor de misdaden van de nazi's en voor de actieve onverschilligheid [Steiner, 43] die de rest van de wereld daarbij aan de dag heeft gelegd [Catherine, 26; Dawidowicz-1981, 15; Fackenheim, 211]. Negationisten putten hieruit een anti-zionistische stelling. De staat Israël zou er nooit gekomen zijn en zou nooit zijn blijven bestaan zonder de voortdurende chantage die 'de zionisten' op de wereld uitoefenen door middel van de Holocaust [Boonstra, 114]. Tegenstanders van Israël noemen Hitler wel eens de geestelijke vader van die staat [Boonstra, 103]. Dit zijn onjuiste voorstellingen.

Direct na de oorlog al richtten joodse vertegenwoordigers een dringend verzoek aan Groot-Brittannië om Palestina tot joodse staat uit te roepen en aan de Verenigde Naties legden ze een programma voor om dat te realiseren [Laqueur-1973, 609]. Om hun aanspraken kracht bij te zetten beriepen joodse onderhandelaars zich natuurlijk op de miljoenen joodse slachtoffers. Chaim Weizmann bijvoorbeeld vergeleek ze met het te verwaarlozen aantal Arabische slachtoffers [Laqueur-1973, 612, 616]. Toen de Engelsen de terreurdaden in Palestina repressief beantwoordden werden ze er - volkomen ten onrechte - van beschuldigd nazi-methoden te gebruiken [Laqueur-1973, 617].

De publieke opinie was voor oprichting van de staat. De onthullingen over de jodenuitroeiing, het nog voortdurend leed (displaced persons kampen, immigratiebeperkingen) werkten een joodvriendelijker klimaat in de hand. Dit zal de regeringsbeslissingen zeker niet ongunstig beïnvloed hebben maar op regeringsniveau speelden toch andere zaken. Engelse en Amerikaanse bewindslieden waren om politieke, strategische en economische redenen niet erg te vinden voor de oprichting van een joodse staat in Palestina. Sommigen wilden bijvoorbeeld de Arabische staten te vriend houden omwille van de olie [Barnavi, 279]. De onderhandelingen liepen steeds weer vast. Gewapend verzet, terreur en clandestiene immigratie bleken afdoender. Vanaf 1946 haalde de harde joodse lijn het in Palestina [Laqueur-1973, 622].

Bij de onderhandelingen werd de judeocide uiteraard als argument uitgespeeld, maar de staat Israël dankt daar zeker zijn bestaan niet aan. Wereldpolitiek, strategische en economische belangen in het Midden-Oosten speelden een doorslaggevender rol [Laqueur-1973, 626; Barnavi, 298]. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de verrassend positieve houding van de Sovjet-Unie tegenover de oprichting. De Sovjet-Unie zag daarin een middel om de westelijke invloed in de oostelijke Middellandse Zee te beperken. De kortstondige ommezwaai van de machtigste tegenstander van het politieke zionisme speelde een beslissende rol, ook de satelietstaten van de USSR stemden voor de joodse staat [Barnavi, 281; Laqueur-1973, 624].

b. Funderingsmythe

Dat velen zich voor de oprichting van een joodse staat beriepen op de poging om het joodse volk uit te roeien en dat de Holocaust een fundamenteel onderdeel is geworden van de funderingsmythe van de staat Israël [Korman Gerd, 260] is verre van verbazingwekkend. Vervolging omwille van reële of fictieve groepskenmerken verhoogt het groepsgevoel bij vele vervolgden. Ook in de getto's en de kampen speelde, zoals uit ooggetuigenverslagen blijkt, dat verenigende effect, de bewustwording van het jood-zijn. Een effect dat later nog werd versterkt door de bewustwording van de omvang van de judeocide en de herdenking van de miljoenen slachtoffers. Decennia later wordt het sommige overlevenden, Primo Levi bijvoorbeeld, ten kwade geduid dat ze hun kampervaring niet in zionistische richting hebben geïnterpreteerd en zich probleemloos hebben aangepast aan de naoorlogse maatschappij [Evenhuis, 848].

Funderingsmythes verlenen betekenis aan verleden, heden en toekomst (van een volk), geven zin aan het bestaan [van Vree]. Ze zijn doorgaans gebaseerd op historische gebeurtenissen die aan de staat ten grondslag liggen of aldus worden geïnterpreteerd. Maar staat en volk drukken hun stempel op het verleden, de historische feiten worden geselecteerd en geïnterpreteerd. De oprichtingsgeschiedenis wordt aangepast aan de maatschappelijke nood, er komt een mythologische dimensie bij. Oprichtingsmythes zijn geïdealiseerde versies van het verleden. Deze idealisering gaat gepaard met een *verbijzonderingsproces* waardoor de grondslag van de staat almaar *onvergelijkbaarder en unieker* wordt.

De kern van dergelijke geschiedkundige mythes bestaat bijna altijd uit een herdenkingscultus voor de helden en martelaren die hun leven hebben gegeven voor (de oprichting van) het vaderland. De herdenkingscultus bevredigt de behoefte aan groepsidentificatie en continuïteitsbeleving, versterkt het wij-gevoel of houdt het in stand. Het nationaal-historische geheugen wordt gevoed en in stand gehouden door nationale herdenkingsoorden,

-dagen, -feesten en -processen, onderwijs en geschiedschrijving, de nationale hymne en andere gewetensbevestigende rituelen.

Nationale mythes, het belang dat eraan wordt gehecht en het gebruik dat ervan wordt gemaakt, zijn alle aan evolutie onderhevig. Hun belang stijgt in tijden van nood, als velen het gevoel hebben dat de natie wordt bedreigd, dat de banden moeten worden aangehaald, dat de groepsidentificatie moet worden versterkt.

Hieronder zal ik enkele fasen in de recente evolutie van de moderne funderingsmythe van de staat Israël schetsen, hun samenhang met politieke gebeurtenissen, de toenemende politieke exploitatie van de Holocaust, zijn wijzigende betekenis en waardevermeerdering, en de evolutie van de uniciteitsgedachte, mijns inziens de 'wetenschappelijke' reflectie (of ideologisering) van de politisering van de Holocaust.

c. Groeiend zelfvertrouwen

Aanvankelijk was er in Israël relatief weinig belangstelling voor de nazi-genocide op de Europese joden. De stichtingsgeneratie (pioniers en overlevenden) was toekomstgericht, alle aandacht en energie ging naar de economische en militaire overlevingsstrijd. De pioniersgeneratie was gehard in de strijd voor het bestaan van de eerste nederzettingen, en de jodenslachting in Europa was ook oninteressant omdat ze niet paste in de strijdvaardige zionistische wereldbeschouwing. De vele overlevenden (bijna de helft van de bevolking bij de oprichting van Israël, meer dan 20% begin jaren vijftig, vijf jaar later nog 15%) herinnerden de andere Israëli's al te sterk aan de als vernedering beschouwde catastrofe, aan het feit dat ze er zelf aan ontkomen waren. En de in de jaren vijftig en de vroege jaren zestig opgroeiende generaties en emigranten uit islamitische landen toonden weinig interesse in wat de joden in de diaspora was overkomen [Elon, 37; Epstein, 96, 107, 189; Evron, 41; Hilberg-1961, 676; Margalit-1988; Roskies, 566; Young, 134].

In 1953 kwam er een eerste kentering. De slachtoffers van de jodenuitroeiing werden postuum tot Israëlische staatsburgers verheven. Er werd een nationaal monument en onderzoekscentrum opgericht, ten dele in antwoord op de onthulling van een 'gedenkteken voor de onbekende Joodse martelaar' daags voordien in Parijs [Young, 186]. Jad Vashem (zoals het centrum in Jerusalem werd genoemd) had tot opdracht bronnen te verzamelen over uitroeiing en verzet van de Europese joden en was, zoals uit zijn volledige benaming blijkt, ook verantwoordelijk 'voor de herdenking van de martelaren en helden' [Dawidowicz-1981, 127]. Een takenvermenging die niet direct waarborgen leek te bieden voor wetenschappelijke objectiviteit. Maar in Jad Vashem werd vanaf het begin waardevol onderzoek verricht, zij het onvermijdelijk soms met een wat nationalistische inslag. Het centrum is een van de belangrijkste Holocaustcentra ter wereld en omvat monumenten, heiligdommen, archieven en vaste tentoonstellingen.

Uit benaming en opdracht van Jad Vashem blijkt dat de zionistische oprichters (het parlement) afstand wilden nemen van de slachtoffervisie op het joodse verleden. Martelaren én helden moesten worden herdacht. De overtuiging dat de zelfperceptie van joden als slachtoffer hun kwetsbaarheid vergroot, neemt in de zionistische ideologie een belangrijke plaats in. Sommigen voeren de nazi-genocide aan als bewijs voor de zionistische stelling dat joden geen overlevingskans hebben zolang ze over de hele wereld verspreid zijn. De joodse zwakheid en kwetsbaarheid in de diaspora zou de nazi-genocide in de hand hebben gewerkt of in elk geval de omvang ervan vergroot hebben. Vele orthodoxe joden waren in de loop der tijden als martelaars gestorven, als heiliging van gods naam (Kiddush hashem) [Jonas, 294; Roskies, 73]. Zionisten onderlijnen het contrast tussen passieve 'oude' (ouderwetse) joden en strijdbare 'nieuwe' joden. Strijdbaarheid en vechtlust worden beklemtoond, onder meer om jongeren te voorzien van leefbare modellen [Evron, 38; Hilberg-1988, 888-901; Young, 134, 186]. Jad Vashem heeft de jodenuitroeiing altijd verteld als Holocaust (brandoffer) én weerstand. De grondslag van de natie werd verbonden met heldhaftige strijders die weerstonden aan machtige wereldkrachten om de eer en waardigheid van het joodse volk te bekrachtigen

[Berenbaum, 87].

Begin jaren zestig kwamen de belangstelling voor en politieke exploitatie van de judeocide in een stroomversnelling terecht. Het keerpunt kwam er met de ontvoering van Adolf Eichmann uit Argentinië (1960), het proces tegen Eichmann (1961) en de controverses die daarmee gepaard gingen [Evron, 42]. De discussies worden goed weergegeven door het concept 'banaliteit van het kwaad' dat Hannah Arendt toen bedacht. Verscheidene waarnemers op het proces (overlevenden, journalisten, filosofen) hadden vastgesteld dat Eichmann geen sadistisch monster was maar een plichtmatige bureaucraat, iemand die zich op hoge morele principes beriep. Hannah Arendt ging nog verder, ze beschuldigde joden - meer bepaald de Joodse Raden - ervan actief meegewerkt te hebben aan de vernietiging van het joodse volk (*Eichmann in Jerusalem*, 1963). Arendt populariseerde Hilbergs stelling dat de joodse slachtoffers medeplichtig waren [Rosenthal Abigail, 150]. Jonge Israëli's die hun oren niet geloofden toen ze vernamen dat de Europese joden 'zich als schapen ter slachtbank hadden laten leiden', maakten duidelijk dat ze het moe waren altijd voor weerloze slachtoffers door te gaan [Rousso, 179; Wormser-Migot-1979, 96].

Het zelfvertrouwen steeg. En dat werd gesterkt door de vlot verlopende integratie en assimilatie in het westen, de stabilisering van de joodse culturele aanwezigheid, vooral in de Verenigde Staten [Eley, 6].

d. Verlies van de slachtofferstatus

Het zelfvertrouwen groeide uit tot zelfverzekerdheid toen Israël zijn politieke macht verder uitbreidde. De zesdaagse oorlog (juni 1967) bracht een ware joodse euforie teweeg. De overwinning en de bezetting van de veroverde gebieden deden het nationalistische groepsgevoel en het belang ervan stijgen. De Holocaust werd steeds vaker als legitimatie aangevoerd, vooral naar diaspora-joden toe [Rousso, 153].

Deze tendens werd bevorderd door de negatieve beeldvorming rond Israël. De bliksem-overwinning dwong respect af, maar het effect van Auschwitz verdween als sneeuw voor de zon. Het constant met uitroeiing bedreigde hoopje kampoverlevenden had zich ontpopt als een natie met een machtige inlichtingendienst en een superieur leger. Israël oefende nu op zijn beurt geweld uit. Het tijdperk van rouw, medelijden en uit schuldgevoelens geboren filosemitisme leek afgesloten. De zondebok bij uitstek, de ten onrechte tot dolen veroordeelde jood, oefende nu macht uit over anderen. De tot dan bijna vanzelfsprekende solidariteit van de niet communistische linkerzijde brokkelde af. Palestina kreeg nu recht op die sympathie. Dat kwam tot uiting in oppervlakkige maar tot de verbeelding sprekende slogans. Nieuwe filosofen bestempelden zionisten tot 'de nazi's van onze tijd'. En Charles de Gaulle, niet direct een antisemiet, had het in 1967 over 'een elitair volk, zelfverzekerd en dominant' [Alexander, 48-49; Barnavi, 292; Finkielkraut-1983, 16-18, 45, 178-179; Marrus-1982, 40].

Joden verloren hun statuut van eeuwig slachtoffer en het krediet waarvan ze sedert de judeocide genoten. De vrijwel automatische identificatie met de underdog kwam nu de Palestijnen ten goede. In bepaalde landen (Sovjet-Unie en Arabische landen) werden de Israëli's met nazi's vergeleken. Sommige joden beschouwen dit als het begin van een zorgvuldig uitgewerkte strategie om Israël te beroven van het morele kapitaal dat het joodse volk 'door zijn onvergelijkelijke leed in de Tweede Wereldoorlog ongewild heeft geaccumuleerd' [Alexander, 47-48, 50].

Enkele in 1970 in boekvorm gepubliceerde 'brieven' van Elie Wiesel illustreren een tot eigenwaan uitgegroeide zelfverzekerdheid, gebaseerd op het gruwelijke leed dat men heeft geleden. Een eerste brief is gericht aan een vriend die zich zorgen maakt over de

situatie in het Midden-Oosten. Wiesel meent dat er niet de minste reden tot ongerustheid is, joden zullen nooit een veroveraarsmentaliteit ontwikkelen. Anders dan bij andere volkeren is voor joden elke overwinning in de eerste plaats een zelf-overwinning. Joden zullen dus nooit vijanden vernederen of martelen. Juist daarom, omdat de Israli's zich niet gedragen hebben als normale veroveraars, omdat joden menselijk zijn gebleven in een onmenselijke situatie, keren pseudo-pacifisten en politici zich tegen Israël [Wiesel-1970, 146-147, 149-150]. En Wiesel voert de argumenten van alle oorlogvoerenden aan: de oorlog werd hen opgedrongen en zij die Israël veroordelen (de Sovjet-Unie en de Derde Wereld) zijn geen haar beter [Wiesel-1970, 148, 152].

In zijn brief aan jonge progressieve Duitsers schrijft Wiesel dat hij begrijpt dat zij tegen alles protesteren, aangezien ze het door die schuldige vaders van ze heel wat moeilijker hebben dan joden [Wiesel-1970, 156-158]. Maar nu zijn ze te ver gegaan. Ze hebben het gewaagd Israël en het joodse volk te veroordelen. Ze hebben, schrijft Wiesel, de kant gekozen van Arabische terroristen en zijn dus medeschuldig geworden aan het leed van de Holocaust-slachtoffers. Ze zijn definitief in de voetstappen van hun vaders getreden, hebben bewezen even blind en reactionair te zijn als Goebbels [Wiesel-1970, 159-162].

Vanaf 1967 kwamen er ook steeds meer studies en bloemlezingen over joods verzet tegen de nazi's. Bijvoorbeeld de door Yuri Suhl samengestelde bloemlezing *They fought back. The story of the Jewish resistance in nazi-Europe* (New-York, 1967) of het verslag van de Jad Vashem conferentie van 1968, *Jewish Resistance during the Holocaust* [zie ook: Van Den Berghe-1989/4, 230-231].

Het stijgende zelfvertrouwen leidde onvermijdelijk tot een zekere verheerlijking, mystificatie en een beklemtoning van de uniciteit, het absoluut uniek karakter van de Holocaust. Rabbijn Emil Fackenheim had het daarover voor het eerst (in geschriften) in 1970. Het bewaren van de herinnering aan de Holocaust werd een 'heilige taak' [Eley, 6].

Na de Jom Kippoer-oorlog (1973) ging het imago van Israël nog sterker achteruit. De Arabische olielanden voerden drastische produktiebeperkingen door en dat leidde tot een wereldwijde energiecrisis. De kwetsbaarheid van de westerse economie werd blootgelegd, de welvaart werd bedreigd. De Atlantische en Europese solidariteit legden het daartegen af.

Vanaf 1973 nam het aantal regeringsverklaringen en -maatregelen tegen Israël en voor Arabische landen sterk toe. Het zionisme werd in de Sovjet-Unie en bepaalde Oosteuropese landen gelijkgesteld met nazisme en in semi-officiële publikaties werden zionisten zelfs van collaboratie met nazi-Duitsland beschuldigd. Eind 1975 stemde een meerderheid van de Verenigde Naties voor een resolutie waarin het zionisme werd getypeerd als 'een vorm van racisme en raciale discriminatie' en waarin het vergeleken werd met het racistisch apartheidsregime. Gabriel Garcia Marquez stelde voor Begin en Sharon te belonen met de Nobelprijs voor oorlog. Israël verloor nu ook de sympathie van de Derde Wereld. Op een eind jaren zeventig gehouden Derde Wereld Conferentie vergeleek Fidel Castro de Israëli's met nazi's en de Palestijnen noemde hij 'nieuwe joden' [Alexander, 49; Barnavi, 293-297; Boonstra, 108, 112, 115; Finkielkraut-1983, 123; Onderzoekscommissie, 67; Siegel, 221].

e. Politieke instrumentalisering van de Holocaust

Militaire acties van of tegen Israël worden, omwille van het shock- of propaganda-effect, van oudsher vergeleken met Gestapo-, nazi- en SS-praktijken. Israëlische politici deden dat al direct na de Tweede Wereldoorlog [Dawidowicz-1981, 16; Evron, 50; Finkielkraut-1982, 139, 140, 142; Finkielkraut-1983, 122 en passim; Margalit-1988; Stein]. Dit soort ideologisch gechargeerde vergelijkingen kent sinds de zesdaagse oorlog en zeker sinds

de Jom Kippoer-oorlog een heropleving. De Holocaust werd steeds veelvuldiger aangevoerd als grondslag van de staat Israël en als rechtvaardiging voor de Israëlische Midden-Oosten politiek. Het belang van de funderingsmythe ging in stijgende lijn. De staat en zijn historisch fundament geraakten versmolten en werden steeds verder gesacraliseerd. Het 'mysterie van de Holocaust' kon volgens Wiesel 'qua intensiteit en omvang, alleen vergeleken worden met de wedergeboorte van Israël' [in, Domenach]. Ongeveer terzelfder tijd, direct na de zesdaagse oorlog - zes dagen, precies de tijd die god nodig had om de wereld te scheppen [Finkielkraut-1983, 50-51] - begonnen enkele zionistische rabbijnen de staat Israël te definiëren als een voorbereiding op de komst van de messias.

Sporen van deze ideologische-theologische omzetting hiervan vindt men onder andere in het verslag van het internationale joods-christelijke symposium dat in 1974 in New York werd gehouden en waar de deelnemers ook 'reflecteerden over de staat Israël in het licht van de Jom Kippoer-oorlog' [Fleischner, xv].

Rabbijn Emil Fackenheim had het daar over de relatie tussen de Holocaust en de staat Israël. Beide zijn volgens hem *uniek* en *onverklaarbaar.* Ze hebben de joodse traditie ingrijpend veranderd. In de orthodoxe visie had de terugkeer naar het Heilige Land bewerkstelligd moeten worden door de komst van de messias. Maar door de oprichting van de joodse staat werd deze messiaanse verwachting aan een concreet werelds feit gekoppeld. Die band tussen Holocaust en Israël is onverklaarbaar, maar hij moet wel onverbrekelijk worden gemaakt [Fackenheim, 209, 212]. Ook de eeuwenoude alliantie tussen jodenhaat en joodse machteloosheid lijkt eindelijk doorbroken. In de getto's en de kampen hebben joden religieus en gewapend verzet geboden. Daar hielden sommige rabbijnen de slachtoffers voor dat uit hun as Israël zou verrijzen. Het joodse verzet tegen de nazi's lag dus aan de basis van de staat Israël. Men is het dus aan die eerste verzetsstrijders verschuldigd te strijden voor de autonomie en de veiligheid van Israël [Fackenheim, 211-214].

Ook Seymour Siegel, professor theologie aan een joods theologisch instituut, was van mening dat de jodenuitroeiing de zionistische overtuiging bevestigd had. Gebleken was dat de komst van het koninkrijk niet aan god alleen moet worden overgelaten, dat ook een menselijke inspanning is vereist. Joden hebben geleerd dat ze alleen op zichzelf kunnen rekenen, dat ze om te overleven politieke macht moeten nastreven. Die les werd bekrachtigd door de Jom Kippoer-oorlog en door de tijdens en na die oorlog tegen Israël gerichte debatten in de Verenigde Naties. De Jom Kippoer- oorlog was een mogelijk keerpunt in de vorming van Israëls identiteit. Hij had de pijlers waarop de natie en het zionisme rusten, auto-emancipatie en uitverkorenheid, verstevigd. Om de komst van de messias voor te bereiden, bleef Israël niets anders over dan zichzelf te beschermen met wereldse middelen [Siegel, 221-223].

De a-religieuze en anticlericale zionistische stichtingsgeneratie begon vanaf 1967 langzaam maar zeker politiek terrein te verliezen aan religieus-orthodoxe, ultra-nationalistische en ultra-orthodoxe strekkingen. Een proces dat werd bevorderd door de immigratiegolven van de jaren vijftig en zestig, die eerder traditioneel ingestelde joden aanvoerden uit Noord-Afrika en andere Arabische landen [van Doorn; Elon, 37; Margalit-1989]. De wereldse staat Israël, door zionisten gecreëerd als instrument om de relaties met niet-joden te normaliseren [Barnavi, 277], begon in de jaren tachtig op een theocratie te lijken. Gebieden werden steeds vaker in naam van de bijbel bezet en vele bezetters droegen een keppeltje op het hoofd [Finkielkraut-1983, 19-20].

Na de machtsovername door Menahem Begin (Likoed) in 1977 kwam de politieke exploitatie van de Holocaust in een nieuwe stroomversnelling terecht. Israëlische autoriteiten en zionisten begonnen er te pas en te onpas naar te verwijzen. Het kleinste grensincident werd vergeleken met nazi-praktijken of genocide. Alle kritiek op joodse

ondernemingen werd veroordeeld als anti-joodse daden en steevast beantwoord met een verwijzing naar de miljoenen doden. Israëlische leiders probeerden, paradoxaal genoeg, steeds meer politieke munt te slaan uit het joodse slachtofferbeeld. Hoofdthema's daarvan zijn de joodvijandigheid van de hele wereld en de constante bedreiging van Israël, beide geïllustreerd aan de hand van de Holocaust [bijvoorbeeld Wiesel-1970, 151]. De hele wereld zou de verdwijning van Israël willen en Israëlische bewindslui gebruiken steeks vaker dit oudste der vijandbeelden om bewapening en 'preventieve' oorlog te rechtvaardigen [Margalit-1988; Wecke-1987, 126, 129]. Het zionistische ideaal van de niet-sentimentele, strijdbare jood raakt op de achtergrond. De traan wordt in eer hersteld en beetje bij beetje groeit de Holocaust uit tot 'de kitsch van Israël'. Een 'geheim wapen' dat nog nadrukkelijker werd getrokken na het uitbreken van de intifada. En tegen operatie 'gedenk de Holocaust' hebben Palestijnen bitter weinig verweer [Bauer-1984, 218-219; Finkielkraut-1983, 59, 93; Margalit-1988].

De uniciteit van de Holocaust, zijn absolute onvergelijkbaarheid, werd steeds meer beklemtoond. De band tussen Holocaust en Israël werd steeds nauwer aangehaald. Zonder Holocaust zou er geen joodse staat zijn. Van in het begin had de Holocaust gezorgd voor een overlevingshouding en die was van beslissend belang voor het buitenlands beleid van Israël. Israël en het hedendaagse jodendom zouden alleen begrepen kunnen worden als men daarmee rekening houdt [Fox, 16].

f. Anti-zionisme, antisemitisme en negationisme

Het joodse volk heeft in de loop der tijden heel wat te lijden gehad onder vijandige houdingen. Antisemitisme speelt nog altijd een belangrijke rol en blijkbaar is er bijzonder weinig nodig om het weer te doen oplaaien. Dit inzicht is niet onverenigbaar met het inzicht dat het joodse volk gelukkig minder kwetsbaar is geworden doordat het, anders dan vele andere vervolgde volkeren, ook op politiek vlak veel bereikt heeft en niet meer machteloos moet toezien. Het gaat hier niet om de beoordeling van het Midden-Oosten beleid van Israël maar om waarnemingen en interpretaties van dat beleid die tot een negatieve beeldvorming rond Israël hebben geleid. Ook Israël wendt de verworven macht ten goede en ten kwade aan. De nieuwe politieke status, macht en machtsmisbruik (of wat aldus waargenomen wordt), lokken reacties uit en worden door sommigen aangegrepen als 'bewijzen' voor de juistheid van hun eeuwenoude racistische vooroordelen.

Anti-zionisme en negationisme worden aan joodse zijde vaak afgedaan als uitingen van antisemitisme. Anti-zionisme zou slechts een 'democratisch' masker zijn waarachter traditionele jodenhaat schuilgaat [Lanzmann, 1899; Steinberg-1989, 31; Weimann, 18, 32]. Dit 'nieuwe antisemitisme' zou bestaan uit de politieke weigering Israël een toekomst te gunnen, en de ontkenning van het rechtvaardigende verleden zou een instrument zijn om dat te verwezenlijken [in Weimann, 15]. Dat de judeocide een gunstige weerslag heeft gehad op de houding tegenover joden wordt niet ontkend, maar weinigen nemen in overweging dat die wat positievere houding ongedaan gemaakt kan worden door het Midden-Oosten beleid van de Israëlische regering, dat de verslechtering van het beeld dat de wereld van de joodse staat heeft tot anti-joodse gevoelens leiden kan [Weimann-Winn, 136-139; Barnavi, 298].

Dergelijke eenzijdige reacties zijn gezien het verleden meer dan begrijpelijk. Maar anti-zionistische en anti-Israël gevoelens worden uiteraard niet altijd door antisemitisme ingegeven. De afkeuring van (een deel van) het buitenlandse beleid van een natie impliceert niet noodzakelijk een negatieve houding tegenover haar bevolking. De gelijkschakeling van anti-zionisme en antisemitisme is een ideologisch argument.

Het Arabisch-Israëlische conflict is een politiek conflict. De Arabische vijandigheid

tegenover Israël is geen kwestie van vooroordelen. Ze gaat terug op reële oorzaken, politieke rechten en belangen. Maar bij politieke conflicten spelen alle partijen ook in op chauvinistische en racistische vooroordelen. Al kan men tegelijkertijd joodvriendelijk en anti-zionist zijn (zelfs joden en Israëli's zijn dat), toch hoeft er niet aan getwijfeld te worden dat velen misbruik maken van het Arabisch-Israëlische conflict om antisemitische gevoelens te spuien. De VN-resolutie die het zionisme kenschetst als een vorm van racisme heeft bijgedragen tot een grotere vermenging van anti-zionistische en antisemitische uitingen [Onderzoekscommissie, 120]. Sinds de beeldvorming rond Israël is geëvolueerd van vervolgde tot vervolgende natie, werd ook het taboe op openlijk antisemitisme gedeeltelijk doorbroken. Maar de felle haat die het klassieke antisemitisme in Midden- en Oost-Europa kenmerkt vindt men niet terug bij moslims, zelfs niet bij de antisemieten onder hen. De Palestijnse kwestie is voor christelijke antisemieten voorwendsel en uitlaat voor hun jodenhaat, bij moslim-antisemieten is zij de oorzaak [Lewis, 28-29, 33; Barnavi, 297].

Natuurlijk komt het negationisme, de systematische ontkenning van een essentieel onderdeel van de funderingsmythe van de joodse staat, de tegenstanders van die staat goed uit. Maar de Arabische belangstelling lijkt toch relatief klein. Ik vond daarvan weinig indicaties. In een in 1975 gepubliceerd anti-zionistisch boek ontkende een in Duitsland levend Palestijn de judeocide [Kulka, 11]. In maart 1976 hield de Saoedi-Arabische afgevaardigde voor de Algemene Vergadering van de VN een toespraak waarin hij Anne Franks dagboek een vervalsing en de jodenuitroeiing een zionistisch uitvindsel noemde. Hij baseerde zich daarvoor op negationistische boeken. Zijn beweringen werden enkele jaren later door zijn opvolger herhaald [Alexander, 47; Kulka, 18-19]. In 1983 verheugde Faurisson er zich over dat hij eindelijk werd vermeld in een in Frankrijk uitgegeven Arabisch tijdschrift [Faurisson-1989, 101]. Het grootste deel van de niet onaanzienlijke financiële middelen waarover bepaalde negationisten beschikken is waarschijnlijk afkomstig van rechtse groeperingen en partijen, maar er zijn ook aanwijzingen dat ze steun ontvangen van Arabische supporters [Craig-Revill; Fresco-1988, 66; Holmes, 5; Stengers-1989, 11; Vick, 19].

Het negationistische gedachtengoed vindt ongetwijfeld een vruchtbare voedingsbodem in eeuwenoud antisemitisme, maar de twee gaan zeker niet altijd samen. Alle negationisten als neo-nazi's en jodenhaters afschilderen is een simplistische en onverstandige veralgemening. Ze heeft ontkenners al herhaaldelijk de kans geboden recht tot antwoord af te dwingen en ze kan ertoe leiden dat ontkenning van ultra-linkse zijde geloofwaardig overkomt omdat die ontkenners geen voor de hand liggende reden hebben om de nazi-gruwel te ontkennen. Wel juist is dat alle hedendaagse negationisten verwoede anti-zionisten zijn [Vidal-Naquet-1985, 502].

Het moge moeilijk te begrijpen zijn [Persitz-Wellers, 81] maar het lijdt weinig twijfel dat enkele negationisten er oprecht van overtuigd zijn dat de judeocide nooit plaatsgevonden heeft. Ze zijn blind en verdwaasd, maar daarom nog geen jodenhaters. In Faurissons geschriften zijn allerlei op zijn minst onverstandige en naar antisemitisme ruikende gedachtengangen terug te vinden, maar op basis daarvan kan hem geen jodenhaat worden aangewreven. Uit zijn geschriften blijkt wel dat hij er van voren af aan, om redenen die hij niet vermeldt, van overtuigd was dat de jodenuitroeiing gelogen was en dat hij achteraf naar middelen heeft gezocht om zijn vooroordeel te staven. En dat past wonderwel bij zijn dwarsdrijvende denken dat al aan het daglicht trad vooraleer hij zich bezighield met de nazi-genocide. Die contraminepsychologie lag volgens zijn eigen zeggen al in zijn prille kinderjaren vast, toen hij ondersteboven was van de mededeling dat de Sinterklaas waarin men hem had doen geloven niet echt bestond [*Libération,* 12 juillet 1981].

3. Wetenschappelijk-ideologische weerspiegeling van de politisering

a. De uniciteitsgedachte

Parallel met de toenemende politisering van de Holocaust loopt een tendens van filosofisch-geschiedkundige verbijzondering en sacralisering. De jodenuitroeiing wordt unieker dan het unieke genoemd. De Holocaust is een absoluut novum, een mysterie zonder naam, onbegrijpelijk, onbeschrijfelijk en onovertrefbaar. De joodse slachtoffers vormen een categorie apart. De Holocaust transcendeert de geschiedenis en overstijgt het menselijk verbeeldingsvermogen. Zelfs indien we alle feiten zouden kennen en hun volledige evolutie zouden kunnen reconstrueren, dan nog zouden we het niet begrijpen. Verklaringen missen de essentie, ze verzwakken en ontkennen de werkelijkheid. De ervaring is onoverdraagbaar. Getuigenissen mogen alleen afschuw, huiver en nederigheid opwekken. Verklaringspogingen van de Holocaust zijn uit den boze. Buitenstaanders die zich daaraan wagen vulgariseren en ontheiligen het heilige mysterie, gedragen zich immoreel. Vergelijking met andere gruwelen, élke relativering is heiligschennis en obsceen. En dit unieke karakter, deze uniciteit, zou al direct na de oorlog door de hele westerse wereld erkend zijn, onder meer omdat men besefte ook schuld te hebben aan het lot van de joden [in Berenbaum, 93; Bettelheim-1979, 118, 120-121; Dawidowicz-1981, 15; F.S.A., 26; Lanzmann-1979, 1897-1898, 1906-1907; Nora Levin in Marrus-1989, 2, 203; in Rosenberg-1983, 17-18; in Roskies, 8; Wiesel-1970, 10-11, 171; Wiesel-1975, 314-315; Wiesel-1978, 157, 206; Wiesel-1978/2].

b. Filosofische betekenis van de judeocide

De nazi-gruwel zou onuitwisbare sporen hebben nagelaten in het collectieve geheugen en die sporen zouden zich nog steeds dieper ingraven. De stijgende interesse voor de Holocaust wordt geïnterpreteerd als een bewijs van zijn intrinsieke, uitzonderlijke betekenis [Chaliand-Ternon, 166, 168; Rosenberg-Marcus, 203; van Vree]. En ook het bestaan van het negationisme wordt soms geïnterpreteerd als een paradoxaal bewijs van de uniciteit [Baron, 141; Fox, 1x, 19; Fresco-1988, 30; Steinberg-1989, 83].

Het zou steeds duidelijker zijn dat de jodenuitroeiing een breuk is in onze geschiedenis, het einde van de mens als moreel wezen, van het aardsparadijselijke ideaal, van de mogelijkheid van kunst en de denkbaarheid van god [zie bijvoorbeeld Rosenberg-Marcus, Wiesel, Jonas, Kenis-1987 en Vanhoutte]. De Holocaust zou van centrale en beslissende betekenis zijn voor het begrijpen van de moderne maatschappij en van onze tijd. Hij stelt onze beschaving, de centrale waarden van onze maatschappij ter discussie. Hij vormt een fundamentele uitdaging voor onze filosofie. We zijn allen betrokken, allen vervolgers en vervolgden. Maar dit alles is noch tot ons bewustzijn, noch tot ons geweten doorgedrongen. [Rosenberg-Marcus, 202-204; Rosenberg-1983, 16-18]. Dit betoog dringt wel tot steeds wijdere kringen door. Jean-Marie Lustiger bijvoorbeeld, een bekeerde jood die het tot aartsbisschop van Parijs heeft gebracht, interpreteert de wegvoering van joodse kinderen als het einde van de Verlichtingsdroom. In Auschwitz, schrijft hij, werd de hele mensheid gekwetst. Daar heeft de mens ontdekt tot welke zelfontkenning en godslastering hij in staat is. Wat de nazi's hebben gedaan is niet alleen een misdaad *tegen* maar ook *van* de mensheid [Lustiger]. Auschwitz zou zijn uitgegroeid tot 'de ultieme katharsis van de Europese beschaving' en daarom 'een fundament van de nieuwe Europese cultuur' zijn (van Vree).

Expliciet of impliciet wordt steeds verwezen naar *Die Dialektik der Aufklärung* van Max Horkheimer en Theodor Adorno. Daarin hadden deze twee filosofen, al tijdens de oorlog, vooraleer de volle omvang van de catastrofe bekend was, gewezen op de transformationele betekenis van de judeocide. Ze beschouwden haar als de zelfvernietiging van de Verlichting. De waarden die vooruitgang leken te waarborgen

hadden Auschwitz mogelijk gemaakt. De functionele rede, wetenschap en techniek hadden tot moordfabrieken geleid. Maar Horkheimer en Adorno hadden nog niet alle hoop verloren, de Verlichting kon alsnog bevrijd worden. Twintig jaar later was dit optimisme verdwenen. In *Negative Dialektik* (1966) stelt Adorno dat de filosofie haar verwerkelijkingsmoment heeft gemist, dat de poging om de wereld in overeenstemming te brengen met de Rede definitief mislukt is. De geschiedenis ontplooit geen plan voor een betere wereld. Er is geen universele geschiedenis die leidt van barbaarsheid naar menslievendheid, maar wel een geschiedenis die leidt van de katapult naar de megatonbom. Permanente catastrofe is de enige Weltgeist [Rosenberg-Marcus, 208-209, 211-213, 218; Aronson, 235-236].

Daar valt heel wat tegen in te brengen. Het hooggestemde pessimisme van deze filosofen (en andere geleerden) stemt niet overeen met de feiten. De nazi-genocide heeft niet zo'n verregaande invloed gehad. De meerderheid van de wereldbevolking had en heeft geen boodschap aan Auschwitz. De mensen bleven en blijven er niet bij stil staan, het leven gaat zijn gewone gang. Dat klagen overlevenden al veertig jaar aan. De functionele rede, wetenschap en technologie, de verwereldlijking van mens- en wereldbeeld hebben de uitvoering van de nazi-genocide zeker vergemakkelijkt, maar ze hebben haar niet veroorzaakt of gemotiveerd. Voordien werden ook volkenmoorden gepleegd, maar dan in gods naam. De judeocide kan slechts aan secularisatie worden geweten onder abstractie van haar essentieel menselijke, politieke karakter, onder abstractie van de vraag *waarom* de joden werden uitgeroeid [Aronson, 232, 234]. Op filosofisch-ideologisch vlak lag het nazisme niet in het verlengde van Rede en Verlichting, integendeel, het stoelde op een irrationele en pantheïstische mystiek en keerde zich vrijwel onmiddellijk tegen de verdedigers van het Verlichtingsideaal [Konopinicki].

Herbert Marcuse heeft duidelijk gemaakt dat er zowel positieve als negatieve trends bestaan en dat die met elkaar kunnen conflicteren. Vooruitgang wordt doorgaans losgekoppeld van de politieke en sociale doelstellingen van de Verlichting. Vooruitgang wordt pas geïntegreerd door sociale strijd of als heersers daar belang bij hebben. Er is geen rechtlijnige progressie, geen kracht die de geschiedenis in een bepaalde richting stuwt. De toekomst kan bevrijding en destructie brengen. Een schrikbarend toekomstbeeld, maar toch minder zwart dan Adorno dacht [Aronson, 240-241]. Alleen door kritisch geloof in de Verlichtingsidealen bestaat er een kans dat catastrofen voorkomen kunnen worden [Seeskin, 101].

c. Ontstaan en evolutie van de uniciteitsgedachte

De verbijzondering van de nazi-genocide was een geleidelijk proces. Tijdens de oorlog wezen enkele filosofen, politici, juristen en theologen op het uitzonderlijke karakter van de nazi-misdaden. Het begrip 'misdaad tegen de mensheid', dat al in 1915 was gebruikt (in het Frans-Engels-Russisch protest tegen de uitroeiing van de Armeniërs), groeide uit tot een juridische categorie. Maar die categorie werd aanvankelijk geenszins beperkt tot de jodenuitroeiing. Raphael Lemkin, een naar de VS geëmigreerd Pools-joods jurist, omschreef in 1943 het door hem bedachte begrip *genocide* op zo'n wijze dat het ook het lot dekte van Polen, Slaven en Serviërs onder het nazi-regime [Kuper, 22; Bauer, 212].

De uniciteitsvraag stelde zich aanvankelijk bijna uitsluitend in joodse kringen en voornamelijk in de context van de joodse geschiedenis, bij vergelijking met andere pogroms [Korman Gerd, 262]. In 1949 kwamen enkele joods-Amerikaanse geleerden tot de conclusie dat de nazi-genocide op joden zich van andere pogroms onderscheidde door haar omvang (geografische uitgestrektheid, aantal slachtoffers) en het feit dat de vervolging niet ondanks maar dank zij de staat was geschied [Gerd Korman, 255-257]. In 1956 probeerde de joodse filosofe Hannah Arendt aan te tonen dat de nazi-kampen het menselijk begrip overstijgen, dat het begrippenapparaat van de wetenschap ontoereikend is [Arendt-1956, 50, 62, 64]. Volgens Arendt wered de uniciteit niet erkend

omdat de slachtoffers toch maar joden waren [Arendt, 51]. In joods-religieuze kringen werd de nazi-genocide lange tijd beschouwd als een voortzetting van de eeuwenoude jodenvervolging [Bauer-1984, 218].

De judeocide kreeg ook pas gaandeweg een aparte benaming. Tijdens de oorlog en in het eerste naoorlogse decennium had men het over 'Grote Catastrofe', 'umkummen' 'choerban' (of 'hoerban'), 'shoah' of 'de recente catastrofe'. Joodse geleerden gebruikten zeker tot in 1960 de meervoudsvorm van 'holocaust' (in het Engels sinds de 17de eeuw een generieke term voor massaslachting). Ze vergeleken de Grote Catastrofe met andere joodse catastrofes en zochten naar historische analogieën. Pas eind jaren vijftig raakte 'holocaust' als specifieke term ingeburgerd in joodse academische kringen. De formele en inhoudelijke verandering van het begrip 'holocaust' weerspiegelt het keerpunt in het stijgend joodse zelfvertrouwen. Vanaf de jaren zestig wordt de Holocaust met een hoofdletter geschreven, voorafgegaan door een lidwoord en voorbehouden aan de nazi-genocide op de joden. In 1968 kreeg het een apart academisch statuut (als afzonderlijk lemma in de Library of Congres) [Eley, 6; Korman, Gerd, 255-261; Robinson, 20-21; Young, 86-87].

Ook de emblematische betekenis van Auschwitz, dat tegenwoordig vaak als synoniem wordt gebruikt voor de jodenuitroeiing, dateert uit dezelfde periode. AAuschwitz raakte in bredere kring bekend door het proces tegen Eichmann en het proces tegen de bewakers van Auschwitz (Frankfurt, 1963-1965). Voordien spraken vooral Buchenwald, Dachau en Bergen-Belsen tot de verbeelding, zeker in niet-joodse kringen. Het waren de grootste door de westerse geallieerden bevrijde kampen. De eerste dus waarover directe en overvloedige informatie (beeldmateriaal, ooggetuigenverslagen) beschikbaar kwam. Het aantal westerse overlevenden van Buchenwald en Dachau lag hoger dan dat van Auschwitz en er waren ook meer ooggetuigenverslagen. En die overlevenden en ooggetuigenverslagen waren bovendien minder vreemd (geen joden, verslag over minder extreme situaties) dan die van Auschwitz. Bergen-Belsen was oorspronkelijk een van de minst slechte nazi-kampen maar het werd een waar gruweloord toen de nazi's een enorme stroom gevangenen aanvoerden uit reeds bevrijde, meer oostelijke kampen. Vandaar dat het door de Engelsen bevrijde Bergen-Belsen nog vele jaren na de oorlog doorging voor een uitroeiingskamp met gaskamers en dat foto's en films van de lijkenhopen die de bevrijders er hadden aangetroffen werden gebruikt om de jodenuitroeiing te illustreren. De namen van de nog 'vreemdere' dodenkampen (Chelmno, Belzec, Treblinka en Sobibor) zijn nog steeds niet in bredere kring gekend.

Amerikaanse historici bleven ook na 1968 'holocaust' in zijn oorspronkelijke algemene betekenis gebruiken en duidden er bijvoorbeeld de Amerikaanse burgeroorlog, de Tweede Wereldoorlog of de Derde Wereldoorlog ('de nucleaire holocaust') mee aan. Dat hing samen met het feit dat ook in de VS, zeker tot het begin van de jaren zeventig, alleen joodse geleerden en in joodse geschiedenis gespecialiseerde historici interesse hadden voor de jodenuitroeiing [Korman, Gerd, 261, 270]

De houding van bepaalde vermaarde niet-joodse historici en geleerden tegenover de judeocide heeft mogelijk de interesse voor en het belang van de uniciteitsgedachte doen stijgen. In 1954 lokte de beroemde historicus Arnold Toynbee een jaren aanhoudende controverse uit toen hij in zijn opus magnus *A Study of History* (deel 8, *The West and the Jews*) het standpunt verdedigde dat de uitroeing van de joden in Europa het equivalent was van de beproevingen van Afrikaanse slaven die in afschuwelijke omstandigheden naar de nieuwe wereld werden verscheept. Kort nadien vergeleek hij de jodenuitroeiing met de extreme ervaringen van Arabische vluchtelingen uit Palestina [Robinson, 22-24].

Het veruitzonderlijkingsproces leidde in joodse kringen vrij snel tot taboeïsering. Midden jaren vijftig bijvoorbeeld tikte Holocaustonderzoeker Léon Poliakov zijn collega Gerald

Reitlinger op de vingers omdat deze laatste het in *The final solution* had gewaagd enkele vraagtekens te plaatsen bij het totaal aantal joodse slachtoffers en bij de diabolisering van nazi's en Duitsers. De uitroeiing der joden, schreef Poliakov, is *zo* uniek dat objectiviteit begrensd moet worden, ook bij de wetenschappelijke bestudering van het fenomeen [Poliakov-1954, 152-153].

d. Dogmatisering van de uniciteit: de holocaust'boom' in de VS

In de uit 1955 daterende, succesrijke Amerikaanse toneeladaptatie van Anne Franks dagboek werden verwijzingen naar haar joodse identiteit tot een minimum beperkt en passages waarin ze zich afvraagt waarom het joodse volk zo vervolgd wordt werden vervangen door 'we zijn niet het enige volk dat geleden heeft...' [Alexander, 48].

In de eerste naoorlogse decennia bekleedden de judeocide en de uniciteitsgedachte ook in het Amerikaans-joodse bewustzijn geen centrale plaats. Het proces tegen Eichmann bracht hierin geleidelijk verandering. Eind jaren zestig was de sociale betekenis van de Holocaust flink gestegen. De zesdaagse oorlog en de onthullingen over de apathie van de Roosevelt-administratie tegenover het lot van de Europese joden (Arthur Morse - *While six million died,* 1968) waren daar zeker niet vreemd aan [Schorsch, 38].

Bibliografie

Aarsbergen, A. - *Verre paradijzen. Linkse intellectuelen op excursie naar de Sovjet-Unie, Cuba en China,* Utrecht, Hess, 1988

Abicht, Ludo - 'Heel gewone mensen in buitengewoon afschuwelijke tijden', *De Nieuwe Maand,* nr. 10, december 1987, p. 35-41

- *Mensen in Israël en Palestina. Eén maat en één gewicht,* Kapellen/Kampen, DNB/Peclkmans/Kok Agora, 1990

Adam, Uwe Dietrich - 'Les chambres à gaz', in *Colloque...,* op. cit., p. 236-261

AHR - *Annales d'histoire révisionniste*, nummers 1, 2 en 3 (1987); nummers 4 en 5 (1988); nummers 6 en 7 (1989)

Ainsztein, Reuben - 'An Australian view of Holocaust and genocide. Hoaxes galore', in *New Statesman,* 7.9.1979

Alexander, Edward - 'Stealing the Holocaust' in, *Midstream,* November 1980, p. 46-50

Arendt, Hannah - 'Social science techniques and the study of concentration camps', in *Jewish Social Studies,* vol. xii, 1, 1956, p. 49-64; herdrukt in Rosenberg & Myers, p. 365-378

- *De banaliteit van het kwaad,* Amsterdam, Moussault, 1969

Arndt, Ino & Scheffler, Wolfgang - 'Organisierter Massen-mord an Juden in Nationalsozialistischen Vernichtungsla-gern', in *Viertel-jahrshefte für Zeitgeschichte,* 1976(2), p. 105-135

Arnoni, M.S. - *In plaats van ideologie.* Utrecht-Antwerpen, Bruna, 1975

Aronson, Ronald - 'Why? Toward a theory of the Holocaust', in *Socialist Review,* vol. 11, 1981, 4, p. 63-82

- 'The Holocaust and human progress', in Rosen-berg & Myers, 1988, p. 223-244

Avisar, Ilan - *Screening the Holocaust. Cinema's images of the unimaginable,* Bloomington & Indianapolis, Indiana University Press, 1988

Ayçoberry, Pierre - *La question nazie. Les interprétations du national-socialisme - 1922-1975*, Paris, Seuil, 1979

Azéma, J.P. e.a. - 'La science historique et les chambres à gaz', in *Bulletin trimestriel de l'Institut d'Histoire du Temps Prése-nt,* 25, 1986, p. 3-13

Bailer-Galanda, Brigitte - 'Leuchter und seine Epigonen' in, Bailer-Galanda, Brigitte; Benz, Wolfgang & Neugebauer, Wolf-gang (Hg.) - *Wahrheit und Auschwitzluge. Zur*

Bekämpfung "revi-sionistischer" Propaganda, Wien, Deuticke, 1995, p. 87-98

Bailer, Josef - 'Die "Revisionisten" und die Chemie' in, Bailer-Galanda, Brigitte e.a., op. cit., p. 99-118

Barker, Martin - 'Het nieuwe racisme', in *Nederlands racisme,* Amsterdam, Van Gennep, 1984, p. 62-85

Barnavi, Elie - *Israël au XXè siècle,* Paris, P.U.F., 1982

Baron, Charles - 'Remembering for the future', in *Le Monde Juif*, 131, juillet-septembre 1988, p. 136-143

Bauer, Yehuda - 'Whose Holocaust ?', in *Midstream,* vol. xxvi, 1980, 9, p. 42-46

- 'The place of the Holocaust in comtemporary history', in *Studies in Contemporary Jewry I,* 1984, p. 201-224

- 'A critique of Phillip Lopate. Don't resist', in *Tikkun,* May/June 1989, p. 65-67

Baum, Rainer C. - 'Holocaust: Moral indifference as the form of modern evil', in Rosenberg & Myers, p. 53-90

Baynac, Jacques & Fresco, Nadine - 'Comment s'en débarrasser?' in, *Le Monde,* 18 juin 1987.

Berenbaum, Michael - 'The uniqueness and universality of the holocaust', in *American journal of theology and philosophy,* vol 2, 1981, p. 85-96

- *After Tragedy and Triumph. Modern Jewish Thought and the American Experience,* Cambridge/New York, Cambridge University Press, 1990

Berman, Paul L.- 'Geschiedvervalsing', in *Vrij Nederland,* 15 augustus 1981

Bettelheim, Bruno - *The informed heart,* London, Paladin, 1970 (eerste editie : 1960)

- *Survivre,* Paris, Laffont, 1979

Bezwinska, Jadwiga & Czech, Danuta (eds.) - *Amidst a nightmare of crime. Manuscripts of members of Sonderkommando,* Auschwitz, Staatsmuseum, 1973

- *KL Auschwitz seen by the SS: Höss, Broad, Kremer,* Auschwitz, Staatsmuseum, 1978

Biffaud, Olivier - 'L'offensive antisémite de l'extrême droite', in *Le Monde,* 9.9.1989, p. 7

Billig, Joseph - 'The launching of the 'Final Solution', in *The Holocaust and the neo-nazi mythomania,* 1978 - (zie Klarsfeld), p. 1-104

Billig, Michael - *L'internationale raciste. De la psychologie à la "science" des races,* Paris, Maspero, 1981

Blanchet, Pierre - 'L'extrême-droite panrusse', in *Le Nouvel Observa-teur,* 15.6.1989, p. 59.

Bleich, Anet - 'Nederlands racisme - Inleiding', in *Nederlands racisme,* Amsterdam, Van Gennep, 1984, p. 9-34

Bleich, Anet & Boon, Rudi - 'De antifascisme-beweging', in *Nederlands racisme,* op. cit., p. 149-163

Bloch, Pitch - 'Zyklon B', in *Esprit,* septembre 1980, p. 53-56; (ook opgenomen in Vidal-Naquet-1987, p. 85-92)

Bolkestein, F - 'Het grimmige gelijk van een linguïst', in *NRC-Handelsblad,* 11.10.1988

- 'Voor Noam Chomsky bestaat geen middenweg', in *NRC-Handels-blad,* 4.1.1989

Boonstra, J, Jansen, H. & Kniesmeyer, J. (red) - *Antisemitisme. Een geschiedenis in beeld,* 's-Gravenhage, Anne Frank Stichting & SDU, 1989

Bouman, Salomon - 'Magische band van joden VS met Israel verslapt', in *NRC-Handelsblad,* 21.12.88

Brands, M.C. - 'Revisionistische bewegingen in de Amerikaanse historiografie', in *Theoretische geschiedenis,* 1977, nr. 2, p. 77-92

Brauman, Rony et Sivan, Eyal - *Eloge de la désobéissance,* Paris, Le Pommier, 1999

Bregstein, Philo - 'Heeft het antisemitisme een linkse variant?', in *De Groene Amsterdammer,* 16 december 1987, p. 14-15

- 'Het gevecht om de herinnering: Alain Finkielkraut', in *De Groene Amsterdammer,* 3 mei 1989, p. 10-12

Briggs, Asa - 'Revisionism and academic responsibility', in *Trends...*, op. cit., p. 2-3

Brinkman, Bart & De Wever, Bruno - 'De verdwenen gaskamers', in *De Nieuwe Maand,* mei 1988, p. 8-16

Broad, Pery - 'Déclaration', in *Auschwitz vu par les SS,* Auschwitz, Staatsmuseum, 1974

Broszat, Martin - 'Keine Vergasung in Dachau', in *Die Zeit,* 19.8.1960, p. 16

- 'Hitler und die Genesis der "Endlösung": Aus Anlass der Thesen von David Irving', in *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte,* Vol. 25, 1977, p. 739-775

- '"Holocaust" und die Geschichtswissenschaft', in *Viertel-jahrshefte für Zeitgeschichte,* 1979, p. 285-298

Browning, Christopher - 'Zur Genesis der "Endlösung": Eine Antwort an Martin Broszat', in *Viertel-jahrshefte für Zeitge-schichte,* Vol. 29, 1981, p. 97-109

- 'La décision concernant la solution finale', in *Colloque...* op. cit., p. 190-216

Brugioni, Dino & Poirier, Robert - 'Auschwitz à vol d'oiseau. Une analyse rétrospective du complexe d'extermination "Ausch witz-Birkenau"', in *Le Monde Juif,* Janvier-Mars 1980, p. 1-22

Buckley, Ken - 'Letter to the editor', in *New Statesman,* 5.10.1979

Butz, A.R. - *The hoax of the twentieth century,* London, Historical Review Press, 1977 (1ste editie 1976)

'Les chambres à gaz ? "Un point de détail"', in *Le Monde,* 15 septembre 1987

Catherine, Lucas - 'De stand van Palestijnse zaken', in *De Nieuwe Maand,* februari 1989, p. 25-27

Chaliand, Gerard & Ternon, Yves - *Le génocide des Arméniens,* Bruxelles, Complexe, 1984

Chomsky, Noam - 'Quelques commentaires élémentaires sur le droit à la liberté d'expression', in Faurisson-1980, p. ix-xv

- 'The commissars of literature', in *New Statesman,* 14 August 1981, p. 13-14

- 'Bolkesteins beschouwing is vooral leerzaam' in, *NRC-Handelsblad,* 29.12.1988

- 'Er is verschil tussen het verdedigen van de vrijheid van meningsuiting en het verdedigen van de geuite menin-gen', in *NRC-Handelsblad,* 22.2.1989

Christitch, K. - 'M. Rassinier a-t-il été diffamé par le dir. du "Droit de vivre"?', in *Le Monde,* 7.10.1964, p. 8

Clericus - 'Le droit de cuissage et autres fables chères aux universitaires', in *Annales d'histoire révisionniste*, nr. 4, 1988, p. 103-112

Cohn, Norman - *Warrant for genocide*, Harmondsworth, Penguin, 1970

Cohn-Bendit, Jean-Gabriel - 'Question de principe', in *Intolérable intolérance,* op. cit. p. 9-29

Cointet, Michèle & Riemenschneider, Rainer - 'Histoire, déontolo-gie, médias: à propos de l'affaire Roques', in *Revue d'histoire moderne et contemporaine,* janvier-mars, 1987, p. 174-184

Colloque de l'Ecole des Hautes Etudes en sciences sociales - *L'Allemagne nazie et le génocide juif,* Paris, Gallimard/Le Seuil, 1985

Comité d'Histoire de la 2e Guerre Mondiale - Bulletin N° 205, Mai-Juin 1973

- Bulletin N° 212, Août-Septembre-Octobre 1974

'Condamnation pour falsification de l'histoire. Dossier de presse', in *Bulletin trimestriel de la fondation Auschwitz,* nr. 11, 1986, p. 91-97

Conway, John - 'Frühe Augenzeugenberichte aus Auschwitz. Glaubwürdigkeit und Wirkungsgeschichte', in *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte,* 1979, p. 260-284

Courtois, S. & Rayski, A.- *Qui savait quoi ? L'extermination des Juifs 1941-1945,* Paris, La Découverte, 1987

Craig, Gordon A. - 'The War of the German Historians', in *The New York Review,* January 15, 1987, p. 16-19

Craig, Jon & Revill, Jo - 'Holocaust hate sheet alarms British Jews', in *The Sunday Times,* 6.3.1988

Cru, Norton Jean - *Témoins. Essai d'analyse et de critique des souvenirs de combattants édités en Français de 1915 à 1928,* Paris, 1929

Daniel, Jean - 'Le petit bout de la lorgnette', in *Le Nouvel Observa-teur,* 14.9.89, p. 62-63

De dagboeken van Anne Frank, ingeleid door Paape H, van der Stroom G, Barnouw D & Hardy, H. - 's-Gravenha-ge/Am-ster-dam, Staatsuitgeverij & Bert Bakker, 1986

Dalbert, Yves - 'Le plan secret des alliés visant à gazer 33 villes Allemandes', in *Annales d'Histoire Révisionniste,* nr. 7, 1989, p. 199-206

Dartevelle, A. & Leblud, M. - *Club de l'Europe: Auschwitz ou l'introuvable sens,* RTBf, 1988

Dawidowicz, Lucy. S. - *The War against the Jews 1933-45,* Harmonds-worth, Penguin, 1979 (eerste editie 1975)

- 'Lies about the Holocaust', in *Commentary,* Vol 70, dec. 1980, p. 31-37

- *The Holocaust and the historians.* Cambridge/London, Harvard University Press, 1981

- 'Perversions of the Holocaust', in *Commentary,* October 1989, p. 56-60

Deak, Istvan - 'The incomprehensible holocaust', in *The New York Review,* 28.9.1989, p. 63-72

Deauville, Max - *Jusqu'à l'Yser*, Bruxelles, 1964 (eerste, integrale editie 1923)

De Beule, Nadya e.a. - 'De verdwenen gaskamers in de Vlaamse belangstelling', in *De Morgen,* 18 februari 1989

De Boüard, Michel - 'Mauthausen', in *Revue d'Histoire de la deuxième Guerre Mondiale,* juillet-septembre 1954, p. 39-80.

- 'La thèse de Nantes', in *Ouest-France,* 1er-2 août 1986 (overgenomen in Cointet-Riemenschneider, p. 182-184)

- 'La déportation entre l'histoire et le mythe', in *Histo-riens et Géographes,* décembre 1988, p. 49-55

'Une déclaration d'historiens: La politique hitlérienne d'extermination', in *Le Monde,* 21.2.1979, p. 23

De Grauwe, Anton - 'De politieke opportuniteit van het revisio-nisme', in *Taboe,* eerste jaargang, nr 3, p. 3-5

Degrelle, Léon - *Lettre au pape à propos d'Auschwitz,* Bruxelles, L'Europe Réelle, 1979

Delpech, François - 'La vérité sur la "solution finale"', in *Le Monde,* 8.3.1979, p. 31

De Rudder, Chantal - 'Juifs, Catoliques: La déchirure?', in *Le Nouvel Observateur,* 17.8.89, p. 40-43

d'Harcourt, Pierre - *The real enemy,* London, Longmans, 1967

Domenach, Jean-Marie - 'Auschwitz. Explication de texte', in *Le Monde,* 20.9.1989, p. 2

Donat, Helmut & Holl, Karl (Her.) - *Die Friedensbewegung,* Düsseldorf, ECON, 1983

'Dossier sur le Carmel d'Auschwitz', in *Le Monde Juif*, janvier-mars 1987, p. 15-17

Eley, Geoff - 'Holocaust history', in *London Review of Books,* 3-17 March 1983, p. 6-9

Elon, Amos - 'Jerusalem: the future of the past', in *The New York Review,* 17.4.1989, p. 37-39

Epstein, Helen - *Children of the Holocaust,* New York, 1981

Evenhuis, J.R. - 'Italiani, brava gente', in *De Gids,* november 1989, p. 847-856

Evron, Boaz - 'Les interprétations de l'"Holocauste": un danger pour le peuple juif', in *Revue d'Etudes Palestiniennes,* 1982, hiver, p. 36-52

Eysakkers, Harry - 'De banaliteit van het docu-drama Holocaust', in *Andere Sinema,* nr. 41, 1982

Fackenheim, Emil - 'The Holocaust and the State of Israel: their relation', in Fleischner op. cit., p. 205-215

Faculté des lettres de l'université de Strasbourg - *De l'université aux camps de concentration. Témoignages Strasbourgeois,* Paris, 1954 (eerste editie 1947)

Faurisson, Robert - 'Le problème des chambres à gaz, ou la rumeur d'Auschwitz', in *Le Monde,* 29 décembre 1978

- *Mémoire en défense contre ceux qui m'accusent de falsifier l'Histoire,* Paris, La Vieille Taupe, 1980

- *Réponse à Pierre Vidal-Naquet,* Paris, La Vieille Taupe, 1982

- 'Les révisionnistes proposent un débat public', in *Annales d'Histoire Révisionniste,* nr. 4, 1988/1, p. 9-24

- 'Le révisionnisme au Canada', in *Annales d'Histoire Révisionniste,* nr. 5, 1988, p. 47-48

- 'Le révisionnisme devant les tribunaux français', in *Annales d'histoire révisionniste*, nr. 7, 1989, p. 51-115

- 'Les écritures d'Anne Frank'. ibid, 1989/2, pp. 45-50

Faux, Jean-Marie - 'Pourquoi un dossier sur le révisionnisme?', in *MRAX-Information,* 'La Mémoire et l'Avenir. Dossier sur le révisionnisme', Bruxelles, octobre 1988, p. 8.

Federn, Ernst - 'Essai sur la psychologie de la terreur', in *Synthèses,* 1946, nr. 7, p. 80-108

- 'The terror as a system : the concentration camp', in *Psychiatric Quarterly,* Vol. 20, 1948

Finkelstein, Norman G. - *The Holocaust Industry. Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering,* Verso, London/New York

Finkielkraut, Alain - *L'avenir d'une négation,* Paris, Seuil, 1982

- *La réprobation d'Israël,* Paris, Denoël/Gonthier, 1983

- *La mémoire vaine. Du crime contre l'humanité,* Paris, Gallimard, 1989

Fleischner, Eva (ed)- *Auschwitz: Beginning of a new era? Reflections on the Holocaust,* New York, KTAV - Anti-Defamation League of B'nai B'rith, 1977

- 'Response to Emil Fackenheim', ibid, p. 225-235

Fox, John - 'The Holocaust and today's generation', in *Patterns of prejudice,* vol. 17, 1983

Frappat, Bruno - 'Le choc de "Shoah"', in *Le Monde,* 5-6 juillet 1987

Fresco, Nadine - 'Les redresseurs de morts. Chambres à gaz: la bonne nouvelle. Comment on révise l'histoire', in *Les Temps Modernes,* juin 1980, p. 2150-2211; (herziene en verkorte versie : 'The denial of dead. On the Faurisson affair', in *Dissent,* Fall, 1981, p. 467-483)

- 'Parcours du ressentiment', in *Lignes,* février 1988, p. 29-72

F.S.A. - 'La guerre au vrai', in *MRAX Information,* op. cit., p. 25-26

Galtung, Johan - 'Het Chinese bloedbad vindt nù plaats!', in *De Groene Amsterdammer,* 11.10.1989

Garaudy, Roger - *Les mythes fondateurs de la politique israélienne*, s.l., Samizdat, Roger Garaudy, 1996

Gijsels, Hugo - 'Humo sprak met Bert Eriksson', in *HUMO,* 23.4.1987

Goebbels, Joseph- *Dagboeken 1939-1945,* Amsterdam, Loeb, 1985

Greilsamer, Laurent - 'L'obstiné négateur du génocide', in *Le Monde*, 19.9.1989

La Guerre Sociale - 'De l'exploitation dans les camps à l'exploitation des camps', in *La Guerre Sociale,* juin 1979, p. 9-31

- *De l'exploitation dans les camps à l'exploitation des camps* (suite et fin), Paris, mai 1981

Guillaume, Pierre - 'Réponse à une lettre d'un ancien déporté', in *La Guerre Sociale,* mai 1981, p. 54-92

- *Droit et histoire,* Paris, La Vieille Taupe, 1986

Guillon, Claude & Le Bonniec, Yves - *Suicide, mode d'emploi,* Paris, Moreau, 1982

Hagendoorn, A. - *Het nazisme als ideologie,* Deventer, 1982

Halimi, Serge - 'Le poids du lobby pro-israélien aux Etats-Unis', in *Le Monde Diplomatique,* août 1989

Harris, Robert - *Selling Hitler. The story of the Hitler diaries*, London-Boston, Faber and Faber, 1986

Haulot, Arthur - *J'ai voulu vivre. Dachau 1943-45, Journal de camp,* Bruxelles, Vie Ouvrière, 1987

Haulot, Arthur & Kuci, Ali - *Dachau,* Brussel, 1945.

Heldring, J.L. - 'Ook het unieke kan worden vergeleken', in *NRC-Handelsblad,* 25.10.88

Hellema - *Bestekken. Plaatsbepalingen in de tijd,* Amsterdam, Querido, 1989

Hertzberg, Arthur - 'What future for American Jews ?', in *The New York Review,* 23.11.1989, p. 26-30

Hilberg, Raul - *The destruction of the European Jews,* Chicago, Quadrangle, 1961

- 'Les archives de l'horreur', in *Le Nouvel Observateur,* 3.7.1982, p. 70-76 (interview door Guy Sitbon)

- *The destruction of the European Jews. Revised and definitive edition,* New York/London, 1985

- 'Le bilan démographique du génocide', in *Colloque...*, op. cit., 1985, p. 262-282

- *La destruction des juifs d'Europe,* Paris, Fayard, 1988

Himmelfarb, Milton - 'No Hitler, no Holocaust', in *Commentary,* 1984, 77, p. 37-43

Hira, Sandew - *Racisme en fascisme. Ontstaan en bestrijding,* Weesp, Het Wereldvenster, 1985

Historikerstreit: Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der national-socizalistischen Judenvernichtung, München, Piper, 1987

Hoffmann, Stanley - 'Do nuclear weapons matter?', in *The New York Review,* 2.2.1989, p. 28

Höss, Rudolf - *Le commandant d'Auschwitz parle,* Paris, Maspero, 1979

- 'Mémoires', in *Auschwitz vu par les SS,* Auschwitz, Staatsmuseum, 1974

Holmes, Colin - 'Historical revisionism in Britain, the politics of history', in *Trends...*, op. cit., p. 4-9

Huygen, Maarten - 'Auschwitz: het duel der gekwetsten', in *NRC-Handelsblad,* 7.9.1989, p. 8

Intolérable intolérance, Paris, La Différence, 1981

In 't Veld, N.K.C.A. - 'De dagboeken van Hitler', in Dittrich, Naarden & Renner (red) - *Knoeien met het verleden*, Utrecht/Antwer-pen, Spectrum, 1984, p. 176-188

- 'Waren de daden van het nazi-regime niet uniek? Een bijdrage aan de Historikers-treit', in *HP,* 12 maart 1988, p. 18-23

- 'Judeocide', in *NRC-Handelsblad,* 8.7.1989

Jarreau, Patrick - 'Les explications de M. Le Pen sur les chambres à gaz', in *Le Monde,* 20-21 septembre 1987

Joffroy, Pierre - 'Anne Frank martyre', in *Paris Match,* 3.11.1956, p. 82-93

Joffrin, Laurent - 'La tache brune. De l'affaire du carmel aux propos d'Autant-Lara', in *Le Nouvel Observateur,* 14.9.1989, p. 64-65

Jonas, Hans - 'The concept of God after Auschwitz: A Jewish voice', in Rosenberg & Myers, p. 292-305

Karnoouh, Claude - 'Jugement de valeur', in *Intolérable intolérance,* op. cit. p. 43-135

Katz, Steven T. - 'Technology and genocide: Technology as a "form of life"', in Rosenberg & Myers, p. 262-291

Kennis, Hugo - 'Anne Frank: de hetze tegen een dagboek', in *De Morgen,* 20 april 1985

Kenis, Leo - 'God in Auschwitz. Enkele theologische bemerkingen bij het werk van Elie Wiesel', in *Kultuurleven,* 54 (1987), p. 440-452

Kesteloot, Chantal - 'L'Allemagne malade de son histoire', *Points Critiques,* janvier 1989, p. 58-62

Ketels, Robert H. - *Révision ... des idées et Souvenirs 1914-1951*, Belgique, Le Racisme Paneuropéen, 1953

Klarsfeld, Serge (ed.) - *The Holocaust and the neo-nazi mythomania,* New York, Beate Klarsfeld Foundation, 1978

- *Mémorial de la déportation des juifs de France,* Paris, 1978

Klarsfeld, Serge & Steinberg, Maxime (eds) - *Mémorial de la déportation des Juifs de Belgique,* Bruxelles-New-York, 1982

Köbben, André J.F. - 'Taboes in de wetenschap', in Van de Braak, Hans (red.) - *Taboe: waarover wij niet mogen spreken*, Rotterdam, Donker, 1989, p. 84-93

Kogon, E; Langbein, H, Rückerl, A - *Les chambres à gaz secret d'état,* Paris, Minuit, 1987; vertaling van in 1986 herziene uitgave van *Nationalsozialistische Massentötungen durch Giftgas* (Frankfurt, 1983)

Konopinicki, Guy - 'Réponse au cardinal Lustiger', in *Le Monde*, 5.9.1989, p. 2

Konk - *Aux voleurs!,* Paris, Albin Michel, 1986

- 'Konk fait des bulles dans le jardin de Faurisson', in *Libération,* 8.8.1986

Koningsveld, Herman - *Het verschijnsel wetenschap. Een inleiding tot de wetenschapsfilosofie,* Meppel, Boom, 1976

Korman, Charles - 'Revisionism in practice. The Faurisson case', in *Trends...*, op. cit., p. 10

Korman, Gerd - 'The holocaust in American historical writing', in *Societas,* 1972, II, p. 251-270

Kren, George M. - 'The Holocaust as history', in Rosenberg & Myers, 1988, p. 3-50

- 'The Holocaust : Moral theory and immoral acts', in Rosenberg & Myers, 1988, p. 245-261

Kühnl, Reinhard - 'Over de actualiteit van het fascisme', in *Fascisme toen en nu,* Amsterdam, SUA, 1989

Kulka, Erich - *The Holocaust is being denied! The answer of Auschwitz survivors,* Tel-Aviv, 1977, The Committee of Auschwitz camps survivors in Israel

Kuper, Leo - *Genocide. Its political use in the twentieth century,* Harmondsworth, Penguin, 1981

Langbein, Hermann - 'Coup d'œil sur la littérature néo-nazie', in *Le Monde Juif,* avril-juin 1975, p. 8-20.

Lanzmann, Claude - 'De l'Holocauste à Holocauste ou comment s'en débarrasser', in *Les Temps Modernes,* juin 1979

Lappin, Elena - 'The Man with two Heads' in, *Granta. The Magazine of New Writing,* summer 1999, p. 7-65

Laqueur, Walter - *Histoire du sionisme,* Paris, Calmann-Lévy, 1973

- *The terrible secret,* London, Weidenfeld and Nicolson, 1980

Laureyssens, Liesbet - *De Holocaustontkenning : een bibliografie. Publikaties van, over en tegen de 'No-Holocaust'-revisionisten,* Antwerpen, 1989 (niet gepubliceerde thesis, Stedelijke technische leergangen voor bibliotheekwe-zen)

Leibovici, Solange - Interview met Maurice Bardèche, *De Volkskrant,* 9 april 1988

- 'Meer van hetzelfde Franse fascisme', in *De Volkskrant,* 7 mei 1988

Levi, Primo - *The drowned and the saved,* London, Michael Joseph, 1988

Levy, Claude - 'Une association de déportés en son temps: l'Amicale des déportés d'Auschwitz et des camps de Haute Silésie', in *Mémoire de la seconde guerre mondiale, Actes du colloque de Metz,* Metz, 1984 - Centre de Recherche Histoire et Civilisation de l'Université de Metz p. 149-160.

Lewis, Bernard - 'The New Anti-Semitism', in *The New York Review,* 10.4.1986, p. 28-34

Libman, Charles - 'Pour confondre les "révisionnistes" avant l'an 2038', in *Le Monde,* 8.6.1988

Lifton, Robert Jay - *Nazi-dokters,* Utrecht/Aartselaar, Bruna, 1987

Linenthal, Edward T. - *Preserving memory. The struggle to create America's Holocaust Museum*, London/New York, Pen-guin/Viking, 1995

Lingens-Reiner, Ella - *Prisoners of fear,* London, 1948

Lopate, Philip - 'Resistance to the Holocaust', in *Tikkun,* May/June 1989, p. 55-65

Lucassen, Leo - 'De weg naar Auschwitz', in *O Drom, Tijdschrift over zigeuners,* maart 1989, p. 17-21

Lustiger, Jean-Marie - 'Il ne faut pas que l'innomma-ble devienne l'innommé', in *Le Monde*, 29.8.1989, p. 9

Mächler, Stefan - *Der Fall Wilkomirski. Über die Wahrheit einer Biographie,* Zürich/München, Pendo, 2000

Magurshak, Dan - 'The "incomprehensibility" of the Holocaust: tightening up some loose usage', in *Judaism,* Vol 29, 1980, p. 233-242; ook in Rosenberg & Myers, p. 421-431

Maier, Wolfgang - 'Die Wiener-Umfrage zum 100. Geburtstag des Gröfaz', in *Wiener,* April 1989, p. 38-43

Makin, Kirk - 'Holocaust trial', in *Index on Censorship,* 14 (1985), 6, p. 30-31

Margalit, Avishai - 'The kitsch of Israel', in *The New York Review,* 24.11.1988, p. 20-24 (vertaald door Rien Verhoef voor *De Volkskrant,* 3.12.1988)

- 'Israël: the rise of the ultra-orthodox', in *The New York Review,* 9.11.1989, p. 38-44

Marrus, Michael R. - 'The theory and practice of anti-semitism', in *Commentary,* August 1982, p. 38-42

- 'The history of the Holocaust: A survey of recent literature', in *The Journal of Modern History,* Vol. 59, march 1987, p. 114-160

- *The Holocaust in history,* New York, Meridian, 1989

- 'The use and misuse of the Holocaust', in Hayes, Peter (ed.) - *Lessons and legacies. The meaning of the Holocaust in a changing world,* Evanston, Northwestern Univer-sity Press, 1991, p. 106-119

Marrus, Michael & Paxton, Robert - 'The nazis and the Jews in occupied western Europe', in *Journal of Modern History,* vol. 54, 1982, p. 687-714

Mattogno, Carlo - 'Le mythe de l'extermination des juifs', in *Annales d'Histoire Révisionniste,* nr. 1, 1987, p. 15-108

May, Michael - 'Denying the holocaust. The background, methods and motives of the "revisionists"', in *Index on Censorship,* 14 (1985) 6, p. 29-33

Mayer, Arno J. - *Why did the heavens not darken?,* New York, Pantheon Books, 1988

Merleau-Ponty M. & Sartre J.P. - 'Les jours de notre vie', in *Les Temps Modernes,* janvier 1950, p. 1153-1168

Morse, Arthur - *While six million died. A chronicle of American apathy,* New York, Random house, 1968

Müller-Hill, Benno - *Met de wetenschap als excuus. De rol van psychiaters, antropologen en genetici in nazi-Duitsland*, Baarn/Antwerpen, Anthos/EPO, 1986

'La négation des crimes nazis. Le cas des documents photographi-ques accablants', in *Le Monde Juif,* nr. 103, 1981, p. 96-107

Mermelstein, Mel - *By bread alone,* Huntington Beach (Cal), 1981 (eerste druk 1979)

Monteil, Vincent - 'Le prêt-à-penser au tribunal de l'Histoire', in *Intolérable intolérance,* op. cit. p. 137-160

Morin, Edgar - *Pour sortir du vingtième siècle,* Paris, Fernand Nathan, 1981

Mosse, George - 'Two world wars and the myth of the war experience', in *Journal of contemporary history,* Vol. 21, October 1986, p. 491-513

Naarden, B. - 'De Protocollen van de Ouderlingen van Zion', in *Knoeien met het verleden,* op. cit. (zie In 't Veld) p. 111-126

Novick, Peter - *The Holocaust in American Life,* Boston/New York, Houghton Mifflin, 1999

Onderzoekcommissie opkomst van fascisme en racisme in Europa, Verslag over de resultaten van het onderzoek, Europees parlement, 1985

Orwell, George - *Nineteen Eighty-Four,* Harmondsworth, Penguin, 1975

Persitz, Hélène & Wellers, Georges - 'L'affaire Mermelstein et les révisionnistes de l'histoire', in *Le Monde Juif,* avril-juin 1986, p. 80-92

Paisikovic, Dov - 'Témoignage d'un survivant du Sonderkommando', in *Le Monde Juif,* octobre-décembre 1969, p. 35-37

Points Critiques, janvier 1989: 'Dire le génocide aujourd'hui'

Poliakov, L - *Bréviaire de la haine,* Paris, Calmann-Lévy, 1951

- Compte rendu de Reitlinger 'The Final Solution', in *Revue d'histoire de la Seconde Guerre mondiale,* juillet-septembre, 1954, p. 150-153

Pollak, Michael avec Heinich, Natalie - 'Le témoignage', in *Actes de la recherche en sciences sociales,* nr. 62/63, 1986, p. 3-29

Porat, Dina - *The Blue and the Yellow Stars of David. The Zionist Leadership in Palestine and the Holocaust, 1939-1945,* Cambridge(Mass)/London, Harvard University Press, 1990

Potok, Chaim - *Het boek van het licht,* 's-Gravenhage, BZZTôH, 1988

Pressac, Jean-Claude - 'Les "Krématorien" IV et V de Birkenau et leurs chambres à gaz. Construction et fonctionnement', in *Le Monde Juif,* juillet-septembre 1982, p. 91-131

- 'Etude et réalisation des Krematorien IV et V d'Auschwitz-Birkenau', in *Colloque...*, op. cit., p. 539-545

- *Auschwitz: Technique and operation of the gas chambers,* New York, Beate Klarsfeld Foundation, 1989

- *Les crématoires d'Auschwitz. La machinerie du meurtre de masse,* Paris, CNRS Editions, 1993

Raindorf, René - 'Une mauvaise plaisanterie - Faurisson à Bruxelles', in *Driemaandelijks Tijdschrift van de Auschwitz-Stichting,* januari-maart 1989, p. 123-125

Rassinier, Paul - *Le passage de la ligne,* Bourg-en-Bresse, 1948

- *Le mensonge d'Ulysse. Regard sur la littérature concentrationnaire,* Paris, 1961 (eerste editie 1950)

- *Ulysse trahi par les siens,* Paris, 1978 (eerste editie 1961)

- *Le véritable procès Eichmann,* Paris, 1962

- *Le drame des Juifs Européens,* Paris, 1964

- *Les responsables de la Seconde Guerre mondiale,* Paris, 1967

Reitlinger, Gerald - *The final solution,* London, Sphere Books, 1971 (eerste editie 1953)

Reymer, Gerard e.a. - 'Kroniek - Recente literatuur over fascisme en neo-fascisme bij jongeren', in *Jeugd en Samenleving,* augustus-september 1982 8/9, p. 594-610

Riedl, Joachim - 'Die wollen sich hier einnisten. Uber den Auschwitz-Streit zwischen Juden und Katholiken', in *Der Spiegel,* 36/1989 p. 166-168

Rioux, Jean-Pierre - 'Les négateurs des chambres à gaz', in *Le Monde,* 22 septembre 1987

Robinson, Jacob & Friedman, Philip - *Guide to Jewish History under Nazi Impact.* Joint documentary projects, bibliographi-cal series n° 1, New York - Jerusalem, 1960

Robyn, Johannes - 'Révisionnisme et libre examen. Ou comment réagir en libre exaministe à l'affaire Faurisson', in *Espace de Libertés,* septembre 1987 (Centre d'action laïque de l'ULB), p. 13-15

Rodinson, Maxime - 'L'honneur des juifs', in *Le Nouvel Observateur,* 7.9.1989, p. 42-44

Rogerie, André - 'Chambres à gaz au camp d'Auschwitz-Birkenau', in *Le Monde Juif,* janvier-mars 1987, p. 2-9; commentaar van G. Wellers, ibid, p. 9-14

Rogiers, Jos - *Het 'holocaust'-bedrog,* Antwerpen, VHO, 1989

Rollat, Alain & Truffaut, P.-J. - 'Un sondage SOFRES pour "le Monde" et RTL. M. Le Pen en perte de vitesse', in *Le Monde*, 4.11.1987

Roques, Henri - *Les 'confessions' de Kurt Gerstein. Etude comparative des différentes*

versions. Doctorat d'université, juin 1985, 2 tomes

- 'De l'affaire Gerstein à l'affaire Roques', in *Annales d'Histoire Révisionniste,* nr. 3, 1987, p. 103-125

Rosenberg, Alan - 'The problematic character of understanding the Holocaust', in *European Judaism,* vol. 17, winter 1983-84, p. 16-20

Rosenberg, Alan - 'The crisis in knowing and understanding the Holocaust', in Rosenberg & Myers, p. 379-395

Rosenberg, Alan & Myers, Gerald (eds.) - *Echoes from the Holocaust. Philosophical reflections on a dark time,* Philadelphia, Temple university press, 1988

Rosenberg, Alan & Marcus, Paul - 'The Holocaust as a test of philosophy', in Rosenberg & Myers, p. 201-222

Rosenthal, Abigail L. - 'The right way to act: indicting the victims', in Rosenberg & Myers, p. 149-162

Rosenthal, Eddo - 'De mythe wordt ontrafeld', in *De Volkskrant,* 29 april 1989

Roskies, David G. (ed.) - *The literature of destruction. Jewish responses to catastrophe,* Philadelphia, The Jewish Publication Society, 1988

Rousset, David - *Pour la vérité sur les camps concentrationnaires*, Paris, 1951

Rousso, Henry - *Le syndrome de Vichy (1944-198...),* Paris, Seuil, 1987

Rozendaal, Simon - 'Een duivelse experimentator', in *Natuur en Techniek,* 1988/10, p. 860-867

Rubenstein, Richard - *The cunning of history,* New York, Harper & Row, 1975

Schlegel, Jean-Louis - 'Le retour du mépris', *Le Nouvel Observateur,* 17.8.89, p. 48-49

Schneiders, Paul & Endenburg, Maria - *Fascisme en nationaal-socialisme,* Utrecht/Antwerpen, Spectrum, 1986

Schoenfeld, Gabriel - Holocaust Reparations - A 'A Growing Scandal' in, *Commentary,* September 2000, p. 25-34

Schorsch, Ismar - 'The Holocaust and Jewish survival', in *Midstream,* 1981, vol. xxvii, nr. 1, p. 38-42

Seeskin, Kenneth - 'What philosophy can and cannot say about evil', in Rosenberg & Myers, p. 91-104

Segev, Tom - *The Seventh Million. The Israelis and the Holocaust*, New York, Hill and Wang, 1993

Semprun, Jorge - *Nauwgezet en Wanhopig,* Een televisievertelling, Deel 4, samenstelling en regie: Wim Kayzer, VPRO, 1989

Sereny, Gita - *Into that darkness,* London, Deutsch, 1974

- 'The men who whitewash Hitler', in *New Statesman,* 2 November 1979, p. 670-673

- 'The nazi record on trial', in *New Statesman,* 10 April 1981, p. 4

- 'The judgment of history', in *New Statesman,* 17 July 1981, p. 16-19

- 'Let history judge', in *New Statesman,* 11 September 1981, p. 12

Siegel, Seymour - 'Response to Emil Fackenheim', in Fleischner, op. cit. p. 217-223

Shahak, Israel - 'The life of death', in *The New York Review,* 29.1.1987, p. 45-49

Smith, Z.L. (pseudoniem van Georges Herreman) - *Buchenwald... Dachau... Belsen... etc...,* Gent, 1945

'Spiegel-Umfrage über Hitler, die NS-Zeit und die Folgen', in *Der Spiegel,* 10 april 1989, p. 150-160

Stäglich, Wilhelm - *Der Auschwitz-Mythos. Legende oder Wirklichkeit?,* Tübingen, Grabert-Verlag, 1979

Stein, George - 'Conference on Holocaust event attracts historical revisionists', in *Los Angeles Times,* 26.2.1989, p. 4

- 'Holocaust "Debate" is forum for revisionists', in *Los Angeles Times,* 23.3.1989, p. 8

Stein, Michael - 'Vergelijking met Auschwitz past in media-politiek PLO', in *NRC-Handelsblad,* 1.2.1989

Steinberg, Maxime - 'Faurisson als heraut van oude en nieuwe nazi's', in *De Rode Vaan,* 9 juli 1987

- Interview, in *MRAX Information,* op. cit., p. 26-34

- 'L'histoire ou la discipline de l'historien', interview in *Points Critiques,* janvier 1989, p. 5-9

- 'Les yeux du témoin et le regard du borgne. Lecture critique d'un génocide au quotidien', in *Cahiers* du Centre de Recherches et d'Etudes Historiques de la Seconde Guerre Mondiale, mai 1989, p. 31-83

Steiner, George - *In de burcht van Blauwbaard,* Bussum, Agathon, s.d.

Stengers, Jean - Entretien avec le Professeur Jean Stengers, (propos recueillis par Xiména), in *MRAX Information,* op. cit., p. 10-17

- Interview met Jean Stengers, in *Knack,* 20 juli 1988, p. 52-54

- 'Quelques libres propos sur "Faurisson, Roques et Cie"', in *Cahiers* du Centre de Recherches et d'Etudes Historiques de la Seconde Guerre Mondiale, Mai 1989, p. 5-29.

Stouthuysen, Patrick - 'Omtrent vijandbeelden. Een polemologische en sociologische kijk op vijanddenken', in *Vijanddenken in het nucleair tijdperk,* Medische werkgroep tegen atoomwapens, Brussel, 1988, p. 31-40

Strobel, R. - 'Weg mit ihm !', in *Die Zeit,* 12.8.1960, p. 1

Szombati, Alexandre - 'Des nazis parlent', in *Le Monde Diplomatique,* mars 1988, p. 4-6

Taboe, 1983 tot 1985 een tiental nummers

Taguieff, Pierre-André - 'L'héritage nazi. Des Nouvelles Droites européennes à la littérature niant le génocide', in *Les Nouveaux Cahiers,* 1981, nr. 64, p. 3-22

Tauber, Kurt P. - *Beyond eagle and swastika. German nationalism since 1945.* Middletown, Connecticut, Wesleyan University Press, 1967

Théolleyre, Jean-Marc - 'Roman et brouillard', in *Le Monde,* 27-28.11.1983

Thion, Serge - *Vérité historique ou vérité politique*, Paris, La Vieille Taupe, 1980

- 'Histoire européenne et monde arabe', in *Annales d'Histoire Révisionniste,* nr. 1, 1987, p. 109-135 (geschreven in 1982)

Thomas, T.H. - 'Some war memoirs', in *The Journal of Modern History*, vol. II, December 1930, pp. 629-640

Tillion, Germaine - 'Réflexions sur l'étude de la déportation (A propos de documents allemands confrontés avec des témoignages de déportés)', in *Revue d'histoire de la 2ème guerre mondiale,* 1954, nr. 15-16, p. 3-38

- *Ravensbrück,* Paris, Seuil, 1973

- 'Mémoire et contrôle', in *Ravensbrück*, Paris, Seuil, 1988

Tincq, Henri - 'Jean-Paul II et les juifs', in *Le Monde,* 9.9.1989 p. 1 en 11

Trends in historical revisionism. History as a political device. A seminar presented at the Royal Society of Arts London, may 1985

Tristani, Jean-Louis - 'Supplique à MM. les magistrats de la cour d'appel de Paris', in *Intolérable intolérance,* op. cit. p. 161-172

van de Braak, Hans - 'Waarover wij niet mogen spreken', in

Taboes: waarover wij niet mogen spreken, Rotterdam, Donker, 1989, p. 7-39

Van Den Berghe, Gie - *Met de dood voor ogen. Begrip en onbegrip tussen overlevenden van de nazi-kampen en buitenstaanders,* Berchem, EPO, 1987

- 'Ervaringskennis - Hoeksteen van de zelfhulpideologie', in *Mores,* september 1988, p. 121-126

- 'Dit was een mens. Primo Levi's humanisme en zelfdoding', in *Streven,* december 1988

- 'Dossier. De verwerpelijkheid van de Holocaust-ontkenning', in *Toestanden,* 5 mei 1989; een iets langere versie in *Dwarsden-ken. Omtrent Jaap Kruithof,* Antwerpen, EPO, 1989, p. 277-289

- 'Hersenvervuiling - De Vlaamse Holocaust Ontkenners', *De Rode Vaan,* 23 juni 1989

- 'De Holocaust-ontkenning', in *De Gids,* november 1989, p. 857-866

- 'Raul Hilberg en de vernietiging van het Europese jodendom', in *Streven,* december 1989, p. 225-234

- 'Een onvoltooid meesterwerk', in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis,* 1990, xxi, 1-2

- 'De ontkenning van de jodenuitroeiing in geschiedkundige context. Tegen-geschiedenis' in, *DIGO, Didac-tiek in het ge-schiede-nisonderwijs,* XVII/2, november 1993, p. 19-25; ook verschenen in *Berichten van de Antwerpse Con-tact-groep voor Joods-Chris-telijke Betrekkin-gen*, april 1994, p. 4-8

- 'Holocaust : Ontkenners en bekenners' in, *Ter Herkenning* (Rijksuniversiteit Utrecht & K.U. Leuven), 23 (1995/4), p. 270-276

- 'Huiswerk voor Holocaustontkenners', onder meer versche-nen in: *Belgisch Israëlitisch Week-blad*, 28.6.96; *'30-'50. Berichten van het Navor-sings- en studie-centrum voor de geschiedenis van de tweede wereld-oorlog*, nr. 27, 1996; *Mededelin-genblad van Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis*, 1996, nr. 2

- 'Rekenkunde van het leed' in, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXVI, 1996, 3-4, p. 241-267

- 'Een oorlog die, omdat hij nooit meer gebeuren mocht, blijft duren. Revisionisme en negationisme herzien' in, Verbeeck, Georgi (red.) - *De verdwenen gaskamers*, Leuven, Acco, 1997, p. 15-47

- 'Noodzaak en onmogelijkheid om het slachtofferperspectief te verlaten bij de bestudering van de nazi-wandaden', *Tijdschrift voor sociale geschiedenis,* 1998, 2, p. 159-175

- 'Kwaad uit gehoorzaamheid of overtuiging? Adolf Eichmann, zijn proces en hun interpre-tatie' in, *Nieuw Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel,* 12, 1999, nummer 3, pp. 127-152; ook verschenen in: *Driemaandelijks tijdschrift van de Stich-ting Auschwitz,* 65, oktober-december 1999, pp. 27-57

Van den Enden, Hugo - 'Zijn er grenzen aan de vrije meningsuiting?', in *Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel,* nr. 24, 1986, p. 95-113

van der Linden, Frénk - 'De westerse pers en het Chinese bloedbad. De massamoord op het plein is een mythe', in *De Morgen,* 12.10.1989, p. 46-47

van Dijk, Teun - 'Pseudo-psycholo-gie over Chomsky's persoonlijk-heid', in *NRC-Handelsblad,* 29.12.19-88

van Doorn, J.A.A. - 'Israel een joodse fuik?', in *NRC-Handelsblad*, 10.8.1989

van Dorp, T. - 'Ambitie, zelfbeeld en realiteit: propaganda in Hitler-Duitsland', in Goebbels, p. 5-25

Vanhoutte, Johan, 'Een thematisch overzicht van de recente literatuur over "God en het lijden"', in Lambrecht J. (ed) - *Hoelang nog en waarom toch? God, mens en lijden,* Leuven, Acco, 1988

van Laeken, William - 'De kramp van het geslonken vaderland', in *De Nieuwe Maand,* april 1987, p. 2-6

van Vree, Frank - 'Auschwitz hoort bij Europa', in *NRC-Handelsblad,* 13.5.89

Veillon, Dominique - 'L'association nationale des anciennes déportées et internées de la résistance', in *Mémoire de la seconde guerre mondiale,* op. cit. p. 161-176

Vercors & Wormser-Migot, Olga - *Assez mentir!,* Paris, Ramsay, 1979

VHO-Nieuwsbrief, nrs. 1, 2, 3, 4 en 5 (1989)

Viansson-Ponté, Pierre - 'Le mensonge', in *Le Monde,* 17-18.7.1977

Viault, Birdsall Scrymser - Recensie van 'The Revisionist Historians and German War Guilt' (Morris), *American Historical Review,* June 1980

Vick, A. - 'L'ultra-gauche révisionniste'. *MRAX-Information*, op. cit., p. 18-19.

Vidal-Naquet, Pierre - 'Martin Gray et le camp de Treblinka', in *Le Monde,* 29-30 janvier 1984

- 'Thèses sur le révisionnisme', in *Colloque...* (1985), p. 496-516

- *Les assassins de la mémoire,* Paris, La Découverte, 1987

- 'Le défi de la Shoah à l'histoire', in *Les Temps Modernes,* octobre 1988, p. 62-74.

Vital, David - *The Future of the Jews. A People at the Crossroads?*, Cambridge (Mass) /London, Harvard University Press, 1990

Vogel, Hélène - 'Jean Norton Cru', in *Annales de la Faculté des Lettres et Sciences Humaines d'Aix,* tome xxxv, Gap, 1961, p. 37-68

von der Dunk, H.W. - 'Kristallnacht en het sluipend gevaar van een rein geweten', in *NRC-Handelsblad,* 9.11.1988

von Meijenfeldt, M.H. - *Het vijandsbeeld. Anders denken over politiek bewapening en vrede,* Ede, Zomer & Keuning, 1984

von zur Mühlen, Irmgard - *Die Befreiung von Ausch-witz,* TV-documentai-re, Sender Freies Berlin, 1986

Watt, Donald Cameron - 'The political misuse of history', in *Trends...*, op. cit. 1985, p. 11

- 'Understudy to evil', in *The Sunday Times - Books,* 13 August 1989 (section G)

Weimann, Gabriel & Winn, Conrad - *Hate on trial. The Zundel affair, the media, public opinion in Canada,* Oakville, Mosaic Press, 1986

Wecke, Leon - 'Misperception in international relations', in Tolhoek, H. & Wecke, L. (eds.)

- *The role of scientists in the peace movement,* Studiecentrum voor vredesvraagstukken, cahier 35, Nijmegen, 1985, p. 49-69

- 'Vijandbeeld en vijanddenken', in *Rekenschap,* 34, 1987, p. 117-130

Wellers, Georges - 'Réponse aux falsifications de l'histoire', in *Le Monde Juif,* janvier-mars 1978, p. 4-19

- 'Reply to the neo-nazi falsification of historical facts concerning the Holocaust', in Klarsfeld, 1978, p. 105-211

- 'Abondance de preuves', in *Le Monde,* 29.12.1978, p. 8

- 'Un roman inspiré', in *Le Monde,* 21.2.1979, p. 23

- *Les chambres à gaz ont existé,* Paris, Gallimard, 1981

- 'L'affaire Roques', in *Le Monde Juif,* avril-juin 1986, p. 49-79

- 'Qui est Robert Faurisson?', in *Le Monde Juif*, juillet-septembre 1987, p. 94-116

- 'L'"Affaire Roques" devant le tribunal administratif de Nantes', in *Le Monde Juif*, avril-juin 1988, p. 93-95

Weyembergh, Maurice - 'Réflexions sur l'après-Auschwitz', in *Tijdschrift voor de studie van de Verlichting,* 1979, nr. 1, p. 7-86

Wheen, Francis - 'How the NF lost World War II', in *New Statesman,* 7.9.79

Wiesel, Elie - *One generation after,* New York, Random House, 1970

- 'For some measure of humility', in *Sh'ma, a journal of Jewish responsibility,* 5/100, October 31, 1975, Port Washington N.Y.

- *A Jew today,* New York, Random House, 1978

- 'Trivializing the Holocaust: Semi-fact and semi-fiction', in *The New York Times,* 16.4.1978, section 2

- *La nuit*, Paris, Minuit, 1983 (1958)

Wieviorka, Annette - 'Le travail contre l'oubli du peuple de la mémoire', in *Autrement*, vol. 88, 1987, p. 108-115

- *Le procès Eichmann,* Bruxel-les, Ed. Com-plexe, 1989

Wilkinson, Paul - 'Ideological revisionism: targets, strategies and counter-strategies', in *Trends...*, op. cit., 11-15

Wistrich, Robert S. - *Between Redemption & Perdition. Modern antisemitism and Jewish identity,* London/New York, Routledge, 1990

Wojniakowski, Jacek - interview, in *Le Monde,* 12.9.89

Wolffsohn, Michael - *Ewige Schuld?*, München, Piper, 1988

Wormser-Migot, Olga - *Le système concentrationnaire nazi 1933-1945,* Paris, P.U.F., 1968

- 'La solution finale', in *Le Monde,* 30.12.1978, p. 8

- *Assez mentir!,* 1979: zie Vercors

Wyman, David - *The abandonment of the Jews. America and the Holocaust,* New York, Pantheon Books, 1984

Ximena - 'Parcours du ressentiment', in *MRAX-Information,* op. cit., p. 20

Young, James E. - *Writing and rewriting the Holocaust,* Blooming-ton/Indianapolis, Indiana University Press, 1988

Zertal, Idith - 'Du bon usage du souvenir. Les Israéliens et la Shoa', in *Le Débat,* janvier-février 1990, p. 92-103.

mmmmmmmmmmmmm
http://www.serendib.be/boeken/uitbuitingbibliografie.htm

In tegenstroom | Mythische gaskamers en geschiedenis

1944. Een tachtigtal studenten en professoren van de universiteit van Strasbourg wordt naar verscheidene nazi-kampen gedeporteerd. Zevenendertig slechts overleefden de verschrikking. In 1947 bundelden ze hun getuigenissen in het vuistdikke *De l'Université aux Camps de Concentration*.[1]

Aan alle getuigen was gevraagd, "zoals men vraagt aan getuigen in gerechte, de 'waarheid, de hele waarheid en niets dan de waarheid' te verhalen".[2] Om omgewilde onjuistheden te voorkomen, werd elke getuigenis nagelezen door diegenen die in hetzelfde kamp gezeten hadden. Achterin de bundel staan overdenkingen van de dekaan van de faculteit protestantse theologie, Charles Hauter, met daarin zijn getuigenis over de gaskamers van Buchenwald:

"*...de mechanisering steeg ten top bij de uitroeiing. Die vereiste, omdat ze snel in het werk moest gaan, een bijzondere industrialisatie. De gaskamers beantwoordden daar op zeer verschillende wijze aan. Sommige, van een geraffineerde smaak, werden ondersteund door zuilen uit poreus materiaal, waarbinnen het gas zich vormde om dan door de wanden te dringen. Andere waren eenvoudiger van structuur, maar alle waren ze weelderig. De architecten hadden ze duidelijk met plezier ontworpen, er veel aandacht aan besteed, hun esthetische zin aangesproken. Het waren de enige delen van het kamp die werkelijk met liefde ontworpen waren. De lijken van de verstikten vielen op lopende banden die, na het uittrekken van gouden tanden, langzaam richting crematorium-ovens bewogen. En die waren even weelderig, zoals ook de belendende gebouwen waar de lijken uit elkaar gehaald werden, getatoeëerde huiden zorgvuldig toebereid werden voor lampenkappen en andere luxe-voorwerpen. Uit Buchenwald vertrokken kistenvol huiden, zeldzame objecten van een winstgevende handel. Andere menselijke resten werden voor andere doeleinden gebruikt, scheenbenen als voet van staande lampen, nog andere resten voor zeep".*[3]

Geef toe, het spreekt tot de verbeelding. Alleen... in Buchenwald heeft nooit een gaskamer bestaan, laat staan meerdere. De dekaan heeft zijn verbeelding de vrije loop gelaten en kennelijk heeft geen van de zeven andere Buchenwald-getuigen in deze bundel dat opgemerkt. In elk geval achtte niemand het nodig of wenselijk iets aan Hauters getuigenis te veranderen; ook in de tweede druk uit 1954 werd er niets aan gewijzigd.

De bestaande gaskamers, in andere kampen, waren geenszins luxueus ingericht - waarom zouden ze? De daders zijn nergens op het idee van de lopende band gekomen. Er bestond geen handel in getatoeëerde mensenhuid of mensenzeep. Deze fantasieën zijn niet willekeurig maar kaderen in de gebruikelijke demonisering van de daders: on-mensen die uit lust doodden, de massamoord esthetiseerden, hun handen in onschuld wasten met zeep gesmolten uit slachtoffers (een mythe die uit de eerste wereldoorlog dateert).

Dit is geen alleenstaand geval, nog andere overlevenden hebben getuigd over gaskamers in Buchenwald, Bergen-Belsen, Flossenbürg, Breendonk... kampen waar geen gaskamer heeft bestaan. Oorlog, chaos en angst voeden de verbeelding, zeker als de werkelijkheid haar dreigt te overtreffen, wanneer honderdduizenden met onbekende bestemming worden gedeporteerd, in *Nacht und Nebel* verdwijnen. Er werd gegist en gemist: de weggevoerden werden massaal verdronken, geëlektrokuteerd in zwembaden, verstikt door hete stoom, levend begraven, vergast in deportatietreinen, vergiftigd in hermetisch

gesloten wagens, verstikt in luchtledig gezogen kamers. Lijken werden verwerkt tot lijm, smeermiddelen of zeep. En, het hardnekkigste 'gerucht' van alle, in alle kampen werd massaal vergast.

Concentratiekampen (KZ voor *Konzentrationslager*) concentreerden, isoleerden mensen die niet in de pas van het nazi-regime liepen. Ze werden in *Schutzhaft* genomen, niet om hen te beschermen, maar om de bevolking tégen hen in bescherming te nemen. Het eerste officiële KZ, Dachau, werd in maart 1933 in gebruik genomen. Oorspronkelijk was het de bedoeling hen te heropvoeden, vandaar leuzen als *Arbeit macht frei*. Het sterftecijfer in deze concentratiekampen lag gemiddeld rond de 25%. Exterminatiekampen kwamen er in een latere fase van het nazi-regime, vanaf eind 1941. Het gemiddeld sterftecijfer in Chelmno, Belzec, Treblinka, Sobibor, kampen die waren afgestemd op massale uitroeiing van joden en zigeuners, was hoger dan 95%. Majdanek en Auschwitz waren kampen van een gemengd type; deels KZ voor niet-joodse gevangenen, deels uitroeiingskamp voor joden en zigeuners. Voor deze laatste categorieën lag het sterftecijfer in die kampen hoger dan 90%.

Ook in de concentratiekampen, die dus niet op massale uitroeiing waren gericht, tierden onder de gevangenen de geruchten welig. Gevangenen zaten in een extreme situatie, bijna constant bedreigd, zonder macht of overzicht, wisten vaak niet wat honderd meter verderop gebeurde. Maar om te overleven, vol te kunnen houden, moesten ze interpreteren. Het duistere verklaren, onzekerheid wegnemen, desnoods vervangen door fictieve en gruwelijke zekerheden. De dreiging werd naar best vermogen in- en aangevuld, soms aangedikt.

De toon werd van bij aankomst in het kamp gezet. Nieuwkomers in het KZ werden steevast verwelkomd met de boodschap dat ze er maar op één manier weer uit konden komen: door de schouw! Uit kampdagboeken blijkt dat zo goed als iedereen geloofde - vreesde - dat iedereen uitgeroeid zou worden. Die overtuiging werd gesterkt door de vele geruchten over de massale uitroeiing van joden. En de in alle kampen bestaande crematoria werden in de KZ vaak aanzien voor gaskamers. Crematie was toen verre van aanvaard in de burgermaatschappij, velen gruwelden ervan. Al helemaal in het kamp, waar niet zij maar de beulen over hun stoffelijk overschot beschikten en de crematie ook nog eens alle sporen van de misdaad uitwiste. Vandaar dat veel getuigen het over *gasovens* hebben, een samentrekking van 'gaskamer' en 'verbrandingsoven'. Om de verwarring nog groter te maken, hébben in enkele KZ gedurende korte tijd kleine gaskamers gewerkt, en werden uit andere KZ, Dachau bijvoorbeeld, uitgeputte gevangenen afgevoerd naar voormalige euthanasie-instellingen om er vergast te worden.

Toen na de evacuatie van Auschwitz (tweede helft januari 1945) veel joden naar de KZ stroomden, werden de bangste vermoedens bevestigd. De Himmler-mythe kreeg vaste vorm: Heinrich Himmler, hoofd van de SS, zou bevolen hebben dat niemand levend in handen van de geallieerden mocht vallen. De geruchten over de gaskamers kenden een enorme verspreiding. Eind 1944, kort na de bevrijding van België, getuigden enkele overlevenden over vergassingen in Breendonk, door middel van uitwasemingen van een kachel. Het verhaal werd opgenomen in een Brits militair rapport, waaruit nochtans alle overdreven verhalen geweerd heten te zijn. De Britten vermeldden wel dat het "niet afdoend bewezen" was, maar het relaas kreeg toch een aparte plaats onder de hoofding "Duitse gruweldaden". Veel heeft natuurlijk te maken met het feit dat dit rapport nog in oorlogstijd werd opgesteld, met de expliciete bedoeling iets te doen aan de scepsis van "de Britse troepen en de Britse burgerbevolking tegenover de Duitse geweldaden", even verschrikkelijk als de "folteringen en verminkingen tijdens de Spaanse Inquisitie". [Report on German atrocities, December 1944, BLA - Brussel, Bestuur voor Oorlogsslachtoffers.]

Deze mythische gaskamers zijn geen opzettelijke versinzels, maar de materialisatie, de

letterlijke verbeelding van angst, onwetendheid, behoefte aan zekerheid, goedgelovigheid, groepsdruk, kritiekloze overname van wat anderen beweren gezien te hebben maar zelf uit tweede hand hadden.

Getuigenissen over werking en interieur van mythische én bestaande gaskamers getuigen meestal van veel verbeelding. Geen wonder, gevangenen die de gaskamer van binnen hadden gezien, konden dat gewoonlijk niet navertellen. Alleen de leden van het *Sonderkommando*, gevangenen die de lijken uit de gaskamers moesten halen, konden dat. Maar zij zaten geïsoleerd van de anderen en werden om de zoveel maand vermoord (enkelen begroeven een getuigenis die na de oorlog werd teruggevonden).

Na de bevrijding raakten de lijkenhopen van Bergen-Belsen en Dachau, de lampenkap, de gelooide mensenhuid en het schrompelhoofd van Buchenwald in getuigenissen en persberichten verweven met gaskamers en uitroeiingskampen. Door de extremiteit van de ervaring waren feit en gerucht niet zelden onlosmakelijk verstrengeld in de beleving, herinnering en communicatie - de getuigenis. Het beeld van het chaotisch einde van *l'univers concentrationnaire* overheerste - dodenmarsen, lijkenhopen, gaskamers.

Krasse verhalen over gaskamers en helden die eruit ontsnapt waren, deden het ook veel beter dan meer waarheidsgetrouwe en genuanceerde berichten. Daarom smukte Martin Gray, een overlevende van het getto van Warschau, zijn getuigenis op met verzinsels over het uitroeiingskamp Treblinka. *Au nom de tous les miens*[4] werd wereldberoemd, terwijl het ingehouden en objectieve verslag van Ella Lingens-Reiner over Auschwitz en Dachau, *Prisoners of fear,*[5] onbekend, onvertaald en onverfilmd bleef.

Gruwel van deze omvang leent zich natuurlijk voor dramatisering. Sommigen bezondigden zich daaraan omwille van de overtuigingskracht, uit vrees de ervaring niet accuraat te kunnen overbrengen, niet geloofd te worden; enkelen deden dat uit geldingsdrang, sensatiezucht of ervaringsconcurrentie.

Ook op het Neurenbergproces (1945-46) werden enkele mythische verhalen verkondigd. De Amerikaanse hoofdaanklager, Robert Jackson, vroeg aan Albert Speer, Hitlers lievelingsarchitect en minister van oorlog, of hij op de hoogte was van een experiment in de buurt van Auschwitz om mensen nog sneller te doden. Twintigduizend joden zouden zijn samengebracht in een dorpje en door middel van een nieuwe vernietigingsstof in een oogwenk van de aardbodem geveegd zijn. Speer antwoordde nuchter dat dit absoluut onwaarschijnlijk was, anders zou hij ervan geweten hebben.[6]

In Neurenberg getuigden ook enkele overlevenden over vergassingen in Dachau. Frantisek Blaha, een Tsjechisch gevangene-arts, had in 1944 autopsies moeten uitvoeren op de lijken van een tiental vergasten. En nadien zouden nog velen vergast zijn.[7] Een Belgische overlevende, Arthur Haulot, heeft dertien gek geworden gevangenen zien afvoeren uit de ziekenboeg. Het kamp hebben ze niet verlaten, maar niemand heeft hen teruggezien.[8] Blaha en Haulot getuigden volkomen te goeder trouw over vergassingen omdat die een sluitende verklaring leken te bieden voor onverklaarbare gebeurtenissen. Enkelen bedachten een gaskamer van eigen makelij. Maar de overweldigende meerderheid deed dat niet.

In de eerste naoorlogse decennia zat de collectieve herinnering vol onjuistheden, simplificaties en overschattingen. Niemand waagde het iets in vraag te stellen, twijfel was taboe. Sterke verhalen gingen een eigen leven leiden, versterkten elkaar, verwierven een sacraal karakter. Dat werd in de hand gewerkt door de *amicales*, vriendenkringen van overlevenden van een bepaald kamp die elkaar hielpen en steunden. Meningsverschillen en contradicties werden met mantel der liefde bedekt, met als gevolg dat de individuele getuigenissen almaar dichter gingen aanleunen bij de

groepsherinnering.

Sommige overlevenden ergerden zich aan de sensatiezucht en mythomanie van een minderheid, maar daar openlijk voor uitkomen werd als nestbevuiling aangevoeld, lotgenoten afvallen. Enkelen roeiden toch tegen de stroom op, overtuigd als ze waren dat overdrijvingen op de lange duur meer kwaad dan goed zouden doen. Een drietal jaar na de oorlog schreef Buchenwaldoverlevende Cesar Van Renne in een niet voor publicatie bestemde getuigenis: "Het paste in het kraam van het hyperpatriottisme, tijdens het bevrijdingsjaar, alles zo spectaculair mogelijk voor te stellen. Eens dat de tijd de sensatielust had afgesloten meenden velen, bewust of onbewust, dat de verhalen van de teruggekeerden mochten aanzien worden als gevallen van collectieve hallucinatie...".[9]

Michel de Boüard, een Frans historicus die Mauthausen had overleefd, had kort na de oorlog over vergassingen in dat kamp getuigd. Toen hij begin jaren vijftig zijn verhaal als historicus evalueerde, realiseerde hij zich dat zijn relaas over de gaskamer op naoorlogse informatie berustte. Hij berichtte daarover in een wetenschappelijk tijdschrift, wat hem niet in dank werd afgenomen. In de jaren tachtig nog schreef De Boüard dat hij zijn hart vasthield als hij eraan dacht dat over 100 of 50 jaar historici egodocumenten zouden raadplegen; sommigen zouden ervan overtuigd raken dat de vergassingen een mythe zijn. De rest van zijn leven weigerde hij geloof te schenken aan de gaskamer van Mauthausen, al heeft die, paradoxaal genoeg, wel degelijk bestaan.[10]

Een andere Buchenwald-overlevende, Paul Rassinier, begon te getuigen uit verontwaardiging over overdrijvingen van lotgenoten. Mede door de felle reacties op zijn ontluisterende getuigenis, groeide Rassinier uit tot de eerste ontkenner van gaskamers en jodenmoord.

In die eerste naoorlogse decennia koesterde men de illusie van een gezamenlijk lot. Alle gevangenen, joden en niet-joden gelijk, waren ten dode opgeschreven geweest, elk kamp had zijn gaskamer gehad. Overlevenden en historici die beter wisten, zwegen. Te lage deportatie- en sterftecijfers van niet-joden werden angstvallig achtergehouden. En het joodse lot, dat werd geminimaliseerd. Anders dan de verzetshelden waren ze 'alleen maar' opgepakt als jood, hun leed was zonder (patriottische) verdienste.

Dachau, Buchenwald en Bergen-Belsen beheersten de collectieve herinnering, niet Auschwitz. Een goede illustratie hiervan is de documentaire over de kampen die Alain Resnais in 1955 draaide, *Nuit et Brouillard*. De titel verwijst naar een bijzondere categorie gevangenen, *Nacht und Nebel Häftlinge*, meestal niet-joodse verzetsstrijders die na hun arrestatie als afschrikkingsmiddel in gevangenissen en concentratiekampen verdwenen zonder dat iemand nog iets van hen vernam. De (prachtige) tekst van de documentaire is van zo'n NN-gevangene, Jean Cayrol. Naast veel beelden van concentratiekampen, worden ook beelden getoond van Auschwitz en de gaskamers, maar het woord jood komt in de hele film niet voor.

Extreem-rechts nam de onjuistheden en overschattingen op de korrel om de hele jodenmoord in twijfel te trekken. Het extreem-rechtse verhaal over "de gaskamerzwendel van Dachau" drong eind jaren vijftig via de media tot het grote publiek door. Amerikaanse bevrijders hadden gevangen SS'ers gedwongen een gaskamer en crematorium te bouwen om de Duitsers te discrediteren. Die leugen werd weerlegd aan de hand van filmbeelden gedraaid door een Amerikaans journalist kort na de bevrijding van Dachau. Beelden van het gedwongen bezoek van vooraanstaande burgers van het stadje Dachau aan het kamp, de crematoria en de gaskamer. Het beeld van een gehelmde G.I. voor de gaskamerdeur - *Vorsicht! Gas! Lebensgefahr! Nicht öffnen!* - ging de hele wereld rond. In werkelijkheid ging het om de deur van de gaskamer voor ontluizing van kledij.

In de repliek op de holocaustontkenners zaten zoveel onjuistheden, dat Martin Broszat, een gevestigd Duits historicus, de tijd rijp achtte voor een *Klarstellung.* In augustus 1960 maakte hij in een kort artikel in *Die Zeit* duidelijk dat er geen gaskamer bestaan heeft in Buchenwald en Bergen-Belsen, en dat die in Dachau nooit gefunctioneerd heeft. De massamoord op de Europese joden werd voltrokken in uitroeiingskampen in Polen. Op het grondgebied van het oude Duitse rijk werd niet *massaal* vergast .

Historici konden dus pas openlijk tegen de gestereotypeerde collectieve herinnering ingaan, toen bleek dat door die stereotypering de hele geschiedenis op de helling kwam te staan. De collectieve herinnering bezweek onder haar eigen gewicht.

Maar er bleven en blijven mythische gaskamers opduiken. Vooral omdat de geamerikaniseerde jodenmoord - de Holocaust - met de gaskamer als symbool van de gruwel, ander leed uit de collectieve herinnering verdringt. Op basis van één getuigenis, afgelegd vijftig jaar na datum, werd nu ook KZ Flossenbürg met een gaskamer bedacht. En die van Dachau kreeg nieuw leven ingeblazen, onder andere door de Amerikaanse journalist Timothy Ryback die het verhaal van Martin Zaidenstadt verspreidt.[11] Die Dachau-overlevende verkondigt aan de ingang van het crematorium dat hij honderden de gaskamer heeft zien ingaan, hun kreten klinken nog na in zijn oren. Zijn bijzonder chaotisch, contradictorisch en onwaarschijnlijk verhaal laat niet na diepe indruk te maken op de bezoekers.

In zijn in vele talen vertaald boek beweert Ryback dat het de allereerste gaskamer was en daarom noemt hij Dachau het epicentrum van Teutoonse wreedheid. Het zijn, schrijft hij, symbolen die de ratio overstijgen, de vraag of er een gaskamer heeft bestaan is louter academisch, Martin is de feiten van de geschiedenis voorbij! Voor alle duidelijkheid: in KZ-Dachau werd in 1944 een kleine gaskamer gebouwd, de eerste gaskamers kwamen er in Chelmno en Belzec, eind 1941. In Dachau werden mogelijk een tiental mensen 'experimenteel' vergast, zoals in andere KZ werd er nooit massaal vergast.

Kern van dit betoog is dat ontmythologisering en demystificatie bijzonder belangrijke functies zijn van geschiedschrijving. Onder meer om Holocaustontkenners, die munt slaan uit het stereotiepe beeld, te kùnnen weerleggen. De verdraaide herinnering rechttrekken om de gebeurtenissen te redden. Maar meer nog, om het zwart-witte van de collectieve herinnering grijzer te maken, te nuanceren. Het verleden in eer herstellen als een onzeker, ambigu en complex heden, met een nog onbekende toekomst. Het verleden niet langer vervormen door zijn afloop, die alles zo onbegrijpelijk, zo on-menselijk maakt. Dan en alleen dan kan de onoverbrugbare kloof tussen daders en onszelf een beetje gedicht worden, kunnen de tot on-mensen gedemoniseerde daders weer vermenselijkt worden.

Die distantiëring maakt dat velen het nog steeds over misdaden tegen de *mensheid* hebben. Buiten de mensheid geplaatste daders, onmensen versus mensen, daders tegenover slachtoffers. Maar gruwel is helaas des mensen. Geen misdaden tegen de mensheid dus, maar tegen de *menselijkheid*. De nazi's - en niet alleen zij - traden de afspraak met voeten ook in oorlogstijd menselijk te blijven: gevangenen correct behandelen, niet folteren, geen burgerdoelwitten.

Demonisering levert een verlammend beeld van het verleden op; tegen demonen begin je niet zoveel. Het is in zekere zin ook een *self fulfilling prophecy;* door de manicheïstische interpretatie wordt voorbijgezien aan de apatisch toekijkende omstanders, de veel bredere medeverantwoordelijkheid, toen en nu.

Geschiedkundigen moeten behalve het verleden bestuderen en verklaren, dus ook

voortdurend weerwerk bieden tegen die verdraaide collectieve herinnering. Onjuistheden, simplificaties en stereotiepen blootleggen, verklaren en rechttrekken. Dat is, naast haar vormende en educatieve rol, dé maatschappelijke functie en relevantie van het geschiedenisbedrijf: tegen de stroom ingaan.

Noten

[1]. Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg, Paris, 'Les Belles Lettres', 1954 - 2ème édition

[2]. *De l'Université aux Camps de Concentration,* op. cit., p. x.

[3]. 'Réflexion d'un rescapé', pp. 525-526.

[4]. Paris, Laffont, 1971.

[5]. London, Victor Gollancz, 1948.

[6]. *Der Nürnberger Prozess. Das Protokoll des Prozesses gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof,* Digitale Bibliothek, Berlin, Directmedia, 1999, Freitag 21. Juni 1946.

[7]. *Der Nürnberger Prozess,* op. cit., Freitag 11. Januar 1946.

[8]. Arthur Haulot et Ali Kuci - *Dachau,* Bruxelles, Est-Ouest, 1945, p. 39; Arthur Haulot - *J'ai voulu vivre. Dachau 1943-45. Journal de camp,* Bruxelles, Vie Ouvrière, 1987, p. 101.

[9]. César Van Renne - *Terugblik op Buchenwald,* Gent, rond 1948, 34 p. dact. - archief SOMA, Brussel, JP1448.

[10]. De Boüard, Michel, 'Mauthausen' in, *Revue d'Histoire de la deuxième Guerre Mondiale,* nr. 15-16, juillet-septembre 1954, pp. 40, 58, 65; De Boüard, Michel - 'La thèse de Nantes' in, *Ouest-France,* 1er-2 août 1986 overgenomen in Cointet, Michèle et Riemenschneider, Rainer - 'Histoire, déontologie, médias : à propos de l'affaire Roques'. *Revue d'Histoire moderne et contemporaine,* janvier-mars, 1987, p. 183.

[11]. *De overlevende. Op zoek naar Martin Zaidenstadt,* Amsterdam/Antwerpen, Contact, 1999.

Gepubliceerd in: Billiet B., Cassiman P., Vanspeybrouck M. (red) - *Het verleden in het heden. Geschiedenis, historisch onderzoek en de plaats van de historicus in de maatschappij van vandaag,* Gent, Academia Press, 2002, p. 11-18; en in *Driemaandelijks tijdschrift van de Stichting Auschwitz,* januari-maart 2002, p. 41-49

The Yearlies of AAARGH

http://revurevi.net

Conseils de révision
Gaette du Golfe et des banlieues
The Revisionist Clarion
Il resto del siclo
El Paso del Ebro
Das kausale Nexusblatt
O revisionismo em lengua português
Arménichantage

New additions on AAARGH

http://aaargh.com.mx/fran/nouv.html
http://vho.org/aaargh/fran/nouv.html

Books (380) published by AAARGH on Internet

http://vho.org/aaargh/fran/livres/livres.html
http://aaargh.com.mx/fran/livres/livres.html

Documents, compilations, AAARGH Reprints

http://aaargh.com.mx/fran/livres/reprints.html
http://vho.org/aaargh/fran/livres/reprints.html

Free subscribe: (e-mail)

revclar@yahoo.com.au
elrevisionista@yahoo.com.ar

Mail:

aaarghinternational@hotmail.com

We claim to be protected by the 1948 Universal Declaration of Human Rights; http://www.un.org/Overview/rights.html
AAARGH, TO AVOID DYING STUPID.

Make copies of the site. Join AAARGH. Broadcast AAARGH. Work for AAARGH. Let's toil for our common freedom.
LET'S TRAMPLE THE CENSORS.